बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका सल्यानको

पञ्चवर्षिय नगर शिक्षा योजना

(२०८०-२०८४)

Municipal Education Plan (2080-2084)

बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका
शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा
सल्यान
कर्णाली प्रदेश
नेपाल

बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

सल्यान

कर्णाली प्रदेश, नेपाल

मेरा दुई शव्द

मितिः २०८०/०३/०७ गते

नेपालको संविधानले मार्फत स्थानिय तहमा प्रदान गरेको शिक्षाको अधिकारको कार्यान्वयन मार्फत सवर्सुलभ तथा जीवनोपयोगी शिक्षा उपलव्ध गराउने स्थानिय तहको कर्तव्य हुन आउँछ। समग्र विकासको मुख्य आधार नै शिक्षा भएको हुनाले बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाले शिक्षा क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी बजेटको ठूलो हिस्सा शिक्षा क्षेत्रमा छुट्याउन यो योजना अघि सारेको छ। यस नगरपालिकाले शिक्षालाइ पहिलो प्राथमिकतामा राखि पूर्वाधार निर्माणका अतिरिक्त बालबालिकाहरूको शिक्षामा पहुँच, सिकाई सुनिश्चितता, गुणस्तर सुधार, टिकाउ दरमा सुधार, सुशासन र व्यवस्थापन, प्राविधिक शिक्षाको विकासमा विशेष ध्यान दिएका छौँ। स्वीकृत शिक्षक दरवन्दी कम रहेकोले हामीले विद्यालय समायोजना, दरवन्दी मिलान र अपुग शिक्षकको व्यवस्थापन गर्ने गरी योजना अघि बढाएका छौँ। अभिभावक शिक्षा, स्थानीय पाठक्रम निर्माण, पाठयोजना सहितका शिक्षण क्रियाकलाप, प्रविधिमैत्री सिकाइ लगायतका शैक्षिक कार्यक्रममा जोड दिइएको छ।

नि:शुल्क र अनिवार्य शिक्षाको कार्यान्वयनमा बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका प्रतिवद्ध र क्रियाशील छ। शैक्षिक उपलब्धी वृद्धिका लागि प्रधानध्यापक, शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ र अभिभावकलाई थप जिम्मेवार बनाउने कोशिस गरिएको छ। लगानी अनुसारको प्रतिफल कसरी प्राप्त गर्ने भन्ने चुनौति पनि हामी सामु रहेको छ। पालिकाले वर्तमान शैक्षिक अवस्थालाइ मध्यनजर गरि आगामी ५ वर्ष भित्र विद्यालय शिक्षामा व्यापक सुधार गरी शैक्षिक गन्तव्यको थलोको रूपमा विकास गर्न लागि परेको छ। आगामी ५ वर्ष भित्र नगरपालिका भित्रका विद्यालय जाने उमेरका सबै बालबालिकाको शिक्षामा पँहुच सुनिश्चित गरी, सबैका लागि सुरक्षित, गुणस्तरिय, प्रतिस्पर्धी, प्रविधिमैत्री, बालमैत्री तथा अपाङ्गतामैत्री वातावरणमा, रोजगारमूलक र उत्पादनमुखी शिक्षाको अवसर प्रदान गरी दक्ष जनशक्ति उत्पादनमा जोड दिन पञ्चवर्षिय शैक्षिक योजना निर्माण गरिएको छ। यस योजनाले शिक्षाका मुद्दाहरूलाइ सम्बोधन गर्ने र यसको पुर्ण कार्यान्वयनका लागी नगरपालिका प्रतिवद्द रहेको छ। यसको कार्यान्वयनको क्रममा सबै पक्षबाट पुर्ण सहयोग रहने कुरामा म विश्वस्त छु।

धन्यवाद !

कर्ण बहादुर बुढाथोकी
नगर प्रमुख

बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा

सल्यान

कर्णाली प्रदेश, नेपाल

हाम्रो भनाइ

मितिः २०८०/०३/०७ गते

बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका शिक्षाको विकास व्यवस्थित र प्रभावकारी रूपमा कसरी गर्न सकिन्छ भन्ने सवालमा पनि प्रयासरत र उत्तिकै चिन्तनशील छ। शिक्षा क्षेत्रको विकास र उन्नयन कसरी गर्ने भन्ने सवालमा बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाले विशेष योजनाहरू अगाडि सारेको छ। शैक्षिक गुणस्तरका साथै आधारभूत तहसम्मको शिक्षामा सबैलाई अनिवार्य र नि:शुल्क प्रत्याभूति दिलाउन बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका क्रियाशील रहेको छ।

शिक्षामा गरिएको लगानीलाई परिणाममुखी बनाउन सबै जिम्मेवार बन्नुपर्ने अहिलेको आवश्यकता हो। यसका लागि पुरस्कार र दण्डको नीति कार्यान्वयन गर्न शिक्षा, युवा तथा खेलुकद शाखा प्रतिवद्ध छ। सबैलाई शिक्षाको पहुँचमा ल्याउन तथा युग सुहाउदो शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्न सरोकारवालाको सहभागिता र अपनत्वको खाँचो उतिकै छ। बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाको वास्तविक शैक्षिक अवस्था र आगामी योजनाको रोड म्यापका रूपमा पञ्चवर्षीय शिक्षा योजना निर्माण गरिएको छ। यसमा बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका क्षेत्रको शिक्षक, विद्यार्थी, नतिजा विश्लेषण, भौतिक अवस्था लगायतका पक्षसँग सम्बन्धित लक्ष्य, रणनीति, कार्यनीति तय गरिएको छ । यसले शिक्षासँग सम्बन्धित कार्यक्रम सञ्चालन गर्न महत्त्वपूर्ण आधार प्रदान गरेको छ। हचुवाका भरमा बजेट विनियोजन गर्ने प्रवृत्तिको अन्त्य यसले गर्ने विश्वास लिइएको छ।

शिक्षाको यस योजनालाई सकेसम्म त्रुटिरहित बनाउने प्रयास गरिएको छ। कुनै त्रुटि फेला परेमा सकारात्मक सुझावको अपेक्षा समेत गर्दछु । शिक्षा योजना निर्माणका लागि आवश्यक समन्वय र निर्देशन प्रदान गर्ने नगरपालिका प्रमुख, उपप्रमुख र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतसहित सबैलाई विशेष धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । पञ्चवर्षिय शिक्षा योजना निर्माण गरेर बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रका योजनाहरूलाई व्यवस्थित गर्न सहयोग गर्ने र तोकिएको जिम्मेवारी पूरा गर्न अहोरात्र खटिने मेरिगोल्डका कार्यकारी निर्देशक शैक्षिक अभियान्ता पुरूषोत्तम गिरीलाइ विशेष धन्यवाद व्यक्त गर्दछु। साथै यस योजना बनाउनका लागी अहोरात्र खट्ने योजना निर्माण कार्यदलका संयोजक तथा सामाजिक विकास समितिका अध्यक्ष समेत रहेका वडा नम्वर ७ का अध्यक्ष जिवनसिंह ठकुरीलाइ धन्यवाद दिन चाहन्छु।

शिक्षा योजना निर्माणका क्रममा सल्लाह, सुझाव र आवश्यक तथ्याङ्क प्रदान गरेर सहयोग पुर्याउने विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घका पदाधिकारी, राजनीतिक दल, वुद्धिजीवि, सबै विद्यालयका प्रधानाध्यापक, शिक्षक विद्यार्थी, नगरपालिकाको विभिन्न शाखा, फाँटमा कार्यरत सम्पूर्ण कर्मचारी तथा शिक्षाप्रेमी सबैमा विशेष आभार प्रकट गर्दछु।

धन्यवाद !

चक्र बहादुर रावत
शाखा प्रमुख

कार्यकारी सारांश 3

परिच्छेद १ 5

परिचय 5

१.१ पृष्ठभूमि 5

१. २ मुख्य समस्याहरू 12

१.३ शिक्षा क्षेत्रका चुनौतीहरू 12

१.४ अवसरहरू 13

परिच्छेद २ 14

लक्ष्य निर्धारण 14

२.१ दुरदृष्टिः 14

२.२ लक्ष्य 14

२.३ उद्देश्य 15

२.४ रणनीतिहरू 15

२.५ कार्यनीति 19

२.६अपेक्षित उपलब्धि 27

२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण 29

परिच्छेदः ३ 31

विद्यालय क्षेत्रेका मुख्य उपक्षेत्रहरू 31

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा 31

३.२ आधारभूत शिक्षा 37

३.३ माध्यमिक शिक्षा 44

३.४ पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामाग्री र मूल्यांकन 50

३.५ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास 55

३.६ अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ 63

३.७ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा 68

परिच्छेद ४ 72

अन्तरसम्वन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू 72

४.१ शैक्षिक समता तथा समावेशिकरण 72
४.२ दिवा खाजा सहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम 78
४.३ आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा 83
४.४ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास 88
४.५ विद्यालयमा सूचना तथा प्रविधि 92

परिच्छेद ५ 96

सुशासन तथा व्यवस्थापन 96

५.१ संस्थागत क्षमता विकास 96
५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध 100
५.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन 103

परिच्छेद ६ 108

लगानी र स्रोत व्यवस्थापन 108

६.१ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन 108
६.२ प्रमुख क्रियाकलापहरू र लक्ष्य निर्धारण 111
६.३ वित्तिय योजनाको सारांश 112
६.४ क्रियाकलाप अनुसार ५ वर्षको वित्तिय योजना 113

सन्दर्भ सामग्रीहरू 159

कार्यकारी सारांश

यो पञ्चवर्षिय शिक्षा क्षेत्र योजना (०८०-०८४) यस नगरपालिकाको शिक्षाको कुनै तहको मात्रै योजना नभइ यो शिक्षा क्षेत्रको समग्र योजना हो । यसमा पहिलो परिच्छेदमा योजनाको परिचय, दोस्रो परिच्छेदमा योजनाको दुरदृष्टि, ध्येय, लक्ष्य, तथा क्षेत्रगत रूपमा उद्देश्य र रणनीति समावेश गरिएको छ । यसैगरी तेस्रो र चौथो परिच्छेदमा शिक्षाका उपक्षेत्र तथा उपक्षत्रेसँग अन्तर्सम्वन्धित विषयवस्तुका रूपमा प्रारम्भिक बालविकास, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा, शिक्षक व्यवस्थापन, पाठ्यक्रम र साठ्यसामाग्री, शिक्षामा सूचना प्रविधि, अनौपचारिक शिक्षा, समावेशी शिक्षा तथा आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा तथा संस्थागत संरचना विकास लगायतका क्षेत्रलाइ समेटिएको छ । यसभित्र विषयवस्तुको विश्लेषण गर्दा हरेक क्षेत्रभिध परिचय, वर्तमान अवस्था, चुनौती र अवसर, उद्देश्य, रणनीतिहरू, अपेक्षित उपलव्वधी, प्रमुख क्रियालाप तथा लक्षयलाइ क्रमिकरूपमा समेटिएको छ । पाँचौ परिच्छेदमा समेटिएको संस्थागत संरचनाको विकासमा तिनै तहको सरकार विचको संरचना तथा क्षमता विकास, योजनाको योजना कार्यान्वयन, अनुभगन तथा मूल्यांकन समेटिएको छ । यसैगरी , छैठौँ परिच्छेदमा लगानी तथा श्रोत व्यवस्थापन तथा अन्तिममा योजनामा समेटिएका क्रियाकलापहरूको वित्तिय अनुमान सहितको योजना र श्रोत पहिचान तथा योजनाको नतिजा खाकालाइ समेटिएको छ ।

यस पञ्चवर्षिय योजनाले अवको ५ वर्षभित्र बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाको शिक्षामा उल्लेख्य विकास गर्ने लक्ष्य लिएको छ । योजनाले समतामूलक पहुँच र पूर्ण सहभागिताको सुनिश्चितता, समग्र विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर र सान्दर्भिकता अभिबृद्धि, शिक्षाका वैकल्पिक मार्गको सुदृढीकरण र तिनको औपचारिक शिक्षासँग सम्बन्ध स्थापना, सुशासनको प्रवर्द्धनद्वारा सेवा प्रवाहको प्रभावकारिताको सुनिश्चितता जस्ता उद्देश्यहरू पुरा गर्नका लागी रणनीतिहरू तय गरेको छ । पञ्चवर्षिय योजना निर्माण गर्दा पहुँच तथा सहभागिता, समानता र समावेशीता, गुणस्तर एवम् सान्दर्भिकता, अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर शिक्षाकालागि वैकल्पिक मार्ग, विपद एवम् संकटमा शिक्षा, सुशासन, व्यवस्थापन र समन्वय जस्ता कुरालाइ ख्याल गरिएको छ ।

सवै विद्यालयमा पुग्नेगरी पक्की कक्षाकोठा व्यवस्थापन, सम्पुर्ण विद्यालयमा तहगत तथा कक्षा ५ सम्म कक्षागत पुस्तकालय, सवै विद्यालयमा विद्युतिकरण र इन्टरनेट व्यवस्थापन, सवै विद्यालयमा स्वच्छ पिउनेपानी, बाल विकासका लागी छुट्टै शौचालय, छात्रा र छात्राका लागी छुट्टाछुट्टै र पर्याप्त पानी सहितका शौचालय, आधारभूत विद्यालयका माथिल्ला कक्षा र माविहरूमा विज्ञान, गणित जस्ता विषयगत ल्याव, सवै विद्यालयका प्रारम्भिक कक्षामा बालमैत्री बसाइ व्यवस्थापन र छापामय वातावरण, बालविकासमा व्यवस्थित वसाइ व्यवस्थापन र नमूना बालविकास बनाउन बसाइ व्यवस्थापन गर्ने जस्ता क्रियाकलाप समेटिएको छ । यसैगरी शिक्षकहरूलाइ पर्याप्त पेशागत तथा क्षमताविकास तालिम, शैक्षिक अवलोकनको अवसर, पढाइ मेला गर्ने, पालिकाबाटै नमूना माध्यमिक विद्यालय, आधारभूत विद्यालय र प्राथमिक विद्यालय विकास गर्न मापदण्ड तयारी तथा कार्यान्वयन, प्रविधिमैत्री शिक्षाका लागी डिजिटल सामाग्री प्रदान, परिक्षालाइ पालिका स्तरिय बनाउने, वार्षिक शैक्षिक अन्तरक्रिया गर्ने, शिक्षकहरूको क्षमता

विकासका लागी शिक्षकहरूको अतिरिक्त क्रियाकलाप गर्ने योजना अघि सारेको छ। यसैगरी दरवन्दी मिलान र कक्षा समायोजन मार्फत सिकाइमा सुधार ल्याउने, सवै विद्यालयले अर्धवार्षिक रूपमा प्रगति प्रतिवेदन पालिकामा बुझाउने जस्ता योजनाहरू समेटिएको छ।

यस योजनाको कार्यान्वयनका लागी तिनै तहका सरकारको लगानी सहित शिक्षामा बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकामा पाँच वर्षका योजनाको लागी कुल १ अर्व ७० करोड ४७ लाख बजेट अनुमान गरिएको छ। कुल अनुमानित लागत र हालको अवस्थालाइ अध्ययन गरी श्रोत आँकलन गर्दा ५.३९ प्रतिशत बजेट अपुग हुने देखिन्छ। जसका लागी श्रोत पहिचान तथा गर्नुपर्ने देखिन्छ।

यसरी पञ्चवर्षिय योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन पश्चात हासिल हुने अपेक्षित उपलव्धीमा चार वर्ष उमेर पुरा भएका सबैलाई प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा कार्यक्रम मार्फत कक्षा १ का लागि तयारी, पाँच देखि १२ वर्षका सबै बालबालिका विद्यालयमा भर्ना र आधारभूत तहको पूर्ण चक्र पुरा, विद्यार्थीको समग्र उपलब्धिमा उल्लेखनीय सुधार, सबै प्रकारका विभेदको न्यूनीकरण, प्राविधिक शिक्षा सुदृढीकरण, योग्यता प्राप्त शिक्षकको पर्याप्तता साथै योग्य, उत्प्रेरित र प्रतिवद्ध शिक्षक, शिक्षक तथा विद्यार्थी दुवैद्वारा प्रविधिको उपयोग तथा हरेक समयमा सिकाइ निरन्तरताको सुनिश्चितता जस्ता पक्षहरूलाइ समेटिएको छ।

परिच्छेद १
परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाको सङ्क्षिप्त परिचय

बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका कर्णाली प्रदेश अन्तर्गत सल्यान जिल्लाको पश्चिम उत्तरतर्फ महाभारत पर्वत श्रृंखलाको मध्य भागमा अवस्थित छ। पूर्वमा कुमाख तथा शिद्दकुमाख गाउँपालिका पश्चिममा सुर्खेत जिल्ला, उत्तरमा जाजरकोट जिल्ला र दक्षिणमा शारदा नगरपालिका तथा कालिमाटी गाउँपालिका छन्। विश्व मानचित्रमा यसको अवस्थिति २८°२०'०"उत्तरी आक्षांशदेखि २८°४०'०" उत्तरी आक्षांश र ८१°५८'०"पूर्वी देशान्तरदेखि ८२°८'३०"पूर्वी देशान्तर सम्म छ। करीब ३३८.२१ व.कि.मी. क्षेत्रफल रहेको यस नगरपालिका समुन्द्र सतहबाट ५५० मिटरदेखि २३०० मिटरको उचाईमा रहको छ। प्राकृति सम्पदा साँस्कृति विविधताले भएको यस नगरपालिकामा अवस्थित कुपिण्डेदह मुख्य पर्यटकीय महत्वको स्थान हो। यस नगरपालिका नेपाल सरकारद्वारा गठित नगरपालिका, गाउँपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सीमाना निर्धारण आयोगको प्रतिवेदनअनुसार २०७३ फाल्गुण २७ गतेको मन्त्रीपरिषद्को निर्णयअनुसार घोषणा गरिएको हो। साविकका ७ गा.वि.स.हरू देवस्थल, बामे, मुलखोला, घाँजरी पिपल, कुपिण्डेदह, माझँकाडा र निगालचुलालाई मिलाएर स्थापना गरिएको यस नगरपालिकामा १२ वडा रहेका छन्। साविक देवस्थल, बामे, घाँझरीपिपल, मूलखोला गा.वि.स. मा प्रचलित बन्गाडी सँस्कृति र सल्यान जिल्लालाई नै राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा चिनाउन सफल कुपिण्डेदहको संयोजनबाट बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका नामाकरण गरिएको हो।

प्राकृतिक सौन्दर्यको धनी, जैविक विविधता एवं साँस्कृतिक विविधताले भरिपूर्ण रहेको कारण नेपालको आकर्षक पर्यटन गन्तव्यहरूमध्ये सल्यान जिल्ला र विशेषतः बनगाड नगर महत्वपूर्ण स्थान रहेको छ। कुपिण्डे दह, निगालचुला लेक लगायत विभिन्न धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक महत्व बोकेका मठमन्दिरहरू जस्तै कृष्ण मन्दिर, तारुपरे सिद्ध गुफा नगरका प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्र हुन्। यी क्षेत्रहरूको वरिपरि केही विकासका पूर्वाधारहरू निर्माण गरी, संरक्षण तथा संवद्र्धन गर्न सकेको खण्डमा र यी क्षेत्रहरूको बारेमा प्रचार प्रसार गरी नगरलाई पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गरी राम्रो आम्दानी तथा रोजगारीका अवसरहरू प्राप्त गर्न सकिन्छ। बनगाड कुपिण्डे नगरको प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा रहेको कुपिण्डेदह नगरको वडा नं. ८ मा अवस्थित छ। सल्यानको सदरमुकाम खलङगा देखि करिब १५ कि.मि. पश्चिममा तिन तिर पहाडले घेरिएको र उत्तर निकास पनि चट्टानले थुनिएको मनमोहक कुपिण्डेदह अत्यन्तै रमणीय स्थलको रुपमा रहेको छ। यस क्षेत्रमा जैविक विविधता रहेको पाइन्छ। यसैगरी तारुपरे सिद्ध गुफा, निगालचुला लेक र अन्य धार्मिक तथा पुरातात्विक मन्दिरहरू यस नगरका महत्वपूर्ण पर्यटकीय क्षेत्र हुन्।

कुपिण्डे दह

सल्यान जिल्लाको महत्वपूर्ण सम्पदाको रुपमा रहेको कुपिण्डेदह हाल बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका अन्तर्गत वडा नं. ८ मा अवस्थित छ। सल्यानको सदरमुकाम खलङ्गादेखि करिब १५ कि.मि. पश्चिममा रहेको कुपिण्डेदहको पूर्व, दक्षिण र पश्चिममा अग्ला पहाड तथा उत्तरतर्फ पहाडी चट्टानले थुनिएको छ। यसको मनमोहक दृष्यले तथा आसपासमा रहेको जैविक विधिताले पर्यटकलाई लोभ्याउने गर्दछ। खलङगादेखि बाविया चौरसम्म कच्ची सडकबाट पुग्न सकिन्छ। बावियाचौरबाट करिब १५ मिनेटको पैदलयात्रा पछि कञ्चन पानी भएको कुपिण्डेदह पुग्न सकिन्छ। यस दहको गहिराई करिब ५५ मिटर रहेको छ। यस दहमा रहेको पानीको रङ परिवर्तन भैरहेको जस्तो देखिन्छ। कुपिण्डे दह केही लाम्चो आकारमा फैलिएको छ। यस दहको वरिपरि कुपिण्डे, मुस्लेरी, आगर्नेटा, परिगाउँ, लामडाँडा र ज्यामिरे गाउँहरू रहका छन्। दहको सिरानमा कैलु बराहको मन्दिर रहेको छ। यस मन्दिरमा ताल पारीको कुपिण्डे गाउँ निवासी गोसाई थर गरेका पुजारीले काम गर्दछन्। सन्तान नभएका महिलाहरूले सन्तान प्राप्तिको लागि कैलु बराहाको पुजा अर्चना र भाकल गरे पछि सन्तान प्राप्तीको बरदान पाइने जन विश्वास रहेको छ। कैलु बराह मन्दिरमा विशेषगरी पूर्णिमा र संक्रान्तीको बेला भेडा र कुखुराको वली चढाइन्छ। हरेक वर्ष कात्तिक पूर्णिमाको अवसरमा ठूलो मेला लाग्ने गर्दछ।

कुपिण्डे तालको उत्पत्तिको सन्दर्भमा एक रोचक किंवदन्ती छ। जसअनुसार द्वापर युगको अन्त्यतिर हाल ताल रहेको स्थानमा एउटा गाउँ थियो। त्यस गाउँमा कुनैदिन एक जना साधु बास बस्न आए र घर घरमा चारेर बास मागे पनि उनले कुनै घरमा बास पाउन सकेनन्। त्यस बिच एक जना बृद्धाले बल्लतल्ल बास बस्न त दिईन् तर ति बृद्धाका घरमा अन्नको एक दाना पनि थिएन। छिमेकीको घरबाट मागेर ल्याएको ढुटोको रोटि पकाएर कर्कलोको तरकारीसँग खान दिइन्। ती सन्यासीले अत्यन्तै मिठो मानेर ढुटोको रोटि खाई सुते विहान भाले बास्ने वित्तिकै ति वृद्धालाई ब्युझाए अनि भने "हे बुढी आमा, म कैलु बराहा हु" अरुलाई बास बस्न नदिने पापिष्टहरूको गाउँ छिन भरमा डुबाईदिदैछु, तपाई कुपिण्डेको लेक तिर जानुहोस्। साधुको सल्लाह अनुसार ती बृद्धा लेकतिर लागिन्। यता छिनभरमै मुसलधारे पानी बर्षियो। गाउँ जलमग्न भयो। भनिन्छ, त्यो जलासय भित्र हजारौ वर्ष पछिसम्म पनि घरका आकृतिहरू देखिन्थे। कुकुर भुक्थे, कुखुराका भालेहरू बास्थे ढिकीजाँतो चलेको आवाज आउने गर्दथ्यो। त्यती मात्र होइन, तालको किनारमा लुगा धुन आउनेहरूको लागि मागे जति ताउला र भाडाहरू आफै निस्केर आउथे र लुगा धोइसकेपछि आफै पानी भित्र डुब्दथे। एकदिन एउटी महिलाले लोभ गरी ताउलो घरमा लाने प्रयत्न गरिन् त्यसपछि ति ताउलाहरू बाहिर आउन छाडे। अहिले पनि औसी, पुर्णिमा र संक्रान्तिका बेला दह भित्र थरिथरिका आवाजहरू घन्केको सुन्न सकिन्छ भन्ने विश्वास छ। साथै तालको कन्चन पानीमा कुनै पात पतिंगर खस्यो की चराले टिपेर लैजाने हुँदा यो ताल यति सफा र सुन्दर देखिएको हो भन्ने गरिन्छ।

विक्रम संवत २०४० को दशकसम्म घना वनजंगल, विभिन्न वन्यजन्तुहरूको बासस्थान र पानीका मुहानहरू पर्याप्त रहेको साथै तालको सतह समेत घटेको थिएन। त्यस्तै भूक्षयको समस्या पनि थिएन।वि.सं. २०५० को दशक पछि वनजंगलको विनास, आगलागी, चोरी शिकारी तथा माझखोला, ज्यामिरे खोला र मुस्लेरी खोलाबाट खहरे सृजित भई दहमा गेग्रानहरू थुप्रिँदै गएको र पानीका मुहानहरू सुकेर तालको सतह घट्दै गएको छ। तत्काल ताल संरक्षणमा विशेष अभियान सञ्चालन गरी दह आसपासका भू तथा जलाधार क्षेत्रलाई संरक्षण गर्नु पर्ने देखिन्छ। दहको वरिपरि वातावरण मैत्री चक्रपथ निर्माण गर्ने, दहमा जम्मा भएका गेग्रान निकाल्ने तथा ताल वरिपरि पार्क, रिसोर्ट, होटलको व्यवस्था गर्ने र नौका (डुङ्गा) हरूको भरपर्दो व्यवस्था गर्ने तथा बावियाचौर–बालुवासंग्रही खण्डको सडक निर्माण गरी संचालन गर्ने जस्ता पर्यटकीय पूर्वाधार विकास कार्यहरू सम्पन्न गर्न सकेको खण्डमा कुपिण्डेदह अनुपम सौन्दर्यले भरिपूर्ण पर्यटकीय गन्तव्य स्थलको रुपमा स्थापित हुने निश्चित छ।

निगालचुला लेक

सल्यान जिल्लाको दक्षिणी भागमा अवस्थित निगालचुला समुद्रसतहबाट करिव २४०९ मिटरको उचाईमा रहेको छ। यस निगालचुलामा रहेको निगालचुला लेक घना जंगलले भरिपूर्ण रहेको छ। जहाँ राष्ट्रिय सम्पदाको रुपमा रहेका लोपोन्मुख जनावरहरू जस्तै, बाघ, बदेल, भालु, चितुवा, ब्वाँसो, स्यालजस्ता महत्वपूर्ण वन्यजन्तुहरू पाइन्छन्। साथै विभिन्न चराचुरुङ्गीहरूको आवाजले त्यस लेकलाई संगितमय बनाएको छ भने चैत्र–वैशाख–जेष्ठमा जंगललाई लालिगुँरास फुलले रातम्य पारेको हुन्छ भने पुस–माघ–फागुनमा हिउँ परेर सेताम्य भएर सेतो टोपि लगाए जस्तो देखिन्छ। विभिन्न जडीबुटी पाइने प्रख्यात यस लेकमा बाख्रा चरण तथा पशु चरणबाट मनग्य आम्दानी प्राप्त गर्न सकिन्छ।

तारुपरे सिद्ध गुफा

तारुपरे सिद्ध गुफा सल्यान जिल्ला बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका वडा नं. ४ काफलपानीमा अवस्थित रहेको एक धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थल हो। जो धार्मिक रुपले सिद्धबाबाको पुजाआजा गर्ने गरिन्छ भने ऐतिहासिक रुपमा यहाँको मौलिकता झल्किने जात्रा लाग्ने गर्दछ। धार्मिक रुपले र ऐतिहासिक रुपले प्रत्येक वर्ष दशै पछि कोजाग्रत पूर्णिमाको दिनमा स्थानीय तथा बाह्य भक्तजनहरू आएर गाईको दुध चढाउने चलन छ। यस सिद्धबाबालाई आफूले मनले चिताएको बर मागेमा पुरा हुने जन विश्वास रहेको पाइन्टछ। यहाँ सिद्ध बाबालाई भेडाको साँरा पनि चढाउने चलन चलि आएको छ। गाईको दुध चढाएमा त्यस गाईले बहर (बाच्छा) मात्र दिने र त्यसरी गाईले दिएको बाच्छालाई रोग नलाग्ने र धैरै वर्ष बुढो हुँदा पनि बाँच्ने विश्वास पनि चलेको पाइन्छ। यदि मनले सोचेर भक्तीपूर्ण रुपले भेडाको साँराको बलि दिएमा निसन्तान दम्पत्तिबाट सन्तान हुने पनि जनविश्वास रहेको छ।

यस तारुपरे लेकमा पहिले सामान्य दह रहेको भन्ने गरिन्छ। अहिले पनि दह रहेको ठाउँमा खाडल परेको हेर्न सकिन्छ। त्यसै तारुपरे लेखबाट निस्किएको पानीको मुहान विभिन्न बस्तीमा खानेपानी उपलब्ध भएको देखिन्छ। जहाँ सिद्ध गुफा भन्ने गरिन्छ। त्यहाँ त्यस गुफाभित्र जाँदा गाईको थुन आकारको बनावट देख्न सकिन्छ र गुफाभित्र मादल जस्तै देखिने एउटा ढुङ्गा रहेको छ त्यस ढुङ्गालाई हामीले बजाउँदा मादल कै जस्तो स्वर दिने र गाना पनि छुट्याउन सकिने गरी बजाउन सकिन्छ। साथै ठिक त्यसै दिन कोजाग्रत पूर्णिमाको दिनमा तारुपरे मेला (जात्रा) लाग्ने पनि गर्दछ।

यस मेलामा यहाँको सँस्कृति झल्कीने नाचगान र बाजागाजा ल्याएर मेलाको रौनक बढाउने गर्दछ । जस्तै सिगारू नाच (बन्गाडी टप्पा), पैसेरी नाच, लरे नाच, सरिङ्गे (मयुर) नाचका साथै झ्याली, मादल र दमाह, बासुरी बजाएर मेलालाई आकर्षकको रुपमा हेर्न सकिन्छ ।

तारुपरे सिद्ध गुफा एक धार्मिक र ऐतिहासिक रुपमा चल्दै आएको परम्परा छ त्यसलाई सूचना प्रचार प्रसार गरेर पर्यटकीय स्थलको रुपमा हेर्न सकिने बनाउन सकिन्छ । तारुपरेको महत्वलाई साँस्कृतिक रुपमा बचाउन सकिने स्थान रहेको छ । यसलाई व्यवस्थित र मनोरम बनाउन सके आर्थिक संकलन केन्द्र बनाउन पनि सकिन्छ र त्यस तारुपरे लेखलाई संरक्षित गरेर पानीको श्रोतलाई दिगो बनाउन पनि सकिन्छ जुन वरपरको बस्तीमा पानीको अभावबाट बचाउन सकिने हुन सक्छ त्यसैले तारुपरे गुफा संरक्षण र संवर्द्धन आवश्यक देखिन्छ ।

सिद्ध गुफा

सिद्धगुफा बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका वडा नं. १२ (साविकको निगालचुला गा.वि.स. ३ नं. वडा) मा अवस्थित छ । किवदन्ती अनुसार धैरै पहिला जुन (चन्द्रमा) र ताराको लडाइबाट उक्त गुफा बनेको मान्यता छ । उक्त गुफा भित्रका गाईको बिला, कालो घोडा, विभिन्न प्रकारका ढुंगाका मुर्तिहरु रहेको पाइन्छ । उक्त गुफालाई संरक्षणको लागि पहल हुँदै आए पनि उचित संरक्षणको अभावमा पर्यटकहरुलाई आकर्षण गर्न सकिएको छैन । उचित व्यवस्थापन र संरक्षण गर्न सकेको खण्डमा पर्यटकको गन्तव्य स्थानको रुपमा विकास गर्न सकिने निश्चित छ ।

कृष्ण मन्दिर

सल्यान जिल्ला वनगाड कुपिण्डे नगरपालिका अन्र्तगत वडा नं. १ मा अवस्थित कृष्ण मन्दिर पौराणिक कालमा भेरी नदिको किनारमा कृष्ण भगवान प्रकट भएको र त्यहि कालदेखि देवताहरूको बासस्थान रहेको पवित्र भूमि भएको हुँदा यस ठाउँलाई देवस्थल नामाकरण गरिएको कथन रहेको छ । यस कृष्ण मन्दिरभित्र रहेको कृष्ण भगवानका मुर्तिहरू चोरी गरी फलावाङ भन्ने स्थानमा पुर्‍याइएको र रातारात उक्त फलावाङ भन्ने ठाउँबाट उक्त मुर्तिहरू गायव भएका र पुनः ति मुर्तिहरू यहि स्थानमा फेला परेको जन श्रुति पाइन्छ । यस्तो महत्वपूर्ण धार्मिक तथा पर्यटकिय स्थल संरक्षणको अभावमा जिर्ण बन्दै गएको छ । उक्त स्थानलाई संरक्षण तथा सम्वर्द्धन गरी धार्मिक पर्यटकिय स्थल बनाउन सकिने र आम्दानीको श्रोतमा समेत वृद्धि हुने देखिन्छ । आधुनिक युगमा मानिसहरूमा धर्म प्रतिको विश्वास घट्दै गएको हुँदा धार्मिक स्थलहरूप्रति मानिसहरूले वेवास्था गर्दै जान थाले । यस्तो महत्वपूर्ण धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थललाई जर्गेना गर्न सके मानिसहरूमा धार्मिक भावना जागृत भै समाजमा धार्मिक सहष्णिुता कायम भै सामाजिक सद्भाव, साम्प्रदायिक सद्भाव समेत कायम रहने हुँदा सम्बन्धित निकायले यस प्रति चासो देखाउन जरुरी देखिन्छ ।

मैदु पोखरी

बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका वडा नं. ७ मा रहेको पोखरीको नाम मैदु पोखरी नाम कसरी रहन गयो भन्ने सन्दर्भमा स्थानीय बुढापाखालाई मैदु पोखरीको पहिलेको नाम पन्च पोखरीको नामले परिचीत त्यस ठाउँमा पोखरीको पूर्व तर्फ १८० मिटरको दुरीमा एक सिद्ध मन्दिर रहेको छ, त्यस ठाउँमा सिद्ध नामक देवताले बास गरेको हुँदा त्यस ठाउँलाई सिद्ध भनिएको र पोखरीमा पानी कतैबाट पनि बगेर नआउने, बगेर पनि नजाने र एक्कासी रातीमा उत्पत्ती भएको भनी भनाई रहेको छ। त्यस ठाउँमा सिद्ध नाम गरेको देवताको बास हुँदासम्म त्यस वरपरका जग्गा जमिन जोत खन गर्दा केही भाग छोड्नुपर्ने र नछाडेमा मानिस विरामी पर्ने वा गोरु बिरामी भै मृत्यु हुने भनाई रहेको छ। पछि त्यस नामलाई परिवर्तन गरी मैदु भन्ने एउटा टोलको नामबाट मैदुपोखरी नामाकरण गरिएको भन्ने जनश्रुती छ । कालान्तरमा जनसंख्याको वृद्धि, अव्यवस्थित बसोबासले पोखरी वरपर घर बनाउने प्रचलन बढेको छ भने बर्षा समयमा माटो, ढुंगा बगेर बिस्तारै पोखरीको सतह पुरिदै जाँदा पोखरीको अस्तित्व संकटमा पर्न गएको छ । जसलाई गहनतापूर्वक लिई पोखरीको अस्तित्वलाई जिवन्त राख्न संरक्षण तथा संवर्द्धन गर्नतर्फ सबैलाई अभिप्रेरित गर्नुपर्छ जसबाट यस क्षेत्रलाई पर्यटकीय स्थलको रुपमा विकास गर्न सकिन्छ।

मुख्य नदी तथा तालहरु

जल सम्पदाको दृष्टिले नेपाल ब्राजिलपछि विश्वको दोस्रो सबैभन्दा समृद्ध राष्ट्र र एसियामा पहिलो राष्ट्र मानिन्छ। नेपालमा ६ हजारभन्दा बढी नदिनालाहरू रहेका छन्। यी नदीनालाहरूबाट सिँचाई सुविधा, खानेपानीको आपूर्ति, जल यातायात, पर्यटन र मत्स्य पालनको क्षेत्रमा बहुआयामिक रुपले प्रयोग गर्न सकिने देखिन्छ । तर समग्रमा जल उपयोग ज्यादै न्यून भई इन्धनका विविध साधनको प्रयोग गरिरहनु परेको कुरालाई नकार्न सकिन्न। नगरपालिकाको पश्चिम सिमाना रहेको भेरी नदी नै नगरको प्रमुख नदीको रुपमा रहेको छ। यो नदी उत्तरतर्फबाट दक्षिणतिर वडा नं. २, ३, १ र ११ हुँदै वगेको छ।

पर्यटकीय दृष्टिले ज्यादै महत्व बोकेको यस भेरी नदीको प्राकृतिक वहाव पनि विचित्रको छ। नगरमा सिंचाई, खानेपानी, तथा विद्युत उत्पादनमा समेत भेरी नदीलाई उपयोग गर्न सकिने देखिन्छ । यस बाहेक नगर भएर अन्य खोला तथा खहरेहरु बग्ने गरेका छन् जस्तै, संग्रही खोला, बनगाड खोला, क्युरेनी खोला, खैरागार खोला, सिर्पागार, कुपिण्डे दह आदि। नगरपालिकाको पश्चिम सिमाना रहेको भेरी नदी नै नगरको प्रमुख नदीको रुपमा रहेको छ । पर्यटकीय दृष्टिले ज्यादै महत्व बोकेको यस भेरी नदीको प्राकृतिक वहाव पनि विचित्रको एवं रहष्यमय देखिन्छ । यसबाहेक नगरमा धेँरै नदीनाला, खोलाहरू बगेको देख्न सक्छौ जस्तै, संग्रही खोला, बनगाड खोला, कुपिण्डे दह आदि।

मुख्य चाडपर्व कला संस्कृतीहरु

यस नगरपालिकामा विभिन्न जाति, धर्म सम्प्रदाय र भेषभुषाका मानिसहरू बसोबास गर्दछन् । यहाँ अधिकांश हिन्दू धर्म मान्ने पहाडी मूलका मानिसहरू रहेका छन् भने त्यस्तै मुस्लिम र क्रिस्चियन धर्म मान्ने मानिसहरू पनि छन् । सबै जातजाती र सम्प्रदायका आ–आफ्नै खाले धर्म संस्कृति र चालचलनहरू छन् । जसमा बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, विवाह पञ्चमी, छठ, होली, चैते दशैं, साउने–माघे संव्रmान्ती, गोठधूप, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी–हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णीमा, गोठाले, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, नयाँ वर्ष सोहश्राद्ध, कर्कट संक्रान्ति, भुर्की पूजन, संकट पूजा, बुद्धजयन्ती, विभिन्न ल्होसार पर्वहरू, बाराराव‍ि अवल, सुवरात, ईद, वकरईद, मोहरम, ग्यारही सरिफ, इदुलफितर, क्रिशमस डे,नयाँ वर्ष, गौरा, होली, आइतबारी, देवीजात, जेष्ठ पूर्णिमा (राजी जातिको), चराईहरू (राना थारु जातिको), धुरिया पूजा, भूतुवा पूजा, रनपुतला (ब्राह्मण, क्षेत्री), अनन्त्य, भुवा (रणकौशल प्रदर्शन गरिने खेल), पुसे १५, ओल्के, असारे १५, गंगा दशहरा, विसु तिहारे आदि चाडपर्वहरू रहेका छन् । यसैगरी नगरमा हुने गरेका प्रमुख जात्राहरूमा गाईजात्रा, कृष्णाष्टमी जात्रा र लाखे जात्रा हुन् भने विशेष अवसरहरूमा झ्याउरे, सोरठी, सिगांरु, टप्प, लहरे, पैसेरी, सइरली, हिउपा, सरङ्गे आदि नृत्यहरू गरी मनोरन्जन गर्ने प्रचलन रहेको छ ।

जनसंख्या

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यस वनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाको जनसंख्या ३२ हजार ९ सय ४० रहेको छ । जसमध्ये महिलाको जनसंख्या १७ हजार २ सय २ र पुरूषको जनसंख्या १५ हजार ७ सय ३८ रहेको छ । यस नगरपालिकामा ७ हजार ४ सय २८ घरधुरी रहेका छन् । बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकामा अपांगता भएकाहरूको जनसंख्या २.१ प्रतिशत रहेको छ ।

शैक्षिक अवस्थाः

शिक्षा देशको मेरुदण्ड हो । बर्तमानमा प्रदान गरेको शिक्षाले आगामी आधा शताब्दीलाई प्रभाव पार्दछ । तिव्र विकासको आशा राख्ने बर्तमान समाजमा नविनतम् प्रविधिलाई अँगाल्दै विकासको गतिमा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता सहितको जनशक्ति उत्पादन गर्नका लागि शिक्षालाई नै भरपर्दो बनाउनु पर्छ भन्नेमा दुईमत छैन् । भूतमा भएका प्रगति बर्तमानमा गरिएका प्रयासले मात्र भविष्य सुखद बन्न सक्छ । शिक्षा क्षेत्रमा यस अघि सफल मानिएका विधि पद्धति तथा प्रामाणयोग्य तथ्यहरुलाई साथ लिएर शैक्षणिक गतिविधि अगाडि बढाउन नसक्ने हो भने विश्व बजारमा बिक्ने र टिक्ने जनशक्ति उत्पादन गर्न नसकिने पक्का जस्तै भइसकेको छ । नेपालको विद्यालय शिक्षालाई व्यवस्थित गर्न तहगत र कक्षागत उमेर समेत निर्धारण गरिएको छ । जसअनुसार प्रारम्भिक बालविकास ३ देखि ४ वर्ष, आधारभूत तहका लागि ५ देखि १२ वर्ष र माध्यमिक तहका लागि १३ देखि १६ वर्ष उमेर समूह निर्धारण गरेको छ । शैक्षिक हिसाबमा यस नगरपालिकामा जम्मा ६५ वटा सामुदायिक विद्यालय र ८ वटा संस्थागत विद्यालय गरी ७३ वटा र एउटा क्याम्पस गरी ७४ वटा शिक्षण संस्थाहरू सञ्चालित छन् ।

पुरुष साक्षरता ७८.८ र महिला साक्षरता ६३.० गरी समग्र नगरपालिकाको साक्षरता ७०.५ (जनगणना २०७८) रहेको देखिएको छ । यस नगरपालिकामा हाल ८ वटा माद्यामिक तहका विद्यालय (३ वटा कक्षा १२ संम्मका ५ वटा कक्षा १० सम्मका) विद्यालय र ५७ वटा आधारभूत विद्यालय मध्ये ८ वटा (१-८ कक्षा सञ्चालित), ११ वटा १-८ कक्षा सञ्चालित, ३६ वटा १-५ कक्षा सञ्चालित र १० वटा १-३ कक्षा सञ्चालित) रहेका छन् भने संस्थागत विद्यालय मध्ये २ वटा, माध्यमिक विद्यालय १० कक्षा सम्मका र आधारभूत विद्यालय ६ वटा संचालित छन् । बालबिकास केन्द्रको संख्या ४८ र सामुदायिक सिकाइ केन्द्र एउटा रहेको छ ।

नगरपालिका क्षेत्रभित्र उच्च शिक्षा अध्ययन अध्यापन गर्ने गराउने शिक्षण संस्थाको अभाव रहेको छ । हालसम्म नगरपालिकाले गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने क्रममा नयाँ विद्यालय भवन निर्माण, पुराना जीर्ण भौतिक पूर्वाधार मर्मत सम्भार, तथा शिक्षक तालिमहरुको आयोजना गरिसकेको छ भने विद्यालयहरुलाई प्रविधिमैत्री बनाउने कार्यको लागि आवश्ययक पहल निरन्तर गरिरहेको छ । त्यसरी नै बालबालिकाहरुलाई खेलकूदमा प्रोत्साहन गर्नका लागि विद्यालयमा खेलकुद सामाग्री सहितको खेल मैदानहरुको निर्माण तथा मर्मत कार्यलाई प्राथमिकताका साथ अघि बढाइएको छ । बालबालिकाहरुलाई शुद्ध खानेपानीको व्यवस्था गर्नका लागि विद्यालयमा खानेपानीका धारा जडान गरिएको छ भने किशोरी शिक्षालाई प्रोत्साहन गर्नका लागि विद्यालयमा छात्रामैत्री शौचालयहरु निर्माण कार्य लाइ पाथमिकता दिइएको छ । सिकाई क्रियाकलापलाई प्रविधिमैत्री र प्रभावकारी बनाउनका लागि शिक्षक कर्मचारीहरुलाई नियमित तालिम मार्फत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले कर्णाली सरकारसँगको साझेदारीमा शैक्षिक तालिम केन्द्र स्थापना भएको छ । मा.वि. तथा आ.वि. तहमा शिक्षण गर्ने शिक्षकहरुलाई यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धि तालिम प्रदान गरिएको छ ।

नगरपिलकाका ६५ वटा सामुदायिक विद्यालयहरुमध्ये हालसम्म १० विद्यालयमा मात्र विद्युत सेवा पुगेको छ । पालिकाका ८ विद्यालयमा कम्प्युटर जडान भएको भएपनि २ विद्यालयले मात्रै यसलाइ सिकाइसँग जोडेर इन्टरनेटको शिक्षणकार्यमा प्रयोग गरेका छन् । यसैगरी ६५ विद्यालयका १ देखि ३ सम्मका १ सय ९५ कक्षाकोठा मध्ये ३२ वटा कक्षाकोठामा मात्रै बालमैत्री कक्षा व्यवस्थापन सम्पन्न भएका छन् ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार ५ वर्ष माथिको जनसंख्यामा पढ्न र लेख्न दुवै जानेका ७०.५ प्रतिशत, पढ्न मात्र जानेका ०.५ प्रतिशत र पढ्न र लेख्न दुवै नजानेका २८.९ प्रतिशत रहेका छन् । ५ देखि २५ वर्षसम्म एस.एल.सी./एस.ई.ई. तहभन्दा मुनिको शैक्षिक तह उत्तीर्ण गरेको शैक्षिक तहअनुसार जनसंख्या हेर्दा हाल अध्ययनरत ७०.४ प्रतिशत, कम्तिमा एक पटक विद्यालय गएको २५.७ प्रतिशत, कहिल्यै पनि विद्यालय नगएको ३.६ प्रतिशत रहेको छ।

१० जोड २ वा सोसरह वा उच्च तह उत्तीर्ण गरेकाको अध्ययनको क्षेत्रअनुसारको जनसंख्या हेर्दा मानविकी तथा समाजशास्त्र तर्फ ७ प्रतिशत, व्यवस्थापन तर्फ ५.७ प्रतिशत, शिक्षा तर्फ ६५.९ प्रतिशत, विज्ञान तथा प्रविधि तर्फ २.६ प्रतिशत, स्वास्थ/चिकित्साशास्त्र तर्फ २.८ प्रतिशत, इन्जिनियरिङ तर्फ १.८ प्रतिशत, कानुन तर्फ ०.२ प्रतिशत, कृषि तर्फ १.१ प्रतिशत, पशुविज्ञान/पशुचिकित्सा/मत्स्यपालन तर्फ ०.४ प्रतिशत, कम्प्युटर/सुचनाप्रविधि तर्फ १ प्रतिशत र अन्य १.४ प्रतिशत रहेको छ।

१. २ मुख्य समस्याहरू

राष्ट्रको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र पूर्वाधार विकासका लागि त्यस्तो जनशक्तिको योगदान महत्वपूर्ण हुन्छ। देशमा दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको लागि शिक्षाले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ। "समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" हाम्रो राष्ट्रिय आकाङ्क्षा र अठोट हो । यसैगरी **"मौलिक र गुणस्तरीय शिक्षाको सारः समृद्ध वनगाड कुपिण्डेको आधार"** बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको अठोट हो। सिपमूलक, वैज्ञानिक, व्यावहारिक एवम् गुणस्तरीय शिक्षा समृद्ध नेपालको आधारशीला हो। मुलुकको सर्वाङ्गीण विकासको मूल आधार शिक्षा नै भएकाले गुणस्तरीय शिक्षामा सबै नागरिकको समतामूलक र न्यायोचित पहूँच स्थापित गर्नु आजको आवश्यकता हो।

यस नगरपालिकामा गुणस्तरीय, व्यवसायिक र जीवपयोगी शिक्षा प्रदान गर्ने सामुदायिक विद्यालयहरु विकास हुन सकेको छैन । समुदायको जनसंख्याको आधारमा सामुदायिक विद्यालयको समानुपातिक वितरण हुन नसकेको अवस्था रहेको छ। यस पालिकाका अधिकांश विद्यालयमा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात उपयुक्त बनाउनु पर्ने देखिन्छ भने विद्यार्थी संख्या अनुसार शिक्षकको व्यवस्था गर्नु पर्ने आवश्यकता रहेको छ । विद्यालय शिक्षामा सबै बालबालिकाहरूलाई पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरको सुनिश्चितता गर्न नसक्नु, पाठ्यक्रमले तोकेबमोजिमका सिकाइ उपलब्धिहरू हासिल गर्न नसक्नु, बालमैत्री विद्यालय निर्माण गरी सिकाइ वातावरणमा सुधार हुन नसक्नु, स्थानीय पाठ्यक्रमको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु, विषयगत रूपमा र कक्षागत रूपमा शिक्षकहरूको दरबन्दी नहुनु, दुर्गम तथा भौगोलिक बनावटका कारण शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच नहुनु र प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु, साक्षरता निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाका अवसरहरू उपलब्ध गराउन नसक्नु, वैकल्पिक सिकाइको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु, उपयुक्त भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्न नसक्नु आदिलाई शिक्षाक्षेत्रका प्रमुख समस्याका रूपमा उल्लेख गर्न सकिन्छ।

१.३ शिक्षा क्षेत्रका चुनौतीहरू

नेपालमा विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य चुनौतीहरूमा गुणस्तरीय शिक्षाको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु, विद्यालय नक्साङ्कन तथा समायोजन गर्नु, विद्यालय शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गर्नु, निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा कार्यान्वयन गर्नु, पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तक तथा मूल्याङ्कन प्रणालीमा सुधार गर्नु, शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नु, विपत्

व्यवस्थापन र वैकल्पिक शिक्षण सहजीकरण गर्नु, जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू सुनिश्चित गर्नु, उपयुक्त भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गर्नु, विद्यालय शिक्षामा सुशासन कायम गर्नु देखिन्छ।

विद्यालयमा छात्रा मैत्री शौचालयको व्यवस्था, बाल तथा अपांगमैत्री पुर्वाधारको व्यवस्था नभएका कारण प्रायः जसो विद्यालयमा वालमैत्री संरचना र सिकाई लागू हुन सकिरहेको छैन। विद्यालय छोड्ने दर दिनप्रति दिन बढ्नु, वालविकास केन्द्रहरुमा बालमैत्री सिकाई तथा खेलकुद र मनोरञ्जनको लागि पूर्वाधार र सुविधा उपलब्ध नहुनु, वडास्तरमा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्थापना हुन नसक्नु पनि चुनौतीको रुपमा रहेको देखिन्छ। आफ्ना बालबालिकाको शैक्षिक स्थितिका बारेमा अविभावकहरुमा यथोचित चासो नभएका कारण विद्यार्थीमा शिक्षाप्रति नकारात्मक सोच र अनुशासित विहिनता अवस्था समेत देखिन थालेको छ। विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा शिक्षकबीच सुझबुझ तथा समझदारी निर्माणमा कठिनाई रहेको र प्रधानाध्यापक तथा शिक्षक बीच तहगत बेमेलका कारण शैक्षिक वातावरणमा सुधार गर्न चुनौती छ। शिक्षक तथा विद्यार्थीको नियमितता, विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर, शिक्षक र सुचना प्रविधि साधनहरुको उपलब्धता, पुस्तकालयको अभाव, शैक्षिक संग्रालय स्थापना नहुनु र अतिरिक्त क्रियाकलापमा नियमितताको कमीका कारण गुणस्तरीय शिक्षामा नकारात्मक प्रभाव परिरहेको छ । यसका साथै विद्यमान शिक्षा प्रणाली साक्षरता उन्मुख भएको तथा बजार र समयको माग अनुसारको जीवनपयोगी, व्यवसायिक र रोजगारमूलक पाठ्यक्रम तथा शैक्षिक प्रणाली अनुसार पठनपाठन नहुँदा पढाइ छाडनेहरुको सङ्ख्या बढेकै छ।

१.४ अवसरहरू

बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाले अघि सारेका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरूलाइ हाँसिल गर्नका लागी धेरै राम्रा राम्रा अवसरहरू रहेका छन्। यस नगरपालिकाको शिक्षाको अठोट **"मौलिक र गुणस्तरीय शिक्षाको सारः समृद्ध वनगाड कुपिण्डेको आधार"** तथा " विद्यालय शिक्षामा सबैको पँहुच सुनिश्चित गरी, सबैका लागि सुरक्षित, गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री, बालमैत्री, समतामूलक तथा अपाङ्गतामैत्री वातावरणमा मौलिक र गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गरी सक्षम, व्यवसायिक र आत्मनिर्भर जनशक्ति उत्पादनमा जोड दिने।" लक्ष्य छ। यो दुरदृष्टि हाँसिल गर्न बनगाड कुपिण्डेलाई सल्यानको मात्र नभएर कर्णाली प्रदेशका सल्यान, सुर्खेत, जाजरकोट, रूकुम पश्चिम तथा डोल्पा जिल्लाको शैक्षिक हवका रुपमा विकास गर्न सकिने अवस्था छ।

तीन तहका सरकारबीच समन्वय, सहकार्य र जिम्मेवारी पूरा गर्न सकिने अधिकार हुनु, शिक्षामा लगानी वृद्धि गरी गुणस्तर सुधार गर्न सकिनु, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले शिक्षाका अधिकारहरू स्थानीय तहमा प्रदान गर्नु, तीनवटै सरकार तथा अन्य सङ्घसंस्थाहरूबाट शिक्षामा लगानी गर्न सकिने वातावरण हुनु, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुनु, स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनको अवसर हुनु, स्थानीय तहमा शिक्षा क्षेत्रमा सङ्घसंस्थाहरूको क्रियाशीलता हुनु, गुणस्तरीय शिक्षाप्रति अभिभावकहरूको मोह देखिनु, सकरात्मक लैङ्गिक समता सूचकाङ्क हुनु, शिक्षामा लगानीको लागि स्थानीय तहको प्रतिबद्धता हुनु र व्यापक लगानी हुनु, वैकल्पिक सिकाइ सहजीकरण गरी विद्यार्थीको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चितता हुनु र बनगाड कुपिण्डेको भूगोल नेपालका विविध क्षेत्रका लागी रमणिय हुनुलाई शिक्षाक्षेत्रको अवसरका रूपमा लिन सकिन्छ।

परिच्छेद २
लक्ष्य निर्धारण

शिक्षाको विकासमा मुलुकको सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक सन्दर्भ, भौगोलिक, जनसाङख्यीक र शासकिय स्वरूपको प्रभाव हुन्छ जुन नेपालका सवै स्थानिय तहको आफ्नै किसिमको छ । स्थानिय तहको विविधतालाइ सम्मान गर्ने दृष्टिकोण सहितका शैक्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरूको अहिले स्थानिय तहमा खाँचो छ । यसबाट सामाजिक सद्भाव, सहयोग र सहकार्यको संस्कृति विकास गरी समता अभिवृद्दीमा योगदान हुने देखिन्छ ।

नेपालको संविधानले समाजवाद उन्मुख राज्य प्रणालीका आधारमा प्रत्येक नागरिकलाइ राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक शिक्षा निःशुल्क पाउने हक सुनिश्चित गरेको छ । स्थानिय तहले समतामूलक पहुँचको सुनिश्चितता मार्फत सिर्जनशीलता, रचनात्मकता, अध्ययनशीलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी, सीपयुक्त एवम उत्पादनशील जनशक्ति तयार पार्न शिक्षा योजना निर्माण गरि शिक्षामा गरिने लगानीको स्वरूपमा आवश्यक सुधार गर्नुपर्ने हुन्छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक तहको शिक्षा स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रभित्र परेकोले शैक्षिक योजना वनाइ सोको कार्यान्वयन गर्न आवश्यक देखिन्छ । यसै सन्दर्भलाइ दृष्टिगत गरी बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाले ५ वर्षमा नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्र कस्तो हुने भन्ने प्रतिविम्वन गर्ने प्रयास गरेको छ । योजना प्रभावकारी बनाउन योजनाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्यहरू, रणनीतिहरू, कार्यनीतिहरू, अपेक्षित उपलब्धिहरू र मुख्य मुख्य कार्यसम्पादन सूचकहरूको लक्ष्य निर्धारण स्पष्ट रूपमा गरिएको छ । यस परिच्छेदमा योजनाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्यहरू, रणनीतिहरू, कार्यनीतिहरू, अपेक्षित उपलब्धिहरू र मुख्य मुख्य कार्यसम्पादन सूचकहरूको लक्ष्य निर्धारण लगायतका पक्ष समेटिएको छ ।

२.१ दुरदृष्टिः

"मौलिक र गुणस्तरीय शिक्षाको सारः समृद्ध वनगाड कुपिण्डेको आधार"

२.२ लक्ष्य

" विद्यालय शिक्षामा सबैको पँहुच सुनिश्चित गरी, सबैका लागि सुरक्षित, गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री, बालमैत्री, समतामूलक तथा अपाङ्गतामैत्री वातावरणमा मौलिक र गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गरी सक्षम, व्यवसायिक र आत्मनिर्भर जनशक्ति उत्पादनमा जोड दिने ।"

२.३ उद्देश्य

१. सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्नु ।
२. सबै बालबालिकाहरूका लागि समतामूलक तथा गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षा सुनिश्चित गर्नु ।
३. मानवीय मूल्यका साथै कला, संस्कृति, विज्ञान र प्रविधि क्षेत्रका आधारभूत मूल्य मान्यताको ज्ञान, सिप र दृष्टिकोण तथा व्यवहारहरू आर्जन गरेका सक्षम जनशक्ति उत्पादन गर्नु ।
४. पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट विद्यार्थीहरूमा जीवनोपयोगी ज्ञान,सिप र अभिबृत्तिको विकास भई सक्षम, सृजनशील, आत्मनिर्भर, श्रम गर्ने र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार गर्नु ।
५. गुणस्तरीय शिक्षाका लागि योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, पेसाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिबद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही शिक्षकको व्यवस्था सुनिश्चित गर्नु ।
६. सबै निरक्षरहरूलाइ पूर्ण साक्षर बनाइ नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार गर्नु ।
७. उत्पादनशील जनशक्तिलाई आवश्यकताअनुसारका व्यावसायिक तथा पेसागत क्षेत्रहरूमा प्रयाप्त दक्षता हासिल हुने गरी सिपमूलक शिक्षा र तालिम उपलब्ध गराई जनताको आर्थिक स्तरमा सुधार ल्याउनु ।
८. शिक्षामा सबै वर्ग, क्षेत्रका बालबालिकाको सामाजिक न्याय, पहुँच र प्रतिनिधित्वका लागी आर्थिक, सामाजिक तथा शारीरिक रूपमा कमजोर बालबालिकाहरूको पहुँच अभिवृद्धि गरी उनीहरूलाई सशक्त, स्वतन्त्र र मर्यादित जीवन यापन गर्न सक्षम बनाउनु ।
९. उपलव्धीमा सुधार गर्नका लागी सिकाइमा सहभागिता बढाउन स्वास्थ्य र पोषणको अवस्थामा सुधार ल्याउनु ।
१०. विपद्को अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षालाई निरन्तरता दिई उनीहरूको शारीरिक, मानसिक र बौद्धिक विकासमा सहयोग पुर्याउनु ।
११. सबै विद्यालयमा बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री र सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधारको विकास गरी गुणस्तरिय शिक्षा व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नु ।
१२. सूचना तथा सञ्चार प्रविधको प्रयोगले विद्यार्थीको सिकाइ तथा शिक्षा व्यवस्थापनमा सुधार ल्याई गुणस्तरीय शिक्षाको प्रबर्द्धन गर्नु ।
१३. स्थानीय तहको शिक्षाको शासकीय प्रबन्धलाई सुदृढ बनाइ नतिजामुखी शिक्षा व्यवस्थापनको प्रबर्द्धन गर्नु ।

२.४ रणनीतिहरू

उद्देश्य नं. १ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरू

- तोकिएको उमेर समूहका सबै बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र आधारभूत शिक्षाको तयारीका लागि प्रारम्भिक बालविकास सेवामा पहुँच बढाउने
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका सेवाहरूमा गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षालाई भौतिक पूर्वाधारको सबलीकरण गरी बालमैत्री बनाउने
- सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा भर्ना गराउने

उद्देश्य नं. २ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरू

- आधारभूत तहको शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्ने
- प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको पठन सिप अभिवृद्धि गर्ने
- अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षाको कार्यान्वयन गर्ने
- सबै बालबालिकाहरूलाई आधारभूत तह पूरा गर्ने अवस्था सुनिश्चित गर्ने
- सबै बालबालिकाहरूमा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल हुने अवस्था सुनिश्चित गर्ने
- आधारभूत विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउने
- विद्यालय शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धमा सुधार ल्याउने
- विद्यालय पद्धतिलाई विविधता अनुकूल, उत्थानशील र जवाफदेही बनाउने
- सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउने
- अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुहरूलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने

उद्देश्य नं. ३ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरू

- माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्ने,
- माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्ने,
- विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित बनाउने,
- शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रवन्धमा सुधार ल्याउने ।

उद्देश्य नं. ४ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरू

- पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने
- पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनका लागि पृष्ठपोषण दिने
- सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धीत गराउने र रचनात्मक कार्य तथा उद्यमशिल श्रम कार्यमा सहभागि गराउने
- पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान, सिपर व्यवहार विकासमा सहजीकरण गर्ने
- सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधान उन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्यङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन गर्ने
- स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्ने

उद्देश्य नं. ५ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरू

- सक्षम शिक्षक आपूर्तिका लागि सङ्घ तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्ने

- शिक्षक नियुक्ति र पुनर्वितरणलाई सुदृढ बनाउने
- विषयवस्तुमा निपुर्ण शिक्षकको सुनिश्चितता गर्ने
- सबै तहमा सक्षम, प्रतिबद्ध र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको प्रबन्ध गर्ने
- सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षक सक्षमता प्रारूपको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने
- शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता गर्ने

उद्देश्य नं. ६ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरू

- सबै नागरिकका लागि समावेशीतथा समतामूलक साक्षरता र आजीवन सिकाइका अवसर सुनिश्चित गर्ने
- औपचारिक, अनौपचारिक तथा अरितिक शिक्षकाबीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्ने
- आजीवन सिकाइ संस्कृति सापेक्ष अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका लागि संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने
- स्थानीय तहलाई पूर्ण साक्षर पालिका घोषणा गर्ने

उद्देश्य नं. ७ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरू

- प्राविधक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासमा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने
- स्थानीय तहमा प्राविधक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसर सृजना गर्न संयन्त्र विकास गर्ने
- प्राविधक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसरहरूलाई सान्दर्भिक, उपयोगी र गुणस्तरीय बनाउने

उद्देश्य नं. ८ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरू

- महिला, दलित, जनजाती, लोपोन्मुख समुदाय, अपाङ्गताभएका, कठिन भौगोलिक अवस्थामा रहेका, जोखिममा परेका, आर्थिक रूपले विपन्न, द्वन्द्व प्रभावित तथा सामाजिक कारणले बञ्चितिमा परेका व्यक्तिहरूलाई शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने
- लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि गरी गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने
- विविधता, समता एवम् समावेशी शिक्षाका मूल्य, मान्यता अनुकुल गुणस्तरीय सेवा प्रवाहगर्ने जनशक्तिको दक्षता र सक्षमता सुनिश्चित गर्ने
- शैक्षिक सुशासनका लागि विद्यमान संरचनालाई जवाफदेही बनाउने
- पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलगायत समग्र शैक्षिक प्रणालीमा विवधता, समता तथा समावेशीता अभिवृद्धि गरी विद्यालयलाई बालमैत्री बनाउने
- विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चितता गर्ने
- बालविवाह तथा वैदेशिक रोजगारीका कारण देखिने विद्यालय छोड्ने दर कम गराउने

उद्देश्य नं. ९ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरू

- बालबालिकालाइ स्वस्थ एवम पोषणयुक्त पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्ने
- स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्वन्धि सेवाहरूको गुणस्तर वृद्दि गरी बालबाबलिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाइ उपलव्धिमा सुधार गर्ने

उद्देश्य नं. १० सँग सम्वन्धित रणनीतिहरू

- औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट सम्भावित विपद्को पूर्व सावधानी र तयारीको वातावरण तयार गर्ने
- सम्भावित विपद्को व्यवस्थापन तथा उत्थानशीलता प्रणाली विकासको लागि भौतिक, मानवीय तथा आर्थिक स्रोतको तयारी गर्ने
- विपद् व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्यढाँचा विकास गर्ने
- अल्पकालीन र दीर्घकालीन पुनर्स्थापना गर्ने
- आवश्यक मनोवैज्ञानिक शिक्षाको व्यवस्थापन गरी मनोवैज्ञानिक रूपमा डरमुक्त गराउने ।

उद्देश्य नं. ११ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरू

- विद्यालय शिक्षा पूर्वाधारका लागी आवश्यक मापदण्ड विकास र कार्यान्वयन गर्ने
- गुणस्तरिय र सुरक्षित पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि पारदर्शी एवम् जवाफदेहि प्रणालीको विकास गर्ने

उद्देश्य नं. १२ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरू

- सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार गर्ने
- सबैमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षामा पहुँच पुर्‍याउने
- शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी प्रभावकारी, पारदर्शी र समतामूलक बनाउने

उद्देश्य नं. १३ सँग सम्वन्धित रणनीतिहरू

- स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अनुसार संस्थागत संरचना बनाउने
- तीनै तहका सरकारबीचको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ बनाउने
- गुणस्तरको कमजोर नतिजालाई सम्बोधन गर्न जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने

- जनशक्तिलाई नतिजाप्रति उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउने
- कर्मचारी र संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने

२.५ कार्यनीति

उद्देश्य नं. १ सँग सम्वन्धित रणनीतिका कार्यनीतिहरू

- सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड अनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गरिनेछ।
- कार्यक्रमको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्र स्थापना गरिनेछ।
- पाठ्यक्रमको परिमार्जन तथा अनुकूलन गरिनेछ।
- लागत सहभागिता अभिवृद्धि गरिनेछ।
- कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरूसँग सहकार्य गरिनेछ।
- ऐन र कार्यविधिमा उल्लेख भए बमोजिमको मापदण्ड पूरा गरिनेछ।
- कार्यरत जनशक्तिको वृत्ति विकास तथा क्षमता विकास गरिनेछ।
- स्थानीय तहको आवश्यकतामा आधारित हुने गरी प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका लागि सुपरिवेक्षण र सहजीकरणका लागि थप छुट्टै अधिकार सम्पन्न संयन्त्र बनाइनेछ।
- पाठ्यक्रम र मापदण्डलाई समयानुकुल स्थानीयकरणका लागि सुझाव पेस गरिनेछ।
- अपाङ्गता भएका तोकिएका उमेर समूहलाई सम्बोधन गर्ने गरी नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ।
- बालविकास र शिक्षालाई बालमैत्री र अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधारयुक्त बनाइनेछ।

उद्देश्य नं. २ सँग सम्वन्धित रणनीतिका कार्यनीतिहरू

- विद्यालय नक्साङ्कन गरिनेछ।
- विद्यालयहरूको पुनर्वितरण तथा समायोजना गरिनेछ।
- अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि कानुन तर्जुमा गरिनेछ।
- अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गरिनेछ।
- प्रारम्भिक कक्षा पढाइ सम्बन्धी क्रियाकलापहरूको लागि स्रोत व्यवस्थापन र कार्यान्वयन गरिनेछ।
- विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण सङ्कलन गरी पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाइनेछ।

- न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरिनेछ ।
- शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक तथा प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तहप्रति कार्यसम्पादन करार गरी जवाफदेही बनाइनेछ ।
- विद्यालयहरूमा खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्धसहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गरिनेछ ।
- विद्यालयमा बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरण तयार गरिनेछ ।
- सबै विद्यालयहरूमा न्यूनतम सक्षमता पूरा गराइने छ ।
- शिक्षण सिकाइका नवीनतम विधि अवलम्बन गरिनेछ ।
- प्रारम्भिक कक्षाहरूमा कक्षा शिक्षणलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
- आवश्यक शिक्षक तालिम, तयारी तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गको रूपमा प्रयोगमा ल्याइने छ ।
- विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराई सिकाइमा सुधार ल्याइने छ ।
- कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धीत क्षमता विकास गरिनेछ ।
- शिक्षामा काम गर्ने सबै जनशक्तिको क्षमता विकास र उत्प्रेरणा व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराइनेछ ।
- स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्धलाई थप व्यवस्थित गरिनेछ ।
- विद्यालय शिक्षालाई विविधता अनकुल, समावेशी र समतामूलक बनाउन स्थानीय परिवेश अनुकुल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन, भाषिक विविधता अनकुलको माध्यम भाषाको उपयोग तथा सामाजिक साँस्कृतिक विविधताको सम्मान र समावेश हुनेगरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा प्रक्रिया प्रयोग गरिनेछ ।
- विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- विद्यालय शिक्षालाई सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग गरी सहज र उपयोगी बनाउने कार्यलाई विस्तार गरिने छ ।
- दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित व्यवहारकुशल सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा एकीकृत गरिनेछ ।
- अन्तरसम्बन्धीत विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सिकाइ सामग्री, विधि तथा क्रियाकलापमा परिमार्जन र सुधार गरिनेछ ।
- शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गरिनेछ ।
- नतिजाप्रति जवाफदेहिता सुनिश्चित हुने गरी विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गरिनेछ ।
- विद्यालयको कार्यसम्पादन र विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी परीक्षण गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित गरिनेछ ।
- शिक्षक विकास र सहायता प्रणालीलाई व्यवस्थित गरिनेछ ।

- विद्यालय शान्ति क्षेत्र राष्ट्रिय ढाँचा र कार्यान्वयन निर्देशिका, २०६८ का क्रियाकलापहरू पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन गरिनेछ।

उद्देश्य नं. ३ सँग सम्वन्धित रणनीतिका कार्यनीतिहरू

- विद्यालयहरूको नक्साङ्कन गरिनेछ।
- सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूको पुनर्वितरण, समायोजन तथा स्थापना गरिनेछ।
- नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गरिनेछ।
- माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर र टिकाउदर बढाइनेछ।
- विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
- वैकल्पिक माध्यमका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
- सबै विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गरिनेछ।
- माध्यमिक तहमा दक्ष विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गरिनेछ।
- शिक्षक पेसागत विकास तथा सहयोगको व्यवस्था गरिनेछ।
- शिक्षकहरूका लागि अभिप्रेरणाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ।
- शिक्षण सिकाइ पद्धतिमा सुधार गरिनेछ।
- हरेक विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार गरिनेछ।
- विद्यालयहरूलाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाइने छ।
- विज्ञान विषय अध्ययनका लागि विद्यार्थीहरूलाई आकर्षित गर्न पूर्वाधार सहितको व्यवस्था गरिनेछ।
- सक्षम र उत्प्रेरित प्रधानाध्यापक व्यवस्था गरिनेछ।
- आवधिकरूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइमा जवाफदेही हुने प्रणाली विकास गरिनेछ।

उद्देश्य नं. ४ सँग सम्वन्धित रणनीतिका कार्यनीतिहरू

- राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गरिनेछ।
- विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सम्बन्धीत शिक्षक तथा सरोकारवालहरूलाई प्रबोधिकरण गरिने छ।
- पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अत्यावश्यक संरचनागत तथा पेसागत सक्षमता अभिवृद्धि गरिने छ।
- विपद् , महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गरिने छ।
- शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिकातथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्यायन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिने छ।
- शिक्षकको पेसागत सक्षमता विकास गरिने छ।

- सहभागितामूलक, अन्तरक्रियात्मक, खोजमूलक, परियोजना कार्यविधिमा आधारित एवम् समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधि र श्रव्यदृश्य शिक्षण विधिको प्रयोगलाई संस्थागत गरिने छ।
- माध्यम भाषाका रूपमा आवश्यकताअनुसार मातृभाषा, स्थानीय भाषा, बहु भाषा प्रयोग गरिने छ।
- विद्यालमा आधारित सहयोग पद्धति विकास गरिने छ।
- विद्यालयमा श्रमकार्य आयआर्जन गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ।
- सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ ।
- शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाइने छ।
- स्थानीय तथा मातृ भाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई व्यवस्थित गरिने छ।
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको बृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गरिने छ।

उद्देश्य नं. ५ सँग सम्वन्धित रणनीतिका कार्यनीतिहरू

- शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण तथा थप गरिने छ।
- रिक्त शिक्षक दरबन्दीको प्रक्षेपणका आधारमा शैक्षिक सत्रको पहिलो महिनामा शिक्षक नियुक्ति गरिने छ।
- प्रत्येक ५ वर्षमा शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि शिक्षण सिप विकाससम्बन्धी सेवाकालीन तालिम अनिवार्य बनाइने छ।
- स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराइने छ। यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह गठन, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक तथा अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग तथा मेन्टोरिङ्ग पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ।
- शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गरिने छ।
- शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको बृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धीत गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गरिने छ।
- शिक्षक नियुक्ति, सरूवा तथा तालिम र पेसागत विकासमा सहभागिता गराउँदा विद्यार्थीको सिकाइमा कुनै अवरोध नहुने पद्धति विकास गरिने छ।
- बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाको शिक्षक दरवन्दी मिलान कार्यदल २०७७ को प्रतिवेदनलाई कार्यान्यवनमा लगिने छ ।

उद्देश्य नं. ६ सँग सम्वन्धित रणनीतिका कार्यनीतिहरू

- मौलिक एवम परम्परागत ज्ञान तथा सीपको पहिचान, संरक्षण, प्रवर्धन, आधुनिकिकरण एवम हस्तान्तर सम्वन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूकोपुनर्संरचना तथा पुनर्वितरण गरिने छ।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, स्थानीय गैर सरकारी सङ्घ संस्थाहरू, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावक परिचालन गरी साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षाहरू सञ्चालन गरिने छ।
- सिकारुका आवश्यकताअनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोड्युलहरू र भाषिक विवधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गरिने छ।
- सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, वैकल्पिक, खुला तथा परम्परागत विद्यालयहरूको सुदृढीकरण गरिने छ।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न विद्युतीय पुस्तकालय, सामुदायिक सेवा केन्द्र सञ्चालन र सेवा प्रवाह गरिने छ र बहुउद्देश्यीय संयन्त्रका रूपमा सुदृढीकरण गरी समावेशी एवम् समतामा आधारित आजीवन सिकाइको थलोका रूपमा विकास गरिने छ।

उद्देश्य नं. ७ सँग सम्वन्धित रणनीतिका कार्यनीतिहरू

- स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको अवसर सृजना गरिने छ।
- बहुप्राविधिक शिक्षालय/तालिम केन्द्रहरूको स्थापना, सञ्चालन, तथा नियमन गरिने छ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको गुणस्तर, प्रभावकारिता र पहुँच बढाउनको निम्ति सरोकारवालाहरूसँग समन्वय गरिने छ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको क्षेत्रमा सक्षम जनशक्ति तयार गरिने छ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपमा व्यापार तथा उद्योग क्षेत्रको सहभागिता बढाउन प्रोत्साहन गरिने छ।
- आय आर्जन गर्ने खालका क्रियाकलापको माध्यमबाटआत्म निर्भर हुनको निम्ति संस्थागत क्षमता बढाइने छ।
- पिछडिएका भौगोलिक क्षेत्र, महिला, आदिबासी/जनजाती, दलित, अपाङ्गताभएका नागरिक एवम् आर्थिक रूपले विपन्न समुदाय र वर्गको पहुँच बढाउन आवश्यक कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गरिने छ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरू कृषि, उर्जा, पर्यटन, जलस्रोत, स्थानीय प्रविधि, सम्पदा र संस्कृति, खेलकूद, जलवायु परिवर्तन लगायतका क्षेत्रहरूमा केन्द्रित गर्न पहल गरिने छ।
- विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका अवसर उपलब्ध गराउनका लागि सम्बन्धीत संस्थाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गरिने छ।
- स्थानीय तहमा सञ्चालित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप प्रदायक संस्थाहरूको सञ्चालनमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराइने छ।

उद्देश्य नं. ८ सँग सम्वन्धित रणनीतिका कार्यनीतिहरू

- विद्यालय सिकाइका लागि आवश्यक भौतिक तथा शैक्षिक अवस्थाहरू पूरा गरी अपाङ्गतामैत्री तथा लैङ्गिकमैत्री बनाउने र यसका लागी बालमैत्री विद्यालय प्रारूप तथा निर्धारित सिकाइका लागी आवश्यक पूर्वाधार पूरा गरिने छ।
- घरधुरी सर्वेक्षण गरी बालबालिकाहरूको अवस्था तथा आवश्यकता पहिचान गरी सोअनुसार पहुँच र सहभागिताको प्रबन्ध मिलाईने छ।
- सबै विद्यालयमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक अवस्था तथा शैक्षिक वातावरणको विकास गरी विशेष लक्षित समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई शिक्षा उपलब्ध गराइने छ।
- विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने वातावरणको सृजना गरिने छ।
- आवश्यकतामा आधारित बैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रमका विभिन्न नमूनाहरूको विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गरिने छ।
- बालबालिकाहरुमा सामाजिक, मानसिक र शारिरीक कारणले गर्दा हुने समस्याहरुको समाधान गर्न विज्ञ मनोचिकित्सकहरु मार्फत विद्यार्थी मनोपरामर्श तथा सचेतना सेवा उपलब्ध गराउन शिक्षण सिकाइमा स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, इतिहास, ज्ञान तथा सिप समावेश गरिने छ।
- आवश्यकताअनुसार पोशाक, स्टेशनरी तथा सिकाइ सामग्रीका लागि छात्रबृत्ति उपलब्ध गराइने छ।
- सिकाइ क्रियाकलापलाई सहभागितामूलक बनाई विद्यार्थीका आवश्यकतालाई सम्बोधन गरिने छ।
- विद्यालयमा अभिभावको सहभागिता बढाइने छ।
- शिक्षण गर्ने सिपयुक्त जनशक्तिको व्यवस्था गरिने छ।
- समुदाय, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, गैर सरकारी सङ्घ संस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरूको सहभागितामा बालबालिकाहरूको शिक्षा पाउने हक सुनिश्चित गरिने छ।
- महिनावारीको कारण छात्राहरूले कक्षा छोड्ने दर घटाउन सबै छात्राहरूलाइ पुग्ने गरी घरमा लिने र विद्यालयमा उपलव्ध हुने गरी सेनेटरी प्याडको भरपर्दो व्यवस्था गरिने छ।

उद्देश्य नं. ९ सँग सम्वन्धित रणनीतिका कार्यनीतिहरू

- दिवा खाजा कार्यक्रमलाई क्रमशः विस्तार गर्दै आधारभूत तहसम्मका सम्पूर्ण बालाबालिकालाई विद्यालयमा खाजा उपलब्ध गराउने र अभिभावकको संलग्नतामा माध्यमिक तहसम्मका विद्यार्थीका लागि खाजाको प्रबन्ध गरिने छ।
- दिवा खाजाको लागि विद्यालयमा आवश्यक पर्ने विभिन्न सुविधाहरू विस्तार गरिने छ।
- विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलगअलग शौचालय तथा युरिनल, किशोरीहरूका लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाइको प्रबन्ध र घेराबाराको व्यवस्था गरिने छ।

- विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट, बालबालिकाहरूको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि तथा सूक्ष्मपोषक तत्व प्रदायक भिटामिन ए तथा आइरन फोलिक एसिड आदिको वितरण र छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छताका लागी स्यानिटरी प्याड वितरणलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको सहकार्यमा नियमित र प्रभावकारी बनाउने।
- दिवा खाजाको लागि स्थानीय उत्पादनमा आधारित वस्तुहरूलाई प्राथमिकता दिइने छ।
- दिवा खाजा सहितको स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमको स्थायित्व र दिगोपनको लागि तीनै तहका सरकारहरूसँग साझेदारी विकास, निजी सार्वजनिक साझेदारी, अभिभावकहरूको सहभागिता, विकास साझेदारहरूको सहयोगका लागि आवश्यक सहयोगी वातावरण तथा संयन्त्रको विकास गरिने छ।
- दिवा खाजालगायत स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाइ र स्वच्छतासम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूǗयाङ्कन साधन, संयन्त्र र प्रक्रियामा पुनरावलोकन गरी थप प्रभावकारी बनाइने छ।

उद्देश्य नं. १० सँग सम्वन्धित रणनीतिका कार्यनीतिहरू

- विपद्को समयमा शिक्षा निरन्तरता गर्न पूर्वतयारी, व्यवस्थापन, प्रतिकार्यर पुनर्स्थापनासम्बन्धी आवश्यक नीति, मार्गदर्शन तथा कार्यविधिहरू तयार गरीने छ।
- सम्भावित प्रकोप तथा विपद्सम्बन्धि पूर्वसावधानी, प्रकोपबाट बच्ने उपायहरूको बारेमा जानकारी तथा सिप विकास गरिने छ।
- प्रकोपबाट शिक्षा क्षेत्रलाई जोनगरन आवश्यक तयारी गरिने छ।
- कोभिड- १९ लगायतका महामरीबाट बच्न पूर्वसावधानी, रोकथाम तथा उपचारको आवश्यक तयारी गरिने छ।
- महामारीका समयमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने बैकल्पिक उपायहरूको तयार गरिने छ।
- शिक्षा क्षेत्रमा प्रभाव पार्न सक्ने विपद् वा संकटहरूको पूर्वानुमान तथा त्यसको प्रभावको मूल्याङेकन तथा विश्लेषण गरिने छ।
- संकटासन्नता (Vulnerability) को मूल्याङ्कनका आधारमा पूर्वानुमान तथा प्रतिकार्यको वृहत योजना तयार गर्ने
- विद्यालयस्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गरिने छ।
- विपद् प्रतिरोधि भौतिक पूर्वाधारको निर्माण तथा पुनर्स्थापना गरिने छ।
- शैक्षिक सेवा निरन्तरताको लागि आवश्यक हुने यन्त्र उकरण, खाद्यान्न, पोशाक तथा अन्य राहत सामग्रीको प्रबन्ध गरिने छ।
- विपद् व्यवस्थापनको लागि स्थानीय तहर विद्यालयको क्षमता विकास गरिने छ।
- विपद् तथा प्रकोप र शान्ति सुरक्षा र अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सरकारी तथा अर्धसरकारी निकायहरूबिच वडा तहसम्म समन्वय र जिम्मेवारीको संयन्त्र बनाइने छ।
- विपद् व्यवस्थापनको राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सफल अभ्यासलाई स्थानीयकृत गरिने छ।

- हरित विद्यालय अभियान, जलवायु परिवर्तन, शिक्षा तथा दिगो विकास निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरिने छ।

उद्देश्य नं. ११ सँग सम्वन्धित रणनीतिका कार्यनीतिहरू

- विद्यालय शिक्षामा सञ्चालित विद्यालयको तह र विद्यार्थी संख्याका आधारमा आवश्यक पर्ने पूर्वाधारको पुनर्परिभाषित गरिने छ।
- पूर्वाधार विकासका लागि विद्यार्थी सङ्ख्याको प्रक्षेपन, देशको भूगोल, हावापानी र लागतका आधारमा मापदण्ड विकास तथा अनुशरण गरिने छ।
- विद्यालय पूवार्धार विकासका लागी विकास साझेदार तथा विभिन्न संघसंस्था एवम् निकायहरूसँग स्रोत व्यवस्थापनका लागी लागत साझेदारी गरिने छ।
- एक विद्यालयमा पूर्वाधार विकासका सवै कार्य एकैपटक निर्माण गर्नेगरी विद्यालयको सम्पूर्ण निर्माणको अवधारणा विकास तथा कार्यान्वयन गरिने छ।
- पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय एवम् वातावरणीय पक्षलाइ एकिकृत प्रणालीको विकास गरी संस्थागत क्षमता विकास गरिनेछ।
- सरोकारवाला र अन्तर सरकारविच समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा विद्यमान पुर्वाधार उपयोग एवम जनशक्तिको उपयोग सम्वन्धी नीति तयार गरी कार्यान्वयन गरिने छ।

उद्देश्य नं. १२ सँग सम्वन्धित रणनीतिका कार्यनीतिहरू

- सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभूत संरचना तथा उपकरणको प्रबन्ध गरिने छ।
- सबै शिक्षकहरूको क्षमता विकास गरिने छ।
- विभिन्न कक्षा र विषयका लागि तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको प्रयोग बढाइने छ।
- शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरिने छ।
- शैक्षिक स्रोत सामग्रीहरूमा इन्टरनेटको सुविधामार्फत विद्यालय र विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गरिने छ।
- शिक्षाका विभिन्न सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरिने छ।
- सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूमा Digital Learning Center स्थापना गरिने छ।

उद्देश्य नं. १२ सँग सम्वन्धित रणनीतिका कार्यनीतिहरू

- स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गरिने छ।
- संस्थागत संरचना अनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गरिने छ।
- कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गरिने छ।

- स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गरिने छ।
- प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवार बनाइ क्षमता विकास गरिने छ।
- जनशक्तिको प्रेरणात्मक विकासको लागी कार्यक्रम संचालन गरिने छ।
- एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गरिने छ।
- अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गरिने छ।
- राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त आवश्यकताअनुसार स्थानीय सूचकहरूलाई समेत सूचना प्रणालीमा आवद्ध गरिने छ।
- योजनाकाआगत (Input), प्रक्रिया (Process), परिणाम (Output), उपलब्धि (Outcome) र प्रभाव (Impact) समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गरिने छ।
- प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गरिने छ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गरिने छ।
- कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्याई नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गरिने छ।
- सहभागितामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गरिने छ।
- कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणालीको प्रबन्ध गरिने छ।
- पुरस्कार र दण्ड प्रणालीको विकास गरिने छ।

२.६अपेक्षित उपलव्धि

- सवै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुने छ।
- सबै बालबालिकाहरूका लागि समतामूलक तथा गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षा सुनिश्चित भएको हुने छ।
- मानवीय मूल्यका साथै कला, संस्कृति, विज्ञान र प्रविधि क्षेत्रका आधारभूत मूल्य मान्यताको ज्ञान, सिप र दृष्टिकोण तथा व्यवहारहरू आर्जन गरेका सक्षम जनशक्ति उत्पादन भएको हुने छ।
- पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट विद्यार्थीहरूमा जीवनोपयोगी ज्ञान,सिप र अभिबृत्तिको विकास भई सक्षम, सृजनशील र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार भएको हुने छ।
- गुणस्तरीय शिक्षाका लागि योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, पेसाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिबद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही शिक्षकको व्यवस्था सुनिश्चित भएको हुने छ।
- सबै निरक्षरहरू पूर्ण साक्षर भई नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार भएको हुने छ।
- उत्पादनशील जनशक्तिलाई आवश्यकताअनुसारका व्यावसायिक तथा पेसागत क्षेत्रहरूमा प्रयाप्त दक्षता हासिल हुने गरी सिपमूलक शिक्षा र तालिम उपलब्ध गराई जनताको आर्थिक स्तरमा सुधार आएको हुने छ।

- शिक्षामा सबै वर्ग, क्षेत्रका बालबालिकाको सामाजिक न्याय, पहुँच र प्रतिनिधित्वका लागी आर्थिक, सामाजिक तथा शारीरिक रूपमा कमजोर बालबालिकाहरूको पहुँच अभिवृद्धि गरी उनीहरू सशक्त, स्वतन्त्र र मर्यादित जीवन यापन गर्न सक्षम बनेका हुनेछन् ।
- उपलव्धीमा सुधार गर्नका लागी सिकाइमा सहभागिता बढाउन स्वास्थ्य र पोषणको अवस्थामा सुधार आएको हुने छ ।
- विपद्को अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षालाई निरन्तरता दिई उनीहरूको शारीरिक, मानसिक र बौद्धिक विकासमा सहयोग पुगेको हुनेछ ।
- सबै विद्यालयमा बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री र सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधारको विकास गरी गुणस्तरिय शिक्षा व्यवस्थापनमा सहयोग पुगेको हुनेछ ।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधको प्रयोगले विद्यार्थीको सिकाइ तथा शिक्षा व्यवस्थापनमा सुधार आई गुणस्तरीय शिक्षाको प्रबर्द्धन भएको हुने छ ।
- स्थानीय तहको शिक्षाको शासकीय प्रबन्धलाई सुदृढ बनाइ नतिजामुखी शिक्षा व्यवस्थापनको प्रबर्द्धन भएको हुनेछ ।

२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

तालिका नं. १, मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	सूचक		आधार वर्ष	२०८०	२०८३	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
१.	**प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा**							
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	६६.६			-		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	८६.२	८९.५	९४.०	९९.०	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)	फ्ल्यास रिपोर्ट
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	स्थानीय	५९.८					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	६८.७	७३.०	८५.०	९५.०	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.	**आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)**							
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुद प्रवेश दर (%)	स्थानीय	९९.१					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९६.८	९७.५	९९.०	१००	वि.क्षे.वि.यो. (सामान्य समायोजन)	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	स्थानीय	१३९.७					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१२१.९	११५.०	१०७.०	१०५.०	वि.क्षे.वि.यो. (सामान्य समायोजन)	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९७.१					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९७.१	९९.०	९९.५	१००	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.) दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)	फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	१०७.९					
		प्रदेश	११८.५					
		राष्ट्रिय	११८.०	११५.०			वि.क्षे.वि.यो.	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)	स्थानीय	९७.१					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९३.०				फ्ल्यास रिपोर्ट	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.६	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)	स्थानीय	८६.३					
		प्रदेश	८२.९					
		राष्ट्रिय	८५.८	९३.१	९५.५	९९.५	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.) दि.वि.ल.	फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)

क्र.स.	सूचक		आधार वर्ष	२०८०	२०८३	२०८७	सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
							(रा.समीक्षा)	
२.७	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५) मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)	स्थानीय	२९.६					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२२.२	२०.०	१५.०	१०.०	फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.८	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*	स्थानीय	०.९३					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१.०२			१.०१	दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)	फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
२.९	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९७.५					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९३.८	९९.०		१००	पन्ध्रौँ योजना वि.क्षे.वि.यो.	फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
२.१०	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)	स्थानीय	१११.३					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	११०.४				फ्ल्यास रिपोर्ट	फ्ल्यास रिपोर्ट
२.११	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)	स्थानीय	९६.८५					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	७९.३			९५.०	फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)	फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
२.१२	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*	स्थानीय	१.१					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१.०१	१.०१			फ्ल्यास रिपोर्टवि.क्षे.वि.यो.	फ्ल्यास रिपोर्ट

परिच्छेदः ३
विद्यालय क्षेत्रेका मुख्य उपक्षेत्रहरू

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचय

बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासका लागि बालविकास केन्द्रले महत्वपूर्ण योगदान दिने तथ्यमा निर्विवाद छ । नेपाल सरकार प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रम र पूर्वप्राथमिक शिक्षा मार्फत् आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षामा बालबालिकाहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्न प्रतिवद्ध रहदै शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले बालविकास कार्यक्रमको औचित्यलाई महसुस गरी बालविकास केन्द्र स्थापनालाई आफ्नो प्रमुख क्रियाकलापको रूपमा लिएको छ। प्रारम्भिक बालविकाससम्बन्धी हालै भएका केही अध्ययनले प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रमको अनुभव पाएका बालबालिकाहरू विद्यालयको वातावरणमा छिटो तथा बढी घुलमिल हुन सक्ने गरी तयार गरिएका छन् भन्ने कुरा प्रमाणित गरेको छ । विद्यालय क्षेत्र विकास योजना २०७३ देखि २०७९ का अनुसार मुलुकको विविधतायुक्त परिवेश तथा आवश्यकता अनुकूल शिक्षाको पहुँच तथा गुणस्तरीयतालाई सुदृढ गरी वि.सं. २०७९ सम्ममा नेपाललाई अल्पविकसितबाट स्तरोन्नति गर्ने राष्ट्रिय अपेक्षालाई साकार गराउने गरी पाँच वर्षे कार्यक्रम लक्षित गरेको छ। यसका लागि शिक्षा क्षेत्रको संस्थागत क्षमतामा सुधार गर्नु एउटा प्रमुख रणनीति हुने भएकोले यस बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाले प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई आधारभूत शिक्षाको बलियो जगको रुपमा निर्माण गर्ने उद्देश्य लिएको छ।

नेपालको संविधानको धारा ३९ (३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिनु र शिक्षा ऐन २०२८ को नवौँ संशोधनले बालविकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै अङ्गको रूपमा मान्यता दिनुले यसको आवश्यकता र महत्त्व थप पुष्टि भएको छ । बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवं नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु आवश्यक भएको छ। यसै कुरालाई मध्यनजर गरेर यस बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाले निर्माण गरेको यस शिक्षा योजनामा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ। यस योजनामा बालविकासको सञ्चालन, रेखदेख लगायतका कुराहरू योजनामा समेटिएका छन्।

३.१.२ वर्तमान अवस्था

विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाले विद्यालय प्रवेशको तयारीका लागि प्रारम्भिक बालशिक्षालाई आधारभूत शिक्षामा समाहित गरेको छ। यस बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकामा हाल ४८ सामुदायिक विद्यालयहरूमा बालविकास कक्षा सञ्चालनमा रहेका छन्। बालविकास शिक्षाको व्यवस्थापनका लागि ४८ मध्ये ४५ विद्यालयमा बालविकास शिक्षक कार्यरत छन्। बनगाड कुपिण्डे नगरपलिकाको फल्यास रिपोर्ट २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार यस बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकामा सञ्चालित बालविकासको अनुभव सहित कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने दर जम्मा ८८.४ प्रतिशत रहेको छ। विद्यालयमा आधारित बालविकास केन्द्रमा ३ र ४ बर्ष उमेर समूहका १ हजार २ सय ४४ जना बालबालिका अध्ययन गरिरहेका छन् । बनगाड कुपिण्डे

नगरपालिकाका सामुदायिक विद्यालयहरूमा कार्यरत बालविकास सहजकर्ताहरूको न्यूनतम शैक्षिक योग्यता एस.एल.सी. र अधिकतम स्नातक तह रहेको छ।

हाल सञ्चालनमा रहेका केही बालविकास केन्द्रहरू न्यूनतम मापदण्ड अनुसार नभएको हुनाले तिनीहरूको सुधारका कार्यहरू गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ। अझैं ६५ वटा सामुदायिक विद्यालयहरूमध्ये १७ वटा विद्यालयहरूमा बालविकास कक्षा सञ्चालन गर्न सकिएको छैन जसका लागि सबै विद्यालयमा बालविकास शिक्षक व्यवस्थापन गर्नु पर्ने देखिन्छ। बालविकास केन्द्र बालबालिकाको घरबाट १० देखि १५ मिनेटको पैदल दुरीमा हुनुपर्नेमा सो नभएको तथा कतै कतै सो भन्दा वढी दुरीमा रहेको अवस्था छ। भूगोल, जनसङ्ख्या, बस्ती आदिलाई मध्यनजर गरी नक्साङ्कनको आधारमा बालविकास केन्द्रको समायोजन, स्थानान्तरण एवं नयाँ स्थापना गर्नुपर्ने जरुरी हुन आउँछ। यसै गरी स्थापना भएका बालविकास केन्द्रहरूको संस्थागत विकासका साथै थप व्यवस्थापन गर्न जरुरी छ भने नयाँ स्थापना हुने बालविकास केन्द्रहरूको स्थापना लगायत क्षमता अभिवृद्धि गर्दै जानुपर्दछ। नगरपालिकाले नगरपालिकाभित्र रहेका बालविकास केन्द्र उमेर समूहका बालबालिकाको जनसङ्ख्याको आधारमा बालविकास केन्द्रको स्थापना,गर्ने लक्ष्य लिएको छ।

३.१.३ लक्ष्य

- सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्ने।

३.१.४ उद्देश्य

- तोकिएको उमेर समूहका सबै बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र आधारभूत शिक्षाको तयारीका लागि प्रारम्भिक बालविकास सेवामा पहुँच बढाउनु।
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका सेवाहरूमा गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु।
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षालाई भौतिक पूर्वाधारको सबलीकरण गरी बालमैत्री बनाउनु।
- सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा भर्ना गराउनु।

३.१.५ रणनीतिहरू

- सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड अनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने,
- कार्यक्रमको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने,
- पाठ्यक्रमको परिमार्जन तथा अनुकूलन गर्ने,
- लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने,
- कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरूसँग सहकार्य गर्ने,
- ऐन र कार्यविधिमा उल्लेख भए बमोजिमको मापदण्ड पूरा गर्ने,
- कार्यरत जनशक्तिको वृत्ति विकास तथा क्षमता विकास गर्ने,
- स्थानीय तहको आवश्यकतामा आधारित हुने गरी प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका लागि सुपरिवेक्षण र सहजीकरणका लागि थप छुट्टै अधिकार सम्पन्न संयन्त्र बनाउने,

- पाठ्यक्रम र मापदण्डलाई समयानुकुल स्थानीयकरणका लागि सुझाव पेस गर्ने,
- अपाङ्गता भएका तोकिएका उमेर समूहलाई सम्बोधन गर्ने गरी नीतिगत व्यवस्था गर्ने,
- बालविकास र शिक्षालाई बालमैत्री र अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधारयुक्त बनाउने ।

३.१.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

- सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुने छ ।

प्रमुख नतिजाः

- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकारूलाई एक बर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा सहज पहुँच हुने
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ भा प्रवेश गर्ने अवसर हुने
- सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा न्यूनतम योग्यता र तालिम प्राप्त शिक्षक तथा बालबालिकाको हेरचाह तथा सहयोगका लागि सहायक कर्मचारी सहित केन्द्रले न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेका हुने
- बालबालिकाहरूको विकासात्मक तथा सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन हुने पाठ्यक्रम समायोजन तथा अनुकूलन भएको हुने
- भौगोलिक जटिलता रहेका तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई समेट्न आवश्यकतामा आधारित जस्तै घरमा आधारित, समुदायमा आधारित, कार्यक्षेत्र तथा घुम्ती बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका नमूना विकास हुने
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको कार्यान्वयनमा परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था र विद्यालयहरूसँग सहकार्य भएको हुने ।

प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण	पटक	१					१	
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	पटक	१					१	
३	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गरी तोकिएको उमेरका सबै बालबालिकाको केन्द्रमा भर्ना र संचालन	निरन्तर							
४	अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	पटक	१	१	१	१	१	५	
५	बालबालिकाको केन्द्रमा अभिलेखीकरण	निरन्तर							
६	बालविकासमा बालमैत्री बसाइ व्यवस्सथापन (पिफर्म, कार्पेट, कुशन तथा सिकाइ कुना अनुसारका न्याक र सामाग्री)	केन्द्र	१०	१५	१५	१५	१०	६५	
७	अनाथ असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवासीय योजना	वटा			१			१	
८	पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण र दैनिक कार्यतालिका अनुसार केन्द्र संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	
९	बालबालिकाको स्थुल अंग विकासका लागी पूर्वाधार, सिकाइ क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाइ तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन	वटा	१०	१५	१५	१५	१०	६५	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
	(पिङ, उफ्रने, कुद्ने सामाग्री								
१०	शिक्षकको योग्यता, क्षमता र पेसागत विकास तालिम प्रदान र कक्षाकोठामा प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	
११	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	पटक	३	३	३	३	३	१५	१५
१२	स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१३	अभिभावक शिक्षा	पटक	२	२	२	२	२	१०	
१४	अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	
१५	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	पटक	आवश्कयता अनुसार	आवश्कयता अनुसार	आवश्कयता अनुसार	आवश्कयता अनुसार	आवश्कयता अनुसार		
१६	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१७	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली IEMIS मा अपडेट	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१८	सहयोगी (आया) को व्यवस्था	वटा	१०	१५	१५	१५	१०	६५	
१९	प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षाका शिक्षकहरूको तलव (संघ तर्फ)	पटक	१	१	१	१	१	५	
२०	बालविकास कार्यकर्तालाइ मन्टेश्वरी तालिम	पटक	१		१			२	
२१	प्रविधिमैत्री बालविकासका लागी सामाग्री	केन्द्र	१०	१५	१५	१५	१०	६५	
२२	प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षाका शिक्षक को सेवा तथा सुविधामा वृद्धी गर्ने (स्थानिय तह)	पटक	१	१	१	१	१	५	

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

आधारभूत तह विद्यालय शिक्षाको जग हो । आधारभूत तहको शिक्षाले उमेर समूहका हिसाबले ५ देखि १२ बर्षका बालबालिकाहरूलाई समेटछ । यसर्थ विद्यालय शिक्षाको सुरुवाती र माध्यमिक शिक्षाको जगको रुपमा आधारभूत तहको शिक्षालाई लिने गरिन्छ । नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँच हुने र यो तहको शिक्षा अनिवार्य र नि:शुल्क पाउने हकको व्यवस्था गरेको छ । यसैगरी अनिवार्य तथा नि:शुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन, २०७५ ले आधारभूत शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व र आवश्यक व्यवस्था जिम्मेवारी सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको छ। आधारभूत शिक्षा उमेर समूहका बालबालिकालाई विद्यालय पठाउने प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुने कुरा उल्लेख गरेको छ । प्रचलित ऐनहरूले परिभाषित गरे अनुसार नेपालमा आधारभूत शिक्षा भन्नाले प्रारम्भिक बालशिक्षा देखि कक्षा ८ सम्म दिइने शिक्षालाई उल्लेख गरेको छ । यसको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शिक्षक, शिक्षण सिकाइका लागि स्रोत सामग्री र अनुकुल सिकाइ वातवरणमा जोड दिनुपर्ने हुन्छ ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

आधारभूत तहको शिक्षाले बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास, गुणस्तरीय जीवनयापन र सामाजिक समायोजनमा सहयोग गर्दछ । अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ ले आधारभूत तहसम्मको शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व र तत्सम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था मिलाउने जिम्मेवारी तीनवटै तहका सरकारहरूको हुने व्यवस्था गरेको छ। आधारभूत शिक्षा उमेर समूहका बालबालिकालाई विद्यालय पठाउनु प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुने उल्लेख छ । बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकामा आधारभूत शिक्षा प्रदान गर्नका लागि सामुदायिकतर्फ कक्षा १–३ सञ्चालन भएका १०, कक्षा १–५ सञ्चालन भएका ३६ वटा विद्यालयहरू छन् । त्यसैगरी कक्षा १–८ सञ्चालन भएका ११, कक्षा १–१० सञ्चालन भएका ५ वटा र कक्षा १–१२ सञ्चालन भएका ३ वटा गरी जम्मा ६५ वटा छन् । संस्थागततर्फ आधारभूत तह कक्षा १–८ सम्म सञ्चालन भएका ६, माध्यमिक तह कक्षा १–१० सञ्चालन भएका २ वटा गरी जम्मा ८ वटा विद्यालयहरू छन् । आधारभूत तहमा कुलविद्यार्थी सङ्ख्या ६ हजार ९ सय ४० र विद्यालय विद्यार्थी अनुपात १:१०७ रहेको पाइन्छ । यस्तै आधारभूत तह (१-५) तर्फ कुल विद्यार्थी सङ्ख्या ४ हजार ४ सय ७२ र विद्यालय विद्यार्थी अनुपात १:९७ हेको छ । । यस्तै आधारभूत तह (६-८) तर्फ कुल विद्यार्थी सङ्ख्या २ हजार ४ सय ६८ र विद्यालय विद्यार्थी अनुपात १:२३५ रहेको छ । यस पालिकामा आधारभूत तहमा जम्मा शिक्षक दरबन्दी सङ्ख्या १ सय ७ र राहत अनुदानतर्फ ७७ जना शिक्षकहरू कार्यरत रहेका छन् । न्यून दरबन्दी र शून्य दरबन्दी भएका विद्यालयहरूमा शिक्षण सहयोग अनुदानको व्यवस्था गरिएको छ । फल्यास रिपोर्ट २०७८ अनुसार बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकामा आधारभूत तहको खुद भर्नादर ९७.५ रहेको छ । जसमध्ये (१-५) तर्फ खुद भर्नादर ९७.१ र (६-८) तर्फ खुद भर्नादर ९७.९ रहेको छ । यस्तै आधारभूत तहको कूल भर्नादर ११३.३ रहेको छ । जसमध्ये (१-५) तर्फ कूल भर्नादर १०७.९ र (६-८) तर्फ कूल भर्नादर ११४.८ रहेको छ । बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाको कक्षा १ देखि ५ सम्मको उत्तीर्ण दर ८६.३, कक्षा १ देखि ५ सम्मको कक्षा दोहोर्याउने दर १०.८ र कक्षा १ देखि ५ सम्मको विद्यालय छोड्ने दर २.९ छ । यस्तै कक्षा ६ देखि ८ सम्मको उत्तीर्ण दर ९६.४, कक्षा ६ देखि ८ सम्मको कक्षा दोहोर्याउने दर ०.२ र कक्षा ६ देखि ८ सम्मको विद्यालय छोड्ने दर ३.३ प्रतिशत रहेको छ ।

३.२.३ लक्ष्य

- सबै बालबालिकाहरूका लागि समतामूलक तथा गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षा सुनिश्चित गर्ने ।

३.२.४ उद्देश्य

- आधारभूत तहको शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु
- प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको पठन सिप अभिवृद्धि गर्नु
- अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षाको कार्यान्वयन गर्नु
- सबै बालबालिकाहरूलाई आधारभूत तह पूरा गर्ने अवस्था सुनिश्चित गर्नु
- सबै बालबालिकाहरूमा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल हुने अवस्था सुनिश्चित गर्नु
- आधारभूत विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु
- विद्यालय शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धमा सुधार ल्याउनु
- विद्यालय पद्धतिलाई विविधता अनुकूल, उत्थानशील र जवाफदेही बनाउनु
- सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउनु
- अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुहरूलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु

३.२.५ रणनीतिहरू

- विद्यालय नक्साङ्कन गर्ने
- विद्यालयहरूको पुनर्वितरण तथा समायोजना गर्ने
- अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि कानुन तर्जुमा गर्ने
- अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने
- प्रारम्भिक कक्षा पढाइ सम्बन्धी क्रियाकलापहरूको लागि स्रोत व्यवस्थापन र कार्यान्वयन गर्ने
- विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण सङ्कलन गरी पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने
- न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गर्ने
- शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक तथा प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तहप्रति कार्यसम्पादन करार गरी जवाफदेही बनाउने
- विद्यालयहरूमा खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्धसहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्ने
- विद्यालयमा बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरण तयार गर्ने
- सबै विद्यालयहरूमा न्यूनतम सक्षमता पूरा गराउने
- शिक्षण सिकाइका नवीनतम विधि अवलम्बन गर्ने
- प्रारम्भिक कक्षाहरूमा कक्षा शिक्षणलाई प्राथमिकता दिने
- आवश्यक शिक्षक तालिम, तयारी तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

- मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गको रूपमा प्रयोगमा ल्याउने
- विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराई सिकाइमा सुधार ल्याउने
- कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धीत क्षमता विकास गर्ने
- शिक्षामा काम गर्ने सबै जनशक्तिको क्षमता विकास र उत्प्रेरणा व्यवस्थापन गर्ने
- विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने
- स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्धलाई थप व्यवस्थित गर्ने
- विद्यालय शिक्षालाई विविधता अनकुल, समावेशी र समतामूलक बनाउन स्थानीय परिवेश अनुकुल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन, भाषिक विविधता अनकुलको माध्यम भाषाको उपयोग तथा सामाजिक साँस्कृतिक विविधताको सम्मान र समावेश हुनेगरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा प्रक्रिया प्रयोग गर्ने
- विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने
- विद्यालय शिक्षालाई सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग गरी सहज र उपयोगी बनाउने कार्यलाई विस्तार गर्ने
- दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित व्यवहारकुशल सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा एकीकृत गर्ने
- अन्तरसम्बन्धीत विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सिकाइ सामग्री, विधि तथा क्रियाकलापमा परिमार्जन र सुधार गर्ने
- शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने
- नतिजाप्रति जवाफदेहिता सुनिश्चित हुने गरी विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गर्ने
- विद्यालयको कार्यसम्पादन र विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी परीक्षण गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने
- शिक्षक विकास र सहायता प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने
- विद्यालय शान्ति क्षेत्र राष्ट्रिय ढाँचा र कार्यान्वयन निर्देशिका, २०६८ का क्रियाकलापहरू पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन गर्ने
-

३.२.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भई गुणस्तर अभिवृद्धि भएको हुने छ ।

नतिजा:

- सबै बालबालिका आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा भई सहभागी हुने
- सबै विद्यालयले प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता (PMEC) पूरा गरेको हुने

- न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार तथा सिकाइ सामग्रीको उपलब्धता भएको हुने
- आवश्यक सङ्ख्यामा योग्य, सक्रिय तथा उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्था हुने
- बालमैत्री र समावेशी वातावरणमा सिकाइ हुने
- विद्यालयमा पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन हुने
- विद्यालयमा पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्ध हुने
- बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गरेको हुने
- आधारभूत शिक्षाको भर्ना, सहभागिता तथा सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक समता सूचकमा सुधार हुने
- विद्यालय शिक्षा प्रणाली प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील हुने
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज उपयोग भई सिकाइमा सहयोग हुने
- जनशक्तिको क्षमता विकास भई गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम हुने

आधारभूत तहका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						जिम्मेवार तह
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१	विद्यालय नक्शाङ्कन, समायोजन, पुनर्वितरण तथा नयाँ स्थापना	पटक		१				१	स्थानिय तह
२	शिक्षक दरवन्दि मिलान तथा पुनर्वितरण	वटा		१			१	२	स्थानिय तह
३	मापदण्डअनुसार (दरवन्दी, विद्यार्थी अनुपात) विद्यालयमा अपुग शिक्षक (स्वयंसेवक, अनुदान, विषयगत) व्यवस्थापन	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	स्थानिय तह
४	सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	विद्यालय
५	प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूका लागि पठन तथा सन्दर्भ सामग्री (Supplementary Reading Materials) को व्यवस्था गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ, स्थानिय तह
६	प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण, वहुकक्षा शिक्षण तथा पाठ्यक्रम सम्बन्धी शिक्षक तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानिय तह
७	विपदमा शैक्षिक निरन्तरताको लागी विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	विद्यालय	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै	विद्यालय, स्थानिय तह
८	विद्यालयमा सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि विद्युतिकरण, आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास, सवै माविमा पेपरलेस (Paperless) डिजिटल कक्षा	विद्यालय प्रतिशत	५	१५	१५	१५	१५		विद्यालय, संघ, प्रदेश, स्थानिय तह
९	नगरपालिका र विद्यालय तहमा शिक्षकको अनुपस्थितिमा सिकाइ निरन्तरता सहायता प्रणालीको विकास	निरन्तर							विद्यालय, स्थानिय तह
१०	कार्यगत सिमितता/अपांगता सम्वन्धी प्रारम्भिक पहिचान गर्ने र आवश्यकताका आधारमा सहयोगको व्यवस्था	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानिय तह
११	अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा कार्यान्वयनका लागी सवै विद्यार्थीहरूलाइ पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	संघ
१२	विद्यालयमा सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		स्थानिय तह

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						जिम्मेवार तह
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१३	विपन्न, दलित, लक्षित वर्गका बालबालिकाको शैक्षिक निरन्तरताका लागि निशुल्क ड्रेस, स्टेशनरी तथा छात्रबृत्ति (शैक्षिक सामाग्री) वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ
१४	सिकाइका लागि निरन्तर विद्यार्थि मूल्यांकन, सामाग्री, सुधारात्मक शिक्षण अनुदान, कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका विद्यार्थिको पोर्टफोलियो निर्माण	निरन्तर							संघ स्थानिय तह
१५	शिक्षण सिकाइ सामाग्री, डिजिटल सिकाइ सामाग्री तथा वुक कर्नर व्यवस्थापनका लागी अनुदान र कार्यान्वयन	निरन्तर							संघ स्थानिय तह
१६	व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली/पालिका स्तरिय परिक्षा प्रणाली	निरन्तर						निरन्तर	स्थानिय तह
१७	एकिकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली IEMIS व्यवस्थापन, सत्यापन तथा अपडेट	निरन्तर						निरन्तर	विद्यालय, स्थानिय तह
१८	अनाथ असहाय र कार्यगत सिमितता/अपांगता भएका तर विद्यालय पुग्न नसक्ने बालबालिकाका लागि आवासिय योजना सहित पालिकाको एक विद्यालयमा आवासिय कार्यक्रम संचालन	पटक		१	१	१	१		स्थानिय तह, संघ
१९	विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृढिकरण एवम कार्यसम्पादनमा आधारित अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ
२०	विव्यस, शिअसंघका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानिय तह
२१	अभिभावक अभिमुखिकरण र सहभागिता	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानिय तह, विद्यालय
२२	सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूलाइ निशुल्क सेनेटरी प्याड व्यवस्थापन	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	संघ, स्थानिय तह
२३	प्रारम्भिक कक्षाका शिक्षकहरूलाइ अंग्रेजी शिक्षण सम्वन्धी तालिम	विद्यालय		१				१	स्थानिय तह
२४	कक्षा १ देखि ३ मा बालमैत्री र छापायुक्त कक्षाकोठाको ब्यवस्था	विद्यालय	१०	१५	१५	१५	१०	६५	स्थानिय तह
२५	कक्षा १ देखि ३ सम्मको बालवालिकाका लागि बालमैत्री बसाई व्यवस्थापन	विद्यालय	१०	१५	१५	१५	१०	६५	स्थानिय तह

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						जिम्मेवार तह
			१	२	३	४	५	जम्मा	
	(कार्पेट, कुशन, पिफर्म र लो टेवुल)								
२६	विद्यालय संचालन तथा व्यवस्थापन अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ
२७	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागी टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन	विद्यालय	१०	१५	१५	१५	१०	६५	संघ स्थानिय तह
२८	आधारभूत तहका शिक्षकहरूको तलवभत्ता अनुदान	निरन्तर							संघ
२९	शुक्रबार विद्यालयमा तथा त्रैमासिक वा अर्धवार्षिक रूपमा पालिका स्तरिय ECA/CCA क्रियाकलाप संचालन तथा विद्यालयमा खेलकुद तथा अन्य शैक्षिक सामाग्री सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानिय तह
३०	आधारभूत तहको माथिल्लो कक्षा (६-८) को लागी विषयगत प्रयोगशाला व्यवस्थापन			१	४	८	६	१९	संघ, प्रदेश, स्थानिय तह
३१	शिक्षकहरूका लागी मनेसामाजिक परामर्श तालिम (मानसिक स्वास्थ्य, स्वहेरचाह र तनाव व्यवस्थापन)	पटक	१	१	१	१	१		स्थानिय तह
३२	सबैलाइ शिक्षाको पहुँचमा ल्याएर नमुनाको रूपमा विकास गर्न एक पालिका एक आवासिय विद्यालय कार्यक्रम संचालन गरी एउटा विद्यालयलाइ आवासिय विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने	विद्यालय			१	१	१		
३३	सिकाइ उपलव्धी कम भएका विद्यालर्थीलाइ उपचारात्मक कक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५	
३४	विद्यालयमा पिङ, डिकिच्याउँ, चिप्लेटी, टायर लगायतका सामाग्रीको सहायतामा रमणिय पार्क निर्माण	विद्यालय		१२		१२		२४	स्थानिय तह
३५	विद्यालयमा विद्यार्थी नियमितताको लाइ अभिभावकलाइ फलोअप कार्ड	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै		

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

माध्यमिक तहको शिक्षा काममा प्रवेश गर्न सक्ने सिप सहितको नागरिक विकास तथा उच्च शिक्षाको लागि तयारीको आधार पनि हो । नेपालको वर्तमान संविधानले माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ । अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन, २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकलाई माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरेको छ । श्रमप्रति सकारात्मक भावना भएका सीपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्ने माध्यमिक तहको शिक्षालाई साधारण, व्यवसायिक र संस्कृत गरी तीन धारमा बाँडिएको छ । विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयन सँगै कक्षा (९–१२) मा प्राविधिक तथा व्यवसायिक धारको सुरुवाती गरिएको छ ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले गुणस्तरीय माध्यमिक शिक्षामा सवैको निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गर्दै यसवाट सिर्जनशिलता रचनात्मकता, अध्ययनशिलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी सिपयुक्त एवम् उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ । विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति, २०७६ ले विद्यालय तह देखिनै परम्परागत मौलिक ज्ञान, प्रविधि तथा सिपका वारेमा अध्ययन अध्यापन गरी वैज्ञानिक चिन्तन तथा सिर्जनसिलता अभिवृद्धि गर्ने रणनीति लिएको छ । वनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाको शिक्षाले "विद्यालय शिक्षामा सबैको पँहुच सुनिश्चित गरी, सबैका लागि सुरक्षित, गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री, बालमैत्री, समतामूलक तथा अपाङ्गतामैत्री वातावरणमा मौलिक र गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गरी सक्षम, व्यवसायिक र आत्मनिर्भर जनशक्ति उत्पादनमा जोड दिने" लक्ष्य लिएको छ ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

यस बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकामा कक्षा ११ देखि १२ को कुल भर्ना दर ६५.६ प्रतिशत रहेको छ भने कक्षा ९ देखि १० को कुल भर्ना दर ७८.१ प्रतिशत रहेको छ । यसैगरी ११ देखि १२ को खुद भर्ना दर ३५.१ प्रतिशत छ भने कक्षा ९ देखि १० को खुद भर्ना दर ६५.० रहेको छ । कक्षा ९–१२ मा लैंगिक समता सूचक १.१ रहेको छ । यस पालिकामा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको कक्षा ९ र १० मा दरवन्दी र राहतमा जम्मा शिक्षकको सङ्ख्या १८ रहेको छ । कक्षा ११ र १२ मा ३ जना शिक्षकहरू कार्यरत रहेका छन् । माध्यमिक तह ९-१० मा कुल विद्यार्थी सङ्ख्या १ हजार ४ सय २९ र शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:७९ रहेको पाइन्छ । माध्यमिक तह ११-१२ मा कूल विद्यार्थी सङ्ख्या ७ सय ५४ र शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:२५१ रहेको छ ।

यस नगरपालिकामा जम्मा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या ८ वटा रहेका छन् । संस्थागत मा.वि. भने २ वटा छन् । यस पालिकामा जम्मा प्राविधिक धार तर्फको विद्यालय एक छ । प्राविधिक धारतर्फ कक्षा ९-१२ मा वालिविज्ञान कार्यक्रम सञ्चालन भएको छ । यस पालिकामा संस्थागत र सामुदायिक माध्यमिक तहमा छात्रा सङ्ख्या १ हजार १ सय ५६ र छात्र सङ्ख्या १ हजार २६ रहेको छ । यस पालिकाको श्री त्रिभुवन जनता माध्यमिक विद्यालय शंखपिपद च्यूरा प्राविधिक धार संचालन भएको माध्यमिक विद्यालय हो ।

३.३.३ लक्ष्य

- मानवीय मूल्यका साथै कला, संस्कृति, विज्ञान र प्रविधि क्षेत्रका आधारभूत मूल्य मान्यताको ज्ञान, सिप र दृष्टिकोण तथा व्यवहारहरू आर्जन गरेका सक्षम जनशक्ति उत्पादन गर्ने ।

३.३.४ उद्देश्य

- माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,
- माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्नु,
- विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित बनाउनु,
- शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रवन्धमा सुधार ल्याउनु

३.३.५ रणनीतिहरू

- विद्यालयहरूको नक्साङ्कन गर्ने
- सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूको पुनर्वितरण, समायोजन तथा स्थापना गर्ने
- नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने
- माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर र टिकाउदर बढाउने
- विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- वैकल्पिक माध्यमका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- सबै विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्ने
- माध्यमिक तहमा दक्ष विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गर्ने
- शिक्षक पेसागत विकास तथा सहयोगको व्यवस्था गर्ने
- शिक्षकहरूका लागि अभिप्रेरणाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने
- शिक्षण सिकाइ पद्धतिमा सुधार गर्ने
- हरेक विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार गर्ने
- विद्यालयहरूलाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने
- विज्ञान विषय अध्ययनका लागि विद्यार्थीहरूलाई आकर्षित गर्न पूर्वाधार सहितको व्यवस्था गर्ने
- सक्षम र उत्प्रेरित प्रधानाध्यापक व्यवस्था गर्ने
- आवधिकरूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइमा जवाफदेही हुने प्रणाली विकास गर्ने।

३.३.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भइ सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार भएको हुने छ।

प्रमुख नतिजा:

- सबै बालबालिकाहरूलाई नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षाको पहुँच सुनिश्चत भई खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि हुने
- सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पुरा गरेको हुने
- माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने

- पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता, उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्थापन, प्रविधिको समुचित प्रयोग, र उचित सिकाइ वातावरणको निर्माण भएको हुने
- माध्यमिक शिक्षा पुरा गर्ने बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने
- माध्यमिक शिक्षाको भर्ना, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक लगायतका समता सूचकमा सुधार हुने
- माध्यमिक विद्यालयहरू प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील हुने
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उपयोग भई विद्यार्थीको सिकाइमा सहयोग पुगेको हुने
- माध्यमिक तहको शिक्षामा सुशासन कायम हुने
- माध्यमिक तहमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह हुने

माध्यमिक तहका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						जिम्मेवार तह
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने नगरपालिका शिक्षा ऐन र नियमावली लगायत कानुन, कार्यविधि, निर्देशिकाहरू तर्जुमा गर्ने	पटक		१					स्थानीय तह
२	विद्यालय सेवा क्षेत्रको सिमांकन गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकीन गर्ने र सिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमा नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना	पटक		१					स्थानीय तह
३	माध्यमिक शिक्षामा विज्ञान प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित शिक्षा (STEAM) जस्ता विषयको सिकाइलाई अन्तरसम्वन्धित गर्ने र विज्ञान, गणित तथा कम्प्युटर विज्ञान विषय अध्ययनका लागि अवसर बढाउने	निरन्तर							संघ
४	विद्यालयमा शिक्षक विद्यार्थीको नियमितताको लागि कक्षाकोठाभित्र मूल्यांकन साधनको व्यवस्था गर्ने	नियमित							विद्यालय, स्थानिय तह
५	परियोजना कार्यलाइ प्राथमिकता दिन शैक्षिक भ्रमण	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै		विद्यालय
६	प्रविधि तथा व्यवहारकुशल सिपहरूको एकिकरण तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्वन्धी शिक्षक क्षमता विकास तालिम	निरन्तर							संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
७	विव्यस, पिटीए पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास र अभिमुखिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	प्रदेश तथा स्थानीय तह

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						जिम्मेवार तह
			१	२	३	४	५	जम्मा	
८	विद्यालय शिक्षालाइ प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने आकस्मिक व्यवस्थापन योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन र अद्यावधिक	निरन्तर							स्थानीय तह र विद्यालय
९	सिकाइका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा वृद्धि गर्न आवश्यक संरचना, सामाग्री तथा क्षमता विकास तथा पुनर्ताजगी	विद्यालय	५	५	५	५	५		संघ र स्थानीय तह
१०	विभिन्न किसिममा अपांगता भएका विद्यार्थीलाइ सहयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ, स्थानिय तह
११	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताको लागी पाठ्यपुस्तक वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ
१२	विपन्न, दलित, लक्षित वर्गका बालबालिका लगायतको लागि ड्रेस, स्टेशनरी तथा छात्रबृत्ति	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ
१३	सिकाइ सामाग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	माध्यमिक विद्यालय	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै	संघ
१४	कक्षाकोठामा आधारित मूल्यांकनलाइ शिक्षण सिकाइ प्रकृयामा एकीकृत गर्ने गरी सुधार तथा प्रयोग	विद्यालय	८	८	८	८	८		संघ
१५	छात्राहरूलाइ निशुल्क सेनेटरी प्याड व्यवस्थापन	निरन्तर							संघ, स्थानिय तह
१६	विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृढिकरण एवम कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	१	संघ
१७	शुक्रबार विद्यालयमा तथा त्रैमासिक वा अर्धवार्षिक रूपमा पालिका स्तरिय ECA/CCA क्रियाकलाप	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानिय तह

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						जिम्मेवार तह
			१	२	३	४	५	जम्मा	
	संचालन तथा विद्यालयमा खेलकुद तथा अन्य शैक्षिक सामाग्री सहयोग								
१८	प्रति विद्यार्थि लागत अनुसार सिकाइ सामाग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामाग्री व्यवस्थाका लाग विद्यालयलाइ अनुदान	निरन्तर							संघ
१९	माध्यमिक तहका शिक्षकका लागि तलवभत्ता अनुदान	निरन्तर							संघ
२०	माध्यमिक शिक्षामा सवैको पहँच सुनिश्चित गर्न स्कुल वस तथा होस्टेल संचालन	पटक		१	१	१	२	२	स्थानिय तह
२१	मापदण्डअनुसार विद्यालयमा अपुग शिक्षक (स्वयंसेवक, अनुदान, विषयगत) व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानिय तह
२२	विद्यालय शिक्षक, विद्यालय नर्स तथा प्धानाध्यापकहरूका लागी वृहत्तर यौनिकता शिक्षा सम्वन्धि तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानिय तह, संघसंस्था
२३	सबै माध्यमिक विद्यालयमा पुस्तकालय व्यवस्थापन	विद्यालय	४	४	४	४	४	२०	
२४	विद्यालयले हरेक वर्ष शैक्षिक भ्रमण गर्ने	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै		विद्यालय

३.४ पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामाग्री र मूल्यांकन

३.४.१ परिचय

बालबालिकाको सर्वांगीन विकास गर्नु, सभ्यता वा संस्कृतिको हस्तान्तरण एवम विकास गर्नु, शैक्षिक प्रक्रियाको स्वरुप निर्धारण गर्नु जस्ता कुराहरू पाठ्यक्रमको उदेश्य भित्र पर्दछन । शिक्षा पद्दतिलाई मार्गदर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार पाठयक्रम हो । पाठ्यक्रम कुनै कक्षा वा तहमा के के सिकाउने भन्ने कुरासग मात्र सम्बन्धीत नभएर विद्यार्थीमा के कस्ता क्षमता विकास गराउने हो अर्थात किन पढाउने,के कस्ता क्रियाकलापका माध्यमबाट अपेक्षित सक्षमता हासिल गराउन र विद्यार्थीले सिकेको वा नसिकेको सुनिश्चित गरि आवस्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्न के कसरि मुल्यांकन गर्ने भन्ने कुरा निर्धारण गर्ने महत्वपूर्ण आधार हो । मानवीय आवस्यकता,बालबालिकाका रुची, सामाजिक मूल्य मान्यता, समाज तथा विश्व परिवेशमा विकास भएका ज्ञान सिप तथा प्रविधि अनुकुल पाठ्यक्रमलाई एउटा गतिशिल र लचिलो प्रक्रियाका रुपमा लिनु आवस्यक छ ।

पाठ्यक्रमलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि पहिलो शैक्षिक सामाग्रीको रुपमा पाठ्यपुस्तकलाई लिन सकिन्छ । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उचित विकास नभइसकेको हाम्रो परिवेशमा विद्यार्थीको एकमात्र विकल्पको रुपमा पाठ्क्रमलाई लिन सकिन्छ । जसले पाठ्यक्रम कार्यान्वयनलाई सहयोग गर्दछ । हाल नेपालमा सामुदायीक विद्यालयमा अध्ययनरत सम्पूर्ण विद्यार्थीलाई निशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण गर्ने गरिएको छ ।

३.४.२ वर्तमान अवस्था

राष्टिय शिक्षा पद्दतिको योजना २०२८ मा सर्वप्रथम विद्यालय तहमा पाठ्यक्रमलाई दस्ताबेजिकरण गरिएको थियो भने पाठ्क्रम विकासका लागि संस्थागत रुपमा शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गत पाठ्क्रम विकास केन्द्र स्थापना भएको थियो । पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको संरचनाको निरन्तरता सगैं विद्यालय तहको पाठ्यक्रम विकास, सुधार, तथा अद्यावधिक गर्ने क्रममै वि सं २०७६ मा नयाँ पाठ्यक्रम प्रारुप तयार भइ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा २०७७ देखि २०८० सम्म कक्षा १ र ११ मा कार्यान्वन भयो ।

हाम्रो बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकामा कक्षा कक्षा १ देखि ८ सम्म २०८० सालदेखि स्थानिय पाठ्यक्रम निर्माणा तथा कार्यान्वयनको क्रममा छ । पाठ्क्रम तथा पाठ्पुस्तकको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि हाल सम्म कक्षा १ देखि १० सम्म नेपाल सरकारले सबै र कक्षा ११-१२ मा अनिवार्य विषयका पाठ्यपुस्तक नि:शुल्क प्रदान गर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

विभिन्न विषयका शिक्षक निर्देशिका तयार गरेको छ । पाठ्क्रमलाई सान्दर्भिक र प्रभावकारी बनाउन कक्षा १-३ मा अन्तर सम्बन्धीत विषयवस्तुलाई एकीकृत गरिएको छ । विभिन्न भाषिक समुदायका बालबालिकाको लागि हाल सम्म कक्षा १ देखि ५ सम्म विभिन्न २७ मातृभाषका पाठ्यपुस्तक कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । प्रत्येक विषयमा विषयवस्तुको स्वरुप अनुसार विद्यार्थीलाई २५ देखि ५० प्रतिशत सम्म भारको प्रयोगात्मक कार्य , परियोजन कार्य वा सामुदायिक कार्य लगायतका व्यवहारिक अभ्यास गराउनु पर्ने व्यवस्था छ । परिवर्तित पाठ्यक्रम अनुसार शिक्षकलाई निश्चित अवधिमा शिक्षकको पेसागत विकास लालिम लिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । परिक्षण र मूल्याङ्कन प्रणालीमा सुधार गरी आधारभूत तह सम्म निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन पद्दति अपनाइएको छ । सबै कक्षामा अक्षरांकन पद्दति अनुसार नतिजा निकाल्ने परिपाटि अपनाइएको छ ।

३.४.३ लक्ष्य

- पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट विद्यार्थीहरूमा जीवनोपयोगी ज्ञान,सिप र अभिबृत्तिको विकास भई सक्षम, सृजनशील र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार हुने

३.४.४ उद्देश्य

- पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु
- पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनका लागि पृष्ठपोषण दिनु
- सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धीत गराउनु
- पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान, सिपर व्यवहार विकासमा सहजीकरण गर्नु
- सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधान उन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्यङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन गर्नु
- स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नु

३.४.५ रणनीतिहरू

- राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गरिने
- विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सम्बन्धीत शिक्षक तथा सरोकारवालहरूलाई प्रबोधिकरण गरिने
- पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अत्यावश्यक संरचनागत तथा पेसागत सक्षमता अभिवृद्धि गरिने
- विपद् , महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गरिने
- शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिकातथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्यायन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिने
- शिक्षकको पेसागत सक्षमता विकास गरिने
- सहभागितामूलक, अन्तरक्रियात्मक, खोजमूलक एवम् समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोगलाई संस्थागत गरिने
- माध्यम भाषाका रूपमा आवश्यकताअनुसार मातृभाषा, स्थानीय भाषा, बहु भाषा प्रयोग गरिने
- विद्यालमा आधारित सहयोग पद्धति विकास गरिने
- सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाईने
- शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाइने
- स्थानीय तथा मातृ भाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई व्यवस्थित गरिने
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको बृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गरिने

३.४.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

- पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमतासहित सृजनशील, सकारात्मकसोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरिक तयार भएका हुनेछन् ।

प्रमुख नतिजाः

- पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन प्रभावकारी रूपमा भएको हुने
- पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनका लागि पृष्ठपोषण उपलब्ध हुने
- सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धीत हुने
- पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान, सिपर व्यवहार विकासमा सहजीकरण भएको हुने
- सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधानउन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्यङ्कन हुने
- स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन हुने

पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामाग्री र मूल्याङ्कनका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						जिम्मेवार तह
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१	राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ कार्यान्वयन तथा पाठ्क्रम अभिमुखिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ, प्रदेश, स्थानिय तह
२	शिक्षक तालिम र तालिम पश्चात मेन्टोरिङ सहितको फलोअप अनुगमन	प्रतिशत	२०	२०	२०	२०	२०	१००	संघ, प्रदेश, स्थानिय तह
३	पालिका तथा विद्यालयमा शिक्षक पेशागत सहयोग संयन्त्रको स्थापना तथा कार्यान्वयन	पटक	३	३	३	३	३		संघ, स्थानिय तह
४	कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्यांकनका लागी तालिम र प्रयोग	निरन्तर	१	१	१	१	१		स्थानिय तह र विद्यालय
५	पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा सूचना प्रविधिको प्रयोग	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		विद्यालय
६	सवै बालबालिकालाइ निशुल्क पाठ्यपुस्तक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		संघ
७	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामाग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१		स्थानिय तह
	नमुना पाठ्र्यपुस्तक विकास तथा परिक्षण	पटक		१	१				
	पाठ्यक्रम तथ पाठ्यसामाग्री अभिमुखिकरण	पटक		१	१				
८	विज्ञ समुह सहितको विद्यालय सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		संघ, स्थानिय तह
९	कक्षागत तथा विषयगत सिकाइ तथा शैक्षिक सामाग्रीको व्यवस्थापन र प्रयोग, पढाइ मैत्री शैक्षणिक सामग्री खरिद, सङ्कलन, निर्माण तथा प्रयोग जस्तै: विसङ्केतन किताब, ठूलो किताब, बाह्रखरी चार्ट, वर्ण तथा झ्याले पत्ती, शब्द चित्र पत्ती र अन्य सामग्रीको ब्यवस्था		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		स्थानिय तह, विद्यालय
१०	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तालिम तथा प्रयोग तथा कक्षाकोठामा शैक्षिक सामाग्री व्यवस्थित गर्ने	निरन्तर	१	१	१	१	१		स्थानिय तह,

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						जिम्मेवार तह
			१	२	३	४	५	जम्मा	
									विद्यालय
११	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन मार्गदर्शन, शिक्षक निर्देशिका, मूल्यांकन निर्देशिका, अक्षरांकन पद्दति सहयोगी पुस्तिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको विद्यालयमा उपलब्धता तथा उल्लेखित सामाग्रीको सिकाइमा अन्तर्सम्वन्ध पहिचान गरि शिक्षकले सिकाउनुपर्ने ।	विद्यालय	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै		स्थानिय तह, विद्यालय
१२	अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षाको कार्यान्वयन, नगरपालिकामा पाठ्यक्रमको विकास, कार्यान्वयन, परिक्षा, मूल्यांकन, अनुगमन लगायतका प्राविधिक सहयोगका लागी स्थानिय विज्ञ सम्मिलित प्राविधिक संयन्त्रको विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानिय तह
१३	शिक्षण सिकाइमा डिजिटल अन्तर्क्रियात्मक सामाग्रीको प्रयोग	निरन्तर							विद्यालय
१४	तहगत सक्षमता पुरा नगरेका र बढीमा दुइ विषयमा न्यूनतम सक्षमता हासिल गर्न नसकेका विद्यार्थीलाइ विशेष मूल्यांकन (मौका परिक्षा) गरिने संयन्त्रको विकास	निरन्तर							
१५	कक्षागत र विषयगत शैक्षिक सामाग्री, निर्माण, व्यवस्थापन र प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१	५	
१६	पाठ्यक्रम र सिकाइ सामाग्रीको प्रवर्द्दनका लागी तहगत र विषयगत पढाइ मेला तथा विज्ञान तथा प्रविधिको लागी विज्ञान मेला प्रदर्शनी	पटक	१	१	१	१	१	५	
१८	विशिष्टिकरण तालिका निर्माण तालिम र प्रयोग	पटक	१		१		१	३	स्थानिय तह
१९	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य मार्फत शिक्षण, मूल्यांकन र सहजिकरण	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

३.५ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

३.५.१ परिचय

गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य व्यावसायिक रुपमा दक्ष पेशाप्रति उत्प्रेरित समर्पित प्रतिवद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही हुन आवश्यक छ। किनभने शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि शिक्षक व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ। शिक्षकमा भएको विषयवस्तुको पर्याप्त ज्ञान शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनमा दक्षता र नमुना व्यक्तित्व प्रदर्शनले विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ। सवै तहको शिक्षामा योग्य दक्ष समर्पित र अभिप्ररित शिक्षकहरूको व्यवस्थापनवाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सकिन्छ। यसका लागि शिक्षक व्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुन आवश्यक छ।

आधारभूत तह (१-५)मा विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा र आधारभूत तह (१-८) तथा माध्यमिक तहमा विषय गत रुपमा विद्यमान मापदण्ड १ : ४५ शिक्षक विद्यार्थी अनुपात मापदण्ड कायम गरिएको छ। शिक्षा ऐन तथा नियमावलीले आधारभूत तहमा कम्तिमा ७ दरवन्दी र माध्यमिक तहमा १२ दरवन्दी हुनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ।

नेपालमा विगतदेखि हालसम्म सञ्चालित विभिन्न शिक्षा योजना , परियोजना तथा कार्यक्रमहरूले कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याई शिक्षाको स्तर वृद्धि गर्न जोड दिएका छन्। यसको फलस्वरुप विद्यालयको शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउने , प्रविधिको प्रयोग गरी शिक्षण गर्ने , बालमैत्री सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्ने जस्ता केही प्रयास भएका छन्। विद्यालय क्षेत्र विकास योजना अवधिमा कक्षाकोठाको शैक्षणिक अभ्यास वा क्रियाकलापलाई विद्यार्थी केन्द्रित वनाउन शिक्षकको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका छन्। यस अवधिमा शिक्षक पेसागत विकास प्रमाणीकरण तालिम , छोटो अवधिको मागमा आधारित तालिमहरू सञ्चालन गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार ल्याउन प्रयत्न गरियो।

पेसागत रुपमा सक्षम ,दक्ष र अभिप्रेरित शिक्षकवाट नै कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइमा सुधार आउन सक्छ। यसका लागि शिक्षकलाई पेसागत विकासका अवसरहरू उपलव्ध हुन आवश्यक छ। शिक्षकको पेशागत विकासका लागि विभिन्न तौरतरिकाहरू छन्। शिक्षक तालिम ,कार्यशाला ,सेमिनार कनफरेन्स , क्रियात्मक अनुसन्धान , शिक्षकहरूको सिकाइ सञ्जाल , अवलोकन भ्रमण मेन्टरिङ आदि अवसरवाट शिक्षकको पेसागत विकास सम्भव छ।

यस योजनामा शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शिक्षण पेसालाई रोजाइको पेसाको रुपमा विकास गर्न शिक्षकहरूलाई सूचना प्रविधि , प्रधानाध्यापक तथा लेखापालहरूलाई विद्यालयमा गरिने लेखा व्यवस्थापन , सार्वजनिक खरिद र जिन्सी व्यवस्थापन , शिक्षकहरूलाई पेशागत विकासका विभिन्न मोडालिटिका तालिम लगायतका कार्यक्रमहरूको आवश्यकता आकलन गरिएको छ। कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइलाई गुणस्तरीय बनाउने शिक्षक सहयोग प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने शिक्षक पेसागत विकासलाई प्रभावकारी बनाउने विद्यार्थीको सिकाइप्रति शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने कायलाई प्राथमिकता दिइएको छ। यसमा शिक्षक ब्यवस्थापनको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणबाट चुनौतिहरूको पहिचान गरि शिक्षक ब्यवस्थापन र विकासलाई प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा यस कार्यक्रमका उद्धेश्य पुरागर्नका लागि अपनाइने रणनीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट हासिल हुने अपेक्षित नतिजा तथा मुख्यमख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू समावेश गरिएको छ।

३.५.२ वर्तमान अवस्था

नेपालमा वर्तमान अवस्थामा शिक्षकहरू तयार गर्ने काम विश्वविद्यालय तथा विद्यालयहरूले गरिरहेका छन् । शिक्षक अध्यापन अनुमति पत्रका लागि परीक्षा सञ्चालन गर्ने , रिक्त दरवन्दीमा शिक्षक पदपूर्तिका परीक्षा सञ्चालन गरी नियुक्तिका लागि सिफारिस गर्ने र शिक्षक वढुवा सम्बन्धी काम शिक्षक सेवा आयोगले गर्दै आएको छ । आयोगबाट सिफारिस भई आएका शिक्षकहरूलाई नियुक्ति गरी पदस्थापन गर्ने कार्य स्थानीय तहहरूले गर्दै आएका छन् । यसै गरि अस्थायी वा करार शिक्षकको नियुक्ति गर्ने , शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गर्ने कार्य स्थानीय तहले गर्दै आएका छन् । शिक्षकको पेशागत विकासका लागि नीति निर्माण गर्ने काम शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले , प्रमाणिकरण तथा कष्टमाइज्ड तालिम पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने र प्रशिक्षक तयार गर्ने कार्य शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास कन्द्रले र प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रहरूले शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धिका लागि तालिम सञ्चालन गर्ने काम गर्दै आएका छन् ।

यस बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकामा हाल विद्यार्थी शिक्षक अनुपात ४९:१ रहेको छ र राष्ट्रिय रुपमा २४.० रहेको छ । बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकामा वालविकास केन्द्रमा ४८, आधारभूत तह (१-५)मा दरवन्दि तर्फ ९८, राहत तर्फ ६४ जना, निम्न माध्यमिक तहमा साधारण दरवन्दी तर्फ ९ जना र राहत दरवन्दीमा १३ जना, माध्यमिक तहमा ९ जना साधारण दरवन्दीमा र ९ जना राहत दरवन्दी शिक्षक सङ्ख्या रहेको छ । माध्यमिक तह ११-१२ मा ३ जना शिक्षक सङ्ख्या रहेको छ । विद्यालयमा कार्यरत सबै प्रकारका जनशक्तिहरूको लागि निरन्तर पेशागत विकास र उन्नयनका लागि क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू विभिन्न सङ्घसस्था, मानव श्रोत तथा सम्साधान केन्द्र प्रदेश सरकार लगायत स्थानीय सरकारवाट पनि सञ्चालन हुदै आएका छन । शिक्षकहरूलाई सूचना प्रविधि, विद्यालयमा गरिने लेखा व्यवस्थापन, सार्वजनिक खरिद र जिन्सी व्यवस्थापन लगायतका विषयहरूमा थप क्षमता विकासको आवश्यकता आकलन गरिएको छ र सोहि अनुसार मानव श्रोत विकास केन्द्र सानोठिमी भक्तपूर र मानव सम्साधन विकास केन्द्र सुर्खेतवाट माध्यमिक तहका शिक्षक तथा विद्यालय कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गरिदै आएको छ ।

३.५.३ लक्ष्य

- गुणस्तरीय शिक्षाका लागि योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, पेसाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिबद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही शिक्षकको व्यवस्था सुनिश्चित हुने

३.५.४ उद्देश्य

- सक्षम शिक्षक आपूर्तिका लागि सङ्घ तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्नु
- शिक्षक नियुक्ति र पुनर्वितरणलाई सुदृढ बनाउनु
- विषयवस्तुमा निपुर्ण शिक्षकको सुनिश्चितता गर्नु
- सबै तहमा सक्षम, प्रतिबद्ध र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको प्रबन्ध गर्नु
- सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षक सक्षमता प्रारूपको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु
- शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता गर्नु

३.५.५ रणनीतिहरू

- शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रफमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण तथा थप गरिने
- रिक्त शिक्षक दरबन्दीको प्रक्षेपणका आधारमा शैक्षिक सत्रको पहिलो महिनामा शिक्षक नियुक्ति गरिने
- प्रत्येक ५ वर्षमा शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि शिक्षण सिप विकाससम्बन्धी सेवाकालीन तालिम अनिवार्य बनाइने
- स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराइने। यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह गठन, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक तथा अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग तथा मेन्टोरिङ्ग पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने
- शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गरिने
- शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको बृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धीत गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गरिने
- शिक्षक नियुक्ति, सरूवा तथा तालिम र पेसागत विकासमा सहभागिता गराउँदा विद्यार्थीको सिकाइमा कुनै अवरोध नहुने पद्धति विकास गरिने
- एक शिक्षक एक ल्याप्टप र एक विद्यालय एक प्रिन्टरको व्यवस्था गरिने
- एक विद्यालयमा ५ वर्ष सेवा अवधी पुगेका शिक्षकलाइ नगरको अर्को विद्यालयमा सरूवा गरी शैक्षिक गुणस्तर सुधारको प्रयास गरिने
- विषयगत शिक्षक अनुभव आदानप्रदान गर्न नियमित शिक्षक भेटघाट कार्यक्रम संचालन गर्ने।
- शिक्षक अभाव भएमा वैकल्पिक विधीबाट शिक्षण अघि बढाउने प्रावधानको विकास गर्ने।

३.५.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

- सक्षम र अभिप्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार भएको हुनेछ।

प्रमुख नतिजाः

- राष्ट्रिय शिक्षक सक्षमता कार्यढाँचाको आधारमा शिक्षक तयारी, छनौट र पेसागत विकास हुने
- शिक्षक तयारीका कोर्सहरूमा पर्याप्त विषयगत तथा शिक्षण सिकाइसम्बन्धी सक्षमता विकास हुने
- शिक्षण पेसा थप प्रतिस्पर्धी र सम्मानित हुने
- पेसागत विकासका प्रावधानहरूको विस्तार र सुदृढीकरण हुने
- शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत निरन्तर पेसागत सहयोग प्राप्त हुने

- शिक्षकको उपस्थिति, शिक्षण विधितथा तौरतरिका र कार्यसम्पादनमा सुधार हुने
- शिक्षक विद्यार्थी अनुपातका आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण हुने
- शिक्षकको आपूर्ति नियमित रूपमा हुने
- शिक्षकको बृत्ति विकासका लागि परादर्शी, र बस्तुनिष्ठ आधारसहितको पद्धति स्थापित हुने

शिक्षक व्यवस्थापन र विकासका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						जिम्मेवार तह
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१	असल अभ्यासको लागी अन्तरविद्यालय, अन्तर जिल्ला तथा अन्तरदेशिय अवलोकन भ्रमण (अनुभव साटासाट)	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानिय तह
२	कार्य सम्पादनमा आधारित दण्ड र प्रोत्साहनको नीति, प्रोत्साहन र सुविधाको लागी वार्षिक रूपमा कार्यक्रम गर्ने	जना	२०	२०	२०	२०	२०	१००	स्थानिय तह, संघ
३	सवै स्थायी शिक्षकको अनिवार्य स्वास्थ्य विमाको लागी प्रोत्साहन	जना	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै		संघ, प्रदेश, स्थानिय तह
४	शिक्षण सिकाइमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न परीक्षाको नतिजा विश्लेषण गर्ने तथा सुधार योजना बनाएर कार्यान्वयन गर्ने (प्रअ वैठक तथा विषयगत शिक्षक वैठक मार्फत)	पटक	१	१	१	१	१		स्थानिय तह र विद्यालय
५	शिक्षक पेशागत सहयोग कार्यविधिका आधारमा सिकाइका लागी शिक्षकको इ-संजाल बनाएर क्रियाशिल बनाउने	पटक	१	१	१	१	१		स्थानिय तह
६	शिक्षकलाइ परामर्श कार्य गर्न, अध्ययन अनुसन्धान, अनुगमन, सुपिरवेक्षणको लागी नगरपालिकामा विज्ञ समुह निर्माण तथा परिचालन गरी पेशागत सहयोग गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		स्थानिय तह, संघ
७	शिक्षक मेन्टरिङ/कोचिङका लागी कार्यक्रम संचालन गरेर शिक्षक पेशागत सहयोग विकास गर्ने	विद्यालय	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै		स्थानिय तह, विद्यालय, संघ
८	विद्यालय तथा पालिका स्तरमा कक्षामा शिक्षकहरूलाइ पेशागत सहयोग गर्न शिक्षण सिकाइ समुह वैठक/घुम्ती वैठक संचालन गर्ने	पटक	१	२	२	२	२		विद्यालय, स्थानिय तह
९	आवश्यकताका आधारमा शिक्षक पेशागत सहयोग तालिम संचालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		स्थानिय तह

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						जिम्मेवार तह
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१०	शिक्षिक दरवन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	पटक		१			१	२	संघ, स्थानिय तह
११	पालिकाले प्रअ र प्रअले शिक्षकहरूसँग करार सम्झौता मार्फत सिकाइ उपलव्धीमा सुधार ल्याउने सम्भव हुने विद्यालयमा शिक्षकले विद्यार्थिसँग पनि गर्ने	पटक		१	१	१	१		स्थानिय तह, विद्यालय
१२	कक्षा १ देखी ३ सम्म क्रमिक सिकाइ रणनीतिमा आधारित शिक्षण सिकाइ कार्य सञ्चालनका लागी तालिमको ब्यवस्था	पटक		१	१			२	स्थानिय तह, प्रदेश र संघ
१३	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री (No cost Low cost) निर्माणका लागि तालिम वा कार्यशालाको ब्यवस्था	वटा		१		१		२	स्थानिय तह
१४	शिक्षकहरूलाइ पुर्नताजगी तालिमको ब्यवस्था	पटक				१	१	२	स्थानिय तह, प्रदेश, संघ
१५	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागी टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागी तालिमको ब्यवस्था	पटक			१		१	२	स्थानिय तह, प्रदेश, संघ
१६	शिक्षक पेसागत सहयोग सम्बन्धी प्रावधान कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रणाली विकासगर्ने (जस्तै) प्रधानाध्यापक/ आधारभूत संयोजक/अनुभवी शिक्षक परिचालन विज्ञ समूह गठन र परिचालन शिक्षक सिकाइ समूह गठन र परिचालन वैकल्पिक विधिको प्रयोग	सवै विद्यालय र पालिकामा/ पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		स्थानिय तह, विद्यालय
१७	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने र निरन्तरताका लागी	सवै	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		स्थानिय

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						जिम्मेवार तह
			१	२	३	४	५	जम्मा	
	निम्न काम गर्ने शिक्षकलाई शिक्षण कार्य प्रभावकारी बनाउन प्राज्ञिक तथा प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउने प्राविधिक सहयोगकर्ताका लागीतालिमको ब्यवस्था गर्ने प्राविधिक सहयोगकर्ताबाट नियमित कक्षा अवलोकनको ब्यवस्था गर्ने पृष्ठपोषण/सुझाव तथा सहयोगका लागि कोचिङकोब्यवस्था गर्ने शिक्षकहरुको नियमित समीक्षा बैठक सञ्चालन, अन्तरक्रिया र छलफलको ब्यवस्था गर्ने दिगो र प्रभावकारी रुपमा शिक्षकलाई पेसागत सहयोग प्रदान गर्नेप्रणाली विकास र निरन्तरताको सुनिश्चितता गर्ने	विद्यालयमा							तह, विद्यालय
१८	पालिकाबाट क्षमतावान, दक्ष तथा योग्य शिक्षक पारदर्शि ढंगले छनौट गर्नका लागी प्रश्न वैंकको निर्माण र परिमार्जन		१		१		१		स्थानिय तह
१९	शिक्षकको दैनिक कार्य टिपोटको लागि शिक्षक डायरी निर्माण र प्रयोग	पटक	१	१	१	१	१		स्थानिय तह
२०	बहुकक्षा शिक्षण संचालन गर्ने विद्यालयलाइ अनुदान	पटक	१	१	१	१	१		संघ, स्थानिय तह
२१	अस्थाइ तथा विद्यालय श्रोतबाट नियुक्त शिक्षकहरूको व्यवस्थापनका लागी उपयुक्त मापदण्ड तथा निर्देशिकाको तयारी गर्ने ।	पटक	१						स्थानिय तह, विद्यालय
२२	विद्यार्थीको सिकाइ सुनिश्चित गर्न शिक्षकले काममा विताउने समय शुनिश्चित गर्ने । (प्रअलाइ जिम्मेवार बनाउने, कक्षामा विताएको समयको लगवुक बनाउन सकिने)	निरन्तर							विद्यालय
२३	शिक्षकहरूको क्षमता विकासकालागी विभिन्न अतिरिक्त क्रियाकलाप संचालन गर्ने, प्रअको नेतृत्व विकासको लागी सेवा सुविधा समयानुकुल	निरन्तर							स्थानिय तह

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						जिम्मेवार तह
			१	२	३	४	५	जम्मा	
	गरिने								
२४	शिक्षक दरवन्दी मिलान तथा व्यवस्थापन	पटक	१						

३.६ अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ

३.६.१ परिचय

अनौपचारिक शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समुहका लागी विभिन्न लक्ष्य बनाई सेवा प्रदान गर्दछ । निरक्षरका लागी साक्षरता, साक्षरका लागी साक्षरोत्तर, सिकाइ अवसरका लागी स्तरवृद्धी, शिक्षासँग सिप र आम्दानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागी अनौपचारिक एवम आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ । औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचना भदा बाहिर मानव जिवनका लागी आवश्यक ज्ञान, सीप र प्रकृयाको प्रशोधन गर्ने जिवनपर्यन्त अर्थात आजिवन सिकाइ प्रणाली अनौपचारिक शिक्षा हो।

संविधानले सुनिश्चित गरेको शिक्षा पाउने हक, राष्ट्रिय शिक्षा नीतिले अवलम्वन गरेको सिद्धान्त, दिगो विकासका लक्ष्य ४ तथा आवधिक योजनाले अपेक्षा गरेको ,प्रत्येक नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षासँगै अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीले योगदान गर्दछ । सवैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा र जीवनप्रयान्त सिकाई अवसर दिगो विकासको मुल मर्म रहेकोले विगतको साक्षरताका कार्यक्रमवाट साक्षर बनेका नवसाक्षरहरूका लागि मागमा आधारित निरन्तर शिक्षा र जीवनप्रयन्त सिकाई अवसर उपलव्ध गराउनुपर्दछ। विशेष गरी शिक्षाको औपचारिक संरचना बाहिर ठूलो सङ्ख्यामा रहेका युवा, महिला र प्रौढहरूका लागिकार्यमुलक साक्षरता, आयआर्जन, समूह साझेदारी Digital Literacy लगायतका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ। औपचारिक र अनौपचारिक शिक्षाका वीचमा Cross ventilator को व्यवस्था गरी शिक्षा प्राप्तिलाई लचकदार र व्यक्तिको आवश्यकता र अनुकुलतामा आधारित बनाउदै लैजानुपर्ने देखिन्छ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले नेपाललाई पुर्ण साक्षर मुलुक तुल्याइ अनौपचारिक, वैकल्पीक, परम्परागत र खुला शिक्षाका माध्यमबाट आजीवन सिकाइ संस्कृतीको विकास गर्नु सवै प्रकारका अपांगता भएका व्यक्तिका लागी गुणस्तरिय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जिवनपर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जिवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्प्रधी नागरिक तयार पार्ने उद्देश्य निर्धारणगरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ। सामुदायीक सिकाइ केन्द्रको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्वन्धी मापदण्ड २०७८ जस्ता नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ।

३.६.२ वर्तमान अवस्था

यस बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकामा ७ हजार ४ सय २८ घरधुरी र जनसङ्ख्या ३२ हजार ९ सय ४० रहेको छ । यस पालिकामा एउटा सामुदायिक सिकाई केन्द्र सञ्चालनमा रहेको छ । यस नगरपालिकामा सञ्चालनमा रहेका सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्थलगत अनुगमन, निरक्षण भै परिचालन गरिएको छ। केन्द्रिय तथ्यांक विभागको २०७८ सालको जनगणना अनुसार बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाको साक्षरता दर ७०.५ रहेको छ । जसमा महिला साक्षारता दर ६३.० र पुरूषको साक्षारता दर ७८.८ रहेको छ।२०७२ साल पुस १४ गते सल्यान जिल्ला नेपालकोबाइसौँ साक्षर जिल्ला घोषण भैसकेको छ। अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका चुनौतीहरूमा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूलाई क्रियाशिल रूपमा परिचालन गर्ने, औपचारिक शिक्षाबाट बाहिर रहेका सबै व्यक्तिलाई अनौपचारिक शिक्षामा पहुँच पुर्याउने,सबैलाई कार्यमुलक साक्षर बनाउने छन् ।यसैगरी अनौपचारिक शिक्षालाई औपचारिक शिक्षासँग आवद्द गर्ने, सिकाइ केन्द्रमा पर्याप्त पठन सामाग्रीहरूको उपलव्धता गराउने, सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, स्थानीय गैर सरकारी सङ्घ संस्थाहरू, नागरिक समाज, संचारमाध्यम, अभिभावक परिचालन गरि साक्षरता स्थीति बढाउने जस्ता चुनौतीहरू छन् । यसैगरी यसका अवसरहरमा शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा राखिनु, शिक्षा नियमावलीमा अनौपचारिक शिक्षा सम्वन्धी व्यवस्था हुनु, सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्वन्धी नीतिगत व्यवस्था, विभिन्न सङ्घसंस्था तथा सरोकारवालाहरूले सवैका लागी शिक्षामा प्रतिवद्दता जनाउनु जस्ता कुराहरू रहेका छन्।

३.६.३ लक्ष्य

- बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाका सबै निरक्षरहरू पूर्ण साक्षर भई नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार हुने

३.६.४ उद्देश्य

- सबै नागरिकका लागि समावेशीतथा समतामूलक साक्षरता र आजीवन सिकाइका अवसर सुनिश्चित गर्नु
- औपचारिक, अनौपचारिक तथा अरितिक शिक्षकाबीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्नु
- आजीवन सिकाइ संस्कृति सापेक्ष अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका लागि संस्थागत सुदृढीकरण गर्नु
- बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकालाई पूर्ण साक्षर पालिका घोषणा गर्नु

३.६.५ रणनीतिहरू

- मौलिक एवम परम्परागत ज्ञान तथा सीपको पहिचान, संरक्षण, प्रवर्धन, आधुनिकिकरण एवम हस्तान्तर सम्वन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको पुनर्संरचना तथा पुनर्वितरण गरिने र आवश्यक भएमा वडा स्तर सम्म लैजाने
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, स्थानीय गैर सरकारी सङ्घ संसथाहरू, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावक परिचालन गरी साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षाहरू सञ्चालन गरिने
- सिकारुका आवश्यकताअनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुलहरू र भाषिक विवधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गरिने
- सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, वैकल्पिक, खुला तथा परम्परागत विद्यालयहरूको सुदृढीकरण गरिने
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न विद्युतीय पुस्तकालय, सामुदायिक सूचना केन्द्र, एफ.एम. सञ्चालन र सेवा प्रवाह गर्ने बहुउद्देश्यीय संयन्त्रका रूपमा सुदृढीकरण गरी समावेशी एवम् समतामा आधारित आजीवन सिकाइको थलोका रूपमा विकास गरिने

३.६.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धिः

- बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाका सबै निरक्षरहरू पूर्ण साक्षर भई नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार भएको हुनेछ ।

प्रमुख नतिजाः

- सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्राप्त हुने
- अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचनागत व्यवस्था तयार भई सञ्चालन हुने
- सिकारूको आवश्यकताअनुसार जीवनपर्यन्त सिकाइका सामग्रीहरू कार्यान्वयन हुने
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्र आजीवन सिकाइको केन्द्रका रूपमा विकास हुने

- अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइबाट आर्जित ज्ञान तथा सिपको पहिचान एवम् प्रमाणीकरण गरी समकक्षता प्रदान हुने
- अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्बन्धी तथ्याङ्क अध्यावधिक हुने
- स्थानीय तह पूर्ण साक्षर घोषणा हुने

अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१	अनौपचारिकशिक्षा तथा आजिवन सिकाइ र यसका आगामी मार्ग सम्वन्धमा अवधारणागत स्पष्टताका लागी विज्ञ समुहबाट अवधारणापत्र तयार गराइ अभिमुखिकरण गर्ने	पटक	१						सङ्घ र स्थानीय तह
२	निरक्षरहरूको विवरण संकलन र आजिवन सिकाइका सरोकारवालाहरूको खण्डिकृत तथ्यांकहरूको डाटावेस तयार गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		स्थानीय तह
३	सामुदायिक पुस्कालयको व्यवस्थापन गरी सामुदायिक अध्ययन केन्द्र सँग आवद्द गर्ने	वटा	१	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	१		
४	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सुचना तथा संचारप्रविधि मैत्री उपकरणको व्यवस्था गर्ने र सिकाइ केन्द्रको क्षमता विकास	वटा	१	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
५	संयोजक र आवश्यकता अनुसार सहयोगीको व्यवस्था गर्ने	वटा	आवश्यक अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार		
६	सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहमा समन्वय संयन्त्र विकास गर्ने	पटक	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार		
७	सरकारी तथा गैर सरकारी निकाय	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		सङ्घ, प्रदेश,

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
	तथा स्थानीय तहमा रहेका समुदायमा आधारित संस्थासँग साझेदारी र सहकार्य गर्ने								स्थानीय तह र अन्य सङ्घसंस्था
८	अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, खुला विद्यालय लगायतका संस्थाहरूको संस्थागत विकास र सञ्चालनका लागी अनुदान उपलव्ध गराउने	पटक	१	१	१	१	१		
९	जेष्ठ नागरिक, श्रमिक, गृहणी महिलाहरूका लागी आवश्यकतामा आधारित निरन्तर सिकाइ प्रवर्धन गर्ने	स्थानीय तह (आवश्यकतामा आधारित)	१	१	१	१	१		

३.७ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा

३.७.१ परिचय

पछिल्लो समयमा नेपाल जस्तो मूलुकका लागी प्राविधिक शिक्षा निकै लोकपृय बन्दै गएको छ।। विकासका लागि साधारण र प्राविधिक जनशक्तिका वीच सन्तुलनको आवश्यकता पर्ने भएकोले पनि न्यून प्राविधिक जनशक्तिको माग बढिरहेको पाइन्छ। सुरुवातीका दिनहरूमा साधारण शिक्षातर्फ जोड दिइएतापनि विस्तारै प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिमका क्षेत्रमा जोड दिन थालिएको छ। कृषि, भेटनरी, सव ओभरसियर, इन्जिनियरिड, चिकित्सा विज्ञान, कम्प्युटर लगायतका क्षेत्रमा दक्ष जनशक्तिको माग उच्च रहेको छ। प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाका अवसरहरूमा सबै लिंग, अपांगता, गरिवी, सीमान्तकृत आर्थिक सामाजिक रुपले पछि परेको समुदाय लगायतका सवै बर्गको समतामूलक पहुँच, सहभागिता र सिकाई उपलब्धिमा सुधार गर्दै श्रम बजार सँग आवद्ध गर्नुपर्ने देखिन्छ।

वि. सं. २०७२ को संविधान सँगसँगै "समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" भन्ने राष्ट्रिय आकांक्षा पुरा गर्नका लागी राष्ट्रिय योजना आयोगले नौ वटा राष्ट्रिय लक्ष्य अन्तर्गत उच्च र दिगो उत्पादन तथा उत्पादकत्व तय गरेको र त्यसको लागी गुणस्तरिय प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको विस्तारमा जोड दिएको देखिन्छ। राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप, २०७६ मा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाको तल्लो तहदेखि नै समेट्ने प्रयास गरिएको छ।

सन् २०१५ मा संयुक्त राष्ट्र सङ्घले सन् २०३० सम्ममा हासिल गर्ने गरी निर्धारण गरेको दिगो विकास लक्ष्यले पनि प्रत्येक व्यक्तिलाई गरी खाने शिक्षामा समावेशी, समतामूलक र समन्यायिक ढंगमा दिने अवसरलाई व्यापक बनाउन जोड दिएको छ। यस प्रकारको शिक्षाको विकासले यस पालिकामा सीपयुक्त दक्ष जनशक्ति उत्पादन हुने र रोजगार एवम रोगारीका अवसरहरू सृजना भई विदेशिने युवाहरू आत्मनिर्भर बन्ने अवस्था सिर्जना हुनेछ।

३.७.२ वर्तमान अवस्था

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार ५ वर्ष माथिको जनसंख्यामा पढ्न र लेख्न दुवै जानेका ७०.५ प्रतिशत, पढ्न मात्र जानेका ०.५ प्रतिशत र पढ्न र लेख्न दुवै नजानेका २८.९ प्रतिशत रहेका छन्। ५ देखि २५ वर्षसम्म एस.एल.सी./एस.ई.ई. तहभन्दा मुनिको शैक्षिक तह उत्तीर्ण गरेको शैक्षिक तहअनुसार जनसंख्या हेर्दा हाल अध्ययनरत ७०.४ प्रतिशत, कम्तिमा एक पटक विद्यालय गएको २५.७ प्रतिशत, कहिल्यै पनि विद्यालय नगएको ३.६ प्रतिशत रहेको छ।

१० जोड २ वा सोसरह वा उच्च तह उत्तीर्ण गरेकाको अध्ययनको क्षेत्रअनुसारको जनसंख्या हेर्दा मानविकी तथा समाजशास्त्र तर्फ ७ प्रतिशत, व्यवस्थापन तर्फ ५.७ प्रतिशत, शिक्षा तर्फ ६५.९ प्रतिशत, विज्ञान तथा प्रविधि तर्फ २.६ प्रतिशत, स्वास्थ/चिकित्साशास्त्र तर्फ २.८ प्रतिशत, इन्जिनियरिङ तर्फ १.८ प्रतिशत, कानुन तर्फ ०.२ प्रतिशत, कृषि तर्फ १.१ प्रतिशत, पशुविज्ञान/पशुचिकित्सा/मत्स्यपालन तर्फ ०.४ प्रतिशत, कम्प्युटर/सुचनाप्रविधि तर्फ १ प्रतिशत र अन्य १.४ प्रतिशत रहेको छ।

यस तथ्यांकलाइ हेर्दा साक्षर नभएको जनसंख्या यस नगरपालिकामा ठुलो छ भने साक्षर भएका मध्ये पनि प्राविधिक क्षेत्रको अध्ययन भएको जनसंख्या कम छ।

यस नगरपालिकामा माध्यमिक विद्यालय प्राविधिक धार वालि विज्ञान अन्तर्रगत त्रिभूवन जनता माविशंखपिपल च्यूरामा कक्षा ९ देखि १२ सम्म १ सय ७७ जना विद्यार्थीहरू अध्ययनरत रहेका छन । छोटो अवधिका व्यवसायिक र सीपमूलक तालिमहरू जस्तै, वेमौसमी तरकारी खेति, विउविजन तथा वेर्ना तयार पार्ने लगायत सञ्चालन हुने गरेका छन । कक्षाकोठाको अभावका कारण ल्याव र स्टोर छुट्टाछुट्टै राखि प्रयोगात्मक कार्यहरू संचालनमा कठिनाइ देखिएको छ ।

३.७.३ लक्ष्य

- उत्पादनशील जनशक्तिलाई आवश्यकताअनुसारका व्यावसायिक तथा पेसागत क्षेत्रहरूमा प्रयाप्त दक्षता हासिल हुने गरी सिपमूलक शिक्षा र तालिम उपलब्ध गराई जनताको आर्थिक स्तरमा सुधार ल्याउने ।

३.७.४ उद्देश्य

- प्राविधक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासमा पहुँच अभिवृद्धि गर्नु
- स्थानीय तहमा प्राविधक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसर सृजना गर्न संयन्त्र विकास गर्नु
- प्राविधक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसरहरूलाई सान्दर्भिक, उपयोगी र गुणस्तरीय बनाउनु

३.७.५ रणनीतिहरू

- स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको अवसर सृजना गर्ने
- बहुप्राविधिक शिक्षालय/तालिम केन्द्रहरूको स्थापना, सञ्चालन, तथा नियमन गर्ने
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको गुणस्तर, प्रभावकारिता र पहुँच बढाउनको निम्तिसरोकारवालाहरूसँग समन्वय गर्ने
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको क्षेत्रमा सक्षम जनशक्ति तयार गर्ने
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपमा व्यापार तथा उद्योग क्षेत्रको सहभागिता बढाउनप्रोत्साहन गर्ने
- आय आर्जन गर्ने खालका क्रियाकलापको माध्यमबाटआत्म निर्भर हुनको निम्ति संस्थागत क्षमता बढाउने
- पिछडिएका भौगोलिक क्षेत्र, महिला, आदिबासी/जनजाती, दलित, अपाङ्गताभएका नागरिक एवम् आर्थिक रूपले विपन्न समुदाय र वर्गको पहुँच बढाउन आवश्यक कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गर्ने
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरू कृषि, उर्जा, पर्यटन, जलस्रोत, स्थानीय प्रविधि, सम्पदा र संस्कृति, खेलकूद, जलवायु परिवर्तन लगायतका क्षेत्रहरूमा केन्द्रित गर्न पहल गर्ने
- विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका अवसर उपलब्ध गराउनका लागि सम्बन्धीत संस्थाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्ने
- स्थानीय तहमा सञ्चालित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप प्रदायक संस्थाहरूको सञ्चालनमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने

३.७.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

- उत्पादनशील जनशक्तिले आवश्यकताअनुसारका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरूमा पर्याप्त दक्षता हासिल गरी उत्पादनशील, रोजगारी, स्व-रोजगारी र जीविकोपार्जनका क्षेत्रबाट आर्थिक स्तर सुधार गरेको हुने छ ।

प्रमुख नतिजाः

- स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रमा उत्पादनशील जनशक्तिले आवश्यकताअनुसारका प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिपका क्षेत्रहरूमापर्याप्त अवसर प्राप्त गरेको हुने ।
- स्थानीय तहमा बहुप्राविधक शिक्षालय/प्राविधक धारका माध्यमिक विद्यालयहरूको स्थापना भई सञ्चालन हुने
- स्थानीय तहमा सञ्चालित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रमा सञ्चालित संस्थाहरूबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरूलाई उत्पादन र आर्थिक उपार्जनसँग जोडिने
- स्थानीय स्तरमा रहेका परम्परागत सिपहरूको पहिचान, प्रमाणिकरण तथा प्रबर्द्धन हुने
- बैदेशिक रोजगारीबाट हासिल गरेको अनुभव र सिपको खोजी, प्रमाणिकरण तथा उपयोग हुने वातावरण सृजना हुने
- खोज, नवपर्वर्तन तथा उद्यमशीलतामा अभिवृद्धि भएको हुने
- उत्पादनशील, रोजगारी, स्व-रोजगारी र जीविकोपार्जनका अवसरमा वृद्धि हुने ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिपका क्षेत्रमा सार्बजनिक, निजी तथा सामुदायिक सहभागितामा लगानी अभिवृद्धि हुने

प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						जिम्मेवार तह
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१	बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापनाका लागी सहजिकरण	वटा				१	१		
२	प्राविधिक धार संचाललन र संचालन भएका विद्यालयमा प्रयोगशाला व्यवस्थापन सहयोग	विद्यालय	१	१	२	२	२		स्थानिय तह
३	सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा कार्यक्रम संचालन तथा संचालन भएका विद्यालयमा थप विषय संचालनका प्रोत्साहन, आवश्यक समन्वय र सहजिकरण	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		स्थानिय तह
४	छोटो अवधिका सिपमूलक तालिमहरू संचालन	वटा	४	४	४	८	८		विद्यालय
५	प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा सम्वन्धी पालिका स्तरिय नीतिको तर्जुमा	पटक		१					स्थानिय तह
६	युवालाइ खोज र नवप्रवर्तनका लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरू संचालन	संख्या		५	५	५	१०	२५	संघ र स्थानिय
७	प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गरेका युवाहरूलाइ उद्यमशिलता विकासको लागि सहयोग	संख्या		५	५	५	१०	२५	स्थानिय तह
८	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रदायक संस्थाहरूको अनुगमन, नियमन र व्यवस्थापन	निरन्तर							स्थानिय तह
९	प्राविधिक धार संचालन भएका विद्यालयमा पढ्दै सिक्दै र कमाउदै गर्नका लागी पालिकाबाट अनुदान	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	स्थानिय तह
१०	प्राविधिक शिक्षा अध्यापनरत प्रशिक्षक र सहायक प्रशिक्षकलाइ सीप विकास तालिमको व्यवस्था					१		१	संघ, स्थानिय तह

परिच्छेद ४
अन्तरसम्वन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू

४.१ शैक्षिक समता तथा समावेशिकरण

४.१.१परिचय

नेपालमा विभिन्न भाषिक, सांस्कृतिक तथा जातजातिगत समुदायको बसोबास रहेको छ । यसरी बसोबास रहेका समुदायको विविधतालाइ एकातिर पहिचान र सामर्थ्यको रूपमा लिने गरिएको देखिन्छ भने अर्को तर्फ ऐतिहासिक रूपमा यही भिन्नताका आधारमा सामाजिक विभेद र बञ्चितिकरणमा परेका समुदाय पनि छन् । यस्ता समुदायहरू सामाजिक, ऐतिहासिक, आर्थिक तथा शैक्षिक बञ्चितिकरणमा पर्न गइ अहिलेसम्म पनि यस्तो बञ्चितिकरणको असर कुनै न कुनै रूपमा देखिने गरेको छ । जसको प्रभाव शैक्षिक पहुँच, सहभागिता र नतिजामा परिरहेको देखिन्छ । त्यसैगरी विभिन्न किसिमको अपांगता भएका बालबालिकाहरू तथा कठिन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरूमा शिक्षाको पहुँच पुऱ्याइ सहभागि बनाउन थप प्रयास आवश्यक देखिन्छ । यसर्थ शिक्षामा विविधता, समता र समावेशिताको प्रवर्धन गर्नु आवश्यक छ ।

शिक्षा पाउनु सबै बालबालिकाको नैसर्गिक अधिकार हो । नेपालको संविधानको धारा ३१ ले यो अधिकारलाई स्थापित गरेको छ । सबै वर्ग र क्षेत्रका बालबालिकाको सामाजिक न्याय, पहुँच र प्रतिनिधित्वका लागि समावेशी शिक्षा आजको उपयुक्त र सान्दर्भिक मुद्दा बनेको छ । अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी महासन्धि, २००६ को धारा २४ ले अपाङ्गता भएका बालबालिकाले अन्य बालबालिकासँगै समान आधारमा समावेशी शिक्षा पाउने अधिकारलाई सुनिश्चित गरेको छ । समावेशी शिक्षा भन्नाले विभिन्न भाषाभाषी, वर्ग, क्षेत्र र अपाङ्गता भएका बालबालिकाले हाँस्दै, खेल्दै घरनजिकैको विद्यालयमा जाने, समान आधारमा सबै बालबालिकासँगै सिक्न पाउने वातावरण सिर्जना गर्नु नै हो । यस पद्धतिले बालकेन्द्रित शिक्षामा जोड दिन्छ । बालबालिकाको रुचि, क्षमता र वैयक्तिक आवश्यकताका आधारमा उनीहरूलाई सुहाउँदो शिक्षा अरू बालबालिकासँगै उपलब्ध गराउने कार्य समावेशी शिक्षा हो । यस कार्यलाई सबैका लागि शिक्षा भन्ने बहुचर्चित शिक्षा अभियानले पनि अङ्गीकार गरेको छ ।

अवसर पाएमा सबै बालबालिकाले पढ्न र सिक्न सक्छन् भन्ने मान्यताका साथ समावेशी शिक्षाले अरू थप बहिष्करण हुनबाट रोक्छ र समाजसँगै हुर्कने, बढ्ने र पढ्ने एवं प्रतिस्पर्धी बन्ने अवसर उपलब्ध गराउने नयाँ उपायहरू सुझाउँछ । विविध वर्ग, क्षेत्र, लिङ्ग, क्षमता, आर्थिक–सामाजिक परिवेशका बालबालिकालाई एउटै कक्षामा राखी शिक्षा दिँदा बालबालिकाले एकले अर्कोबाट सिक्ने मौका पाउँछन् र एकले अर्काको सम्मान, कदर गर्न सिक्छन् । नेपाल सामाजिक सांस्कृतिक रूपमा विविधता भएको मुलुक हो । यहाँ विभिन्न भाषिक, सांस्कृतिक तथा जातजातिगत समुदायहरूको बसोवास छ । विविधताको सम्मान र समता तथा समावेशिताको अभिवृद्धि गरी शिक्षामा सबैको सहज पहुँचसहित अर्थपूर्ण सहभागिता कायम गर्न र सिकाइ सुनिश्चित गर्नका लागि यसका कारण तथा बाधाहरू पहिचान गरी ती बाधाहरू हटाउनु आवश्यक छ ।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको शिक्षामा बालिका तथा महिलाहरू र अपाङ्गता भएकाहरूका लागी केहि विशेष प्रवन्ध स्वरूप वि.स. २००४ सालमा छात्राहरूका लागी झुट्टै विद्यालय पद्मकन्या विद्याश्रमको स्थापना र वि.स. २०२१ मा लेबोरेटरी स्कुलमा दृष्टिविहिन बालबालिकाका लागि एकिकृत विद्यालय शिक्षा प्रारम्भ भइ हाल सम्म संचालित छ। शिक्षा नियमावली २०२८ अनुरूप २०३० सालमा विशेष शिक्षा परिषद् गठन भइ अपाङ्गता भएकाहरूको शिक्षाका लागि सरकारबाट औपचारिक संस्थागत थालनी भएको पाइन्छ।

समतामूलक एवं समावेशी शिक्षाका लागी नेपालले अपाङ्गता भएकाक व्यक्तिका लागी समतामुलक अवसर सुनिश्चित गर्ने सम्वन्धी संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय प्रामाणिक नियमहरू सन् १९९३, एसिया तथा प्रशान्त क्षेत्रका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको दशक सन् १९९३-२००२, सालामान्का घोषणा सन १९९४, तथा महिला विरूद्द हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मुलन गर्ने महासन्धि १९७९ तथा संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय अपाङ्गता भएका व्यक्तिअरूको अधिकार सम्वन्धी महासन्धि सन् २००६ आदिमा प्रतिवद्दता जनाएको छ। यी सम्पुर्ण महासन्धि एवम घोषणाहरूले अपाङ्गता भएका व्यक्ति लगायत विशेष शिक्षाको आवश्यकता भएका सबैलाइ शिक्षाको मूलधारमा समावेश गर्नुपर्ने कुरामा जोड दिएका छन्।

नेपालको संविधानले आधारभूत तहको शिक्षालाइ नागरिकको मौलिक हकको रूपमा लिदै आधारभूत तहको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क हुने र अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकले कानुन बमोजिम निशुल्क शिक्षा पाउने हक हुने र नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाइ कानुन बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने हक हुने व्यवस्था गरेको छ। विद्यालय शिक्षामा समता र समावेशीकरणका लागि सूचकसहितको एकिकृत समता रणनीति २०७१ कार्यान्वयनबाट बञ्चितिकरणमा परेका बालबालिकाहरूलाइ थप सहयोग सहितको शैक्षिक अवसरको व्यवस्था गरिएको छ। कोहलपुर नगरपालिकाले अपाङ्गता भएका बालबालिका, छात्रा, दलित, जनजाति समुदायका बालबालिकाहरूलाइ छात्रवृत्ति र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा प्राथमिकता एवम् आरक्षणको व्यवस्थाले यस समूहका बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच र सहभागिता बढाउन मद्दत पुगेको देखिन्छ। श्रोत कक्षा, विशेष विद्यालय तथा समावेशी विद्यालयबाट समेत अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूले शिक्षामा अवसर पाइरहेका छन्। दिवा खाजा, निशुल्क पाठ्यपुस्तक, छात्रा तथा सिमान्तकृत बालबालिकाहरूलाइ लक्षित गरी आवासीय छात्रवृत्ति, विद्यालय तहमा लैङ्गिक समताका लागि महिला शिक्षकको व्यवस्था, विद्यालय नर्स आदि कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरिए तापनि अझै विद्यालय शिक्षामा समता र समावेशिता कायम गर्न सकिएको छैन।

२०७८ सालको जनसंख्या अनुसार बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकामा २.१ प्रतिशत अपांगता भएकाको जनसंख्या छ। जसमध्ये २.४ प्रतिशत पुरूष र १.९ प्रतिशत महिलाहरू रहेका छन्। बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकामा अनाथ घरेलु हिंसा पिडित, द्धन्द पिडित, सहिद परिवार, बेपत्ता घाइते , अपाङ्गता सबै किसिमका बालबालिकालाई शिक्षाको मुलधारमा ल्याउनका लागि नगरपालिकाले विभिन्न कामहरू गरिरहेको छ। छात्रवृत्ति, अपाङ्गमैत्री विद्यालय, बालमैत्री विद्यालय, दिवा खाजालगायतका कामहरू नगरपालिकाले गरिरहेको छ। तर पनि समावेशी शिक्षाको हकमा धेरै काम गर्न बाँकी छ। यस पालिकामा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूका लागी श्रोत विद्यालयको व्यवस्थापन हुन नसक्दा अहिले पनि शिक्षाको मुलधारमा पुग्न सकेको देखिदैन।

विद्यालय वाहिर रहेका, विचैमा विद्यालय छाडि तह पुरा नगर्ने, अपेक्षित शैक्षिक उपलब्धि प्राप्त गर्न नसकेकाहरूलाइ सम्बोधन गरी समता तथा समावेशिता अभिवृद्धि गर्नु आवश्यक देखिएको छ। विद्यालयमा शिक्षामा कमजोर वर्गको समतामूलक पहुँच र गुणस्तर सुनिश्चित गर्न, विशेष सुविधाको आवश्यकता पर्ने बालबालिकाहरूलाई सिकाइका लागि आवश्यक पर्ने सहयोग गर्ने प्रणाली प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु, सबै प्रकारका अपांगता भएका बालबालिकाहरूका लागि विशेष शिक्षाको सुनिश्चितता गर्नु, विद्यालयका पूर्वाधारहरूलाई छात्रामैत्री र अपांगमैत्री बनाउनु र श्रोतकक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा प्रभावकारीता अभिवृद्धि गर्नु यस क्षेत्रमा देखिएका मुख्य चुनौतिका विषयहरू हुन्।

नेपालको संविधानमा कमजोर वर्गका बालबालिकाहरूलाई आधारभूत र माध्यमिक शिक्षामा नि:शुल्क तथा अपाङ्गता बालबालिकाहरूलाई नि:शुल्क उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने व्यवस्था छ। छात्रा र दलित एवम् सीमान्तकृत बालबालिकाहरूका लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्नु, विद्यालय एवम् कक्षाकोठामा विविधता व्यवस्थापनको पाटो सशक्त बन्दै जानु, नगरपालिकाले कमजोर वर्गको शिक्षामा पहुँच पुर्याउनका लागि खेल्दै गरेको भूमिका, शिक्षक लगायत हरेक पेसामा आरक्षणको व्यवस्था लागु गरिनु आदि यस क्षेत्रका अवसरहरू हुन्।

४.१.३ लक्ष्य

- शिक्षामा सबै वर्ग, क्षेत्रका बालबालिकाको सामाजिक न्याय, पहुँच र प्रतिनिधित्वका लागी आर्थिक, सामाजिक तथा शारीरिक रूपमा कमजोर बालबालिकाहरूको पहुँच अभिवृद्धि गरी उनीहरूलाई सशक्त, स्वतन्त्र र मर्यादित जीवन यापन गर्न सक्षम बनाउने

४.१.४ उद्देश्य

- महिला, दलित, जनजाती, लोपोन्मुख समुदाय, अपाङ्गताभएका, कठिन भौगोलिक अवस्थामा रहेका, जोखिममा परेका, आर्थिक रूपले विपन्न, द्वन्द्व प्रभावित तथा सामाजिक कारणले बञ्चितिमा परेका व्यक्तिहरूलाई शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउनु,
- लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि गरी गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु
- विविधता, समता एवम् समावेशी शिक्षाका मूल्य, मान्यता अनुकुल गुणस्तरीय सेवा प्रवाहगर्ने जनशक्तिको दक्षता र सक्षमता सुनिश्चित गर्नु
- शैक्षिक सुशासनका लागि विद्यमान संरचनालाई जवाफदेही बनाउनु,
- पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलगायत समग्र शैक्षिक प्रणालीमा विवधता, समता तथा समावेशीता अभिवृद्धि गरी विद्यालयलाई बालमैत्री बनाउनु,
- विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चितता गर्नु।

४.१.५ रणनीतिहरू

- विद्यालय सिकाइका लागि आवश्यक भौतिक तथा शैक्षिक अवस्थाहरू पूरा गरी अपाङ्गतामैत्री तथा लैङ्गिकमैत्री बनाउने र यसका लागी बालमैत्री विद्यालय प्रारूप तथा निर्धारित सिकाइका लागी आवश्यक पूर्वाधार पूरा गर्ने।
- घरधुरी सर्वेक्षण गरी बालबालिकाहरूको अवस्था तथा आवश्यकता पहिचान गरी सोअनुसार पहुँच र सहभागिताको प्रबन्ध मिलाईने
- सबै विद्यालयमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक अवस्था तथा शैक्षिक वातावरणको विकास गरी विशेष लक्षित समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई शिक्षा उपलब्ध गराइने

- विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने वातावरणको सृजना गरिने
- आवश्यकतामा आधारित बैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रमका विभिन्न नमूनाहरूको विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गरिने
- बालबालिकाहरुमा सामाजिक, मानसिक र शारिरीक कारणले गर्दा हुने समस्याहरुको समाधान गर्न विज्ञ मनोचिकित्सकहरु मार्फत विद्यार्थी मनोपरामर्श तथा सचेतना सेवा उपलब्ध गराउन शिक्षण सिकाइमा स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, इतिहास, ज्ञान तथा सिप समावेश गरिने
- आवश्यकताअनुसार पोशाक, स्टेशनरी तथा सिकाइ सामग्रीका लागि छात्रबृत्ति उपलब्ध गराइने
- सिकाइ क्रियाकलापलाई सहभागितामूलक बनाई विद्यार्थीका आवश्यकतालाई सम्बोधन गरिने
- विद्यालयमा अभिभावको सहभागिता बढाइने
- शिक्षण गर्ने सिपयुक्त जनशक्तिको व्यवस्था गरिने
- समुदाय, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, गैर सरकारी सङ्घ संस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरूको सहभागितामा बालबालिकाहरूको शिक्षा पाउने हक सुनिश्चित गर्ने
- महिनावारीको कारण छात्राहरूले कक्षा छोड्ने दर घटाउन सबै छात्राहरूलाइ पुग्ने गरी घरमा लिने र विद्यालयमा उपलव्ध हुने गरी सेनेटरी प्याडको भरपर्दो व्यवस्था गर्ने।

४.१.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागितासहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित भएको हुने छ।

प्रमुख नतिजाः

- महिला, दलित, जनजाती, लोपोन्मुख समुदाय, अपाङ्गता भएका, कठिन भौगोलिक अवस्थामा रहेका, जोखिममा परेका, आर्थिक रूपले विपन्न, द्वन्द्व प्रभावित तथा सामाजिक कारणले बञ्चितिमा परेका सबै बालबालिकाहरूले शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर पाउने,
- लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि भई गुणस्तर सुधार हुने,
- विविधता, समता एवम् समावेशी शिक्षाका मूल्य, मान्यता अनुकुल गुणस्तरीय सेवा प्रवाहगर्ने जनशक्तिको दक्षता र सक्षमता सुधार हने,
- शैक्षिक सुशासनका लागि विद्यमान संरचनाहरू जवाफदेही हुने,
- पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलगायत समग्र शैक्षिक प्रणालीमा विविधता, समता तथा समावेशीता अभिवृद्धि हुने,
- सबै विद्यालयहरू बालमैत्री हुने।

शैक्षिक समता तथा समावेशिकरणका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१	स्थानीय तहहरूमा जोखिममा परेका बालबालिका तथा व्यक्तिको तथ्यांक वडा वाल संरक्षण समिति तथा नगर वाल संरक्षण समिति मार्फत संकलन गरी उनिहरूको अवस्था, सिकाइ आवश्यकता पहिचान गर्ने संयन्त्र विकास गर्ने र सहयोग गर्ने।	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानीय तह
२	विद्यालय बाहिर रहेका तथा शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित हुनका कारण पहिचान गरी वैयक्तिक आवश्यकता अनुसारको वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रमहरू तथा सहायता पद्दती तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गराउने।	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	स्थानिय तह
३	विद्यालय बाहिर रहेको सवै बालबालिकालाइ विद्यालय भित्र ल्याउन तथा अध्ययनमा निरन्तरताको सुनिश्चित गर्न जनसहभागिता सहितको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	विद्यालय, स्थानिय तह
४	विशेष लक्षित समूहका विद्यार्थीहरूको आवश्यकता र सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रम तथा अवसर लागतसँग तादाम्य गरी छात्रवृत्ति दिने व्यवस्था मिलाउने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		विद्यालय, स्थानिय तह, संघ
५	सबै आधारभूत विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर, शौचालय जस्ता भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधार कार्यगत सिमितता/अपांगता एवं लैङ्गीकमैत्री बनाउने।	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		विद्यालय, स्थानिय तह, संघ
६	बालबालिकालाइ अध्ययनको निरन्तरताका लागी दिवा खाजा व्यवस्था लगायतका विभिन्न प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्दै बालकेन्द्रित शिक्षण, बालमैत्री शैक्षणिक वातावरण, शिक्षक विद्यार्थीबिच सुमधुर सम्वन्ध विकास, सिकाइमुखि शिक्षण पद्दति, कक्षाकोठा, सम्मानपूर्ण व्यवहार जस्ता उपायहरूको अवलम्वन गर्ने।	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		विद्यालय, स्थानिय तह
७	शिक्षकहरूलाइ समावेशि शिक्षा र लैंगिक तथा सामाजिक समावेशिकरण	पटक		१	१	१	१	४	संघ, प्रदेश,

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
	सम्वन्धि तालिम दिने								स्थानिय तह
८	पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सामाग्रीलाइ अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिक उत्तरदायी बनाउदै सबै बालबालिकाको सिकाइ सुनिश्चित गर्ने।	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		स्थानिय तह, संघ
९	आजिवन सिकाइ तथा निरन्तर शिक्षाका सहभागिहरूको आवश्यकता अनुसारको सिकाइ सहजीकरण सामाग्रीको व्यवस्था गर्ने तथा कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहका शैक्षिक व्यवस्थापक तथा सहजकर्ताहरूको क्षमता विकास गर्ने।	पटक		१		१		२	स्थानिय तह
१०	पाठ्यतक्रमलाइ स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, इतिहास, ज्ञान तथा सिप समावेश गर्ने र सिकाइलाइ जीवनोपयोगी सिपसँग आवद्द गर्ने।	पटक	१	१	१				स्थानिय तह, संघ
११	स्थानीय तहबाट आधारभूत शिक्षाका उमेर समूहका सवै बालबालिकाहरूलाइ विद्यालय भर्ना गर्ने व्यवस्था मिलाइ अनिवार्य शिक्षा सुनिश्चित भएको सार्वजनिक घोषणा गर्ने व्यवस्था मिलाउने।	पटक				१			
१२	विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चित गर्न यस सम्वन्धी शिक्षा तथा संयन्त्र स्थापना गर्ने।	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		विद्यालय, स्थानिय तह
१३	पाठ्यक्रम, पाठ्यसामाग्री, विद्यालय वातावरण तथा सिकाइ प्रकृयालाइ समता र समावेशिताका दृष्टिले परीक्षण तथा सुधार गर्ने।	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		संघ, स्थानिय तह
१४	जोखिममा परेका बालबालिका पहिचान गरि विद्यालयमा ल्याएर विभिन्न प्रोत्साहन मार्फत विद्यालयमा टिकाउने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		विद्यालय, स्थानिय तह, प्रदेश, संघ
१५	सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरी विद्यालय शान्तिक्षेत्र घोषणा गरी नियमित पठनपाठन हुने बनाउने	सबै विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१६	लक्षित समुहका बालबालिकाहरूलाइ छात्रवृत्ति	लक्षित समुहका	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै		

४.२ दिवा खाजा सहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम

४.२.१ परिचय

विद्यालयमा पहुँच बढाउन होस अथवा विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर माथि उठाउन विद्यालय स्वास्थ्य र पोषणको एकदमै महत्वपुर्ण भूमिका हुन्छ र यो बालबालिकाको विकास र सिकाइसँग प्रत्यक्ष जोडिएको हुन्छ। विद्यालयमा स्वास्थ्य र पोषणको अवस्था राम्रो भएमा बालबालिकालाइ सिकाइ सहभागिता बढाउन र उपलव्धि सुधार गर्न सहयोग गर्दछ । विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य र पोषण सम्वन्धि कार्यक्रमहरूले विद्यार्थी भर्ना तथा टिकाउदर बढाउन र अनुपस्थित हुने तथा विचैमा विद्यालय छोड्ने दर घटाउन योगदान गरी सकाइ उपलव्धी सुधार गर्न सहयोग गर्दछ।

नेपालको संविधनले प्रत्याभूत गरेको शिक्षा, स्वास्थ्य र खाद्य सम्वन्धी अधिकारहरूफ खाद्य सम्प्रभुता सम्वन्धी कानुन, राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति २०७६, राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, बालबालिका सम्वन्धी कानुन इत्यादिले बालबालिकाको स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्वन्धी अधिकार स्थापित गरेको छ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

नेपालमा सन १९७४ देखि छानिएका जिल्लाका प्राथमिक विद्यालयमा विश्व खाद्य कार्यक्रमको खाद्यन्न अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम प्रारम्भ भएकोमा विभिन्न चरण र मात्रामा हालसम्म संचालन हुदै आएको छ । हाल सामुदायिक विद्यालयमा पूर्व प्राथमिक देखि ६ कक्षा सम्मका सवै विद्यार्थीहरूलाइ दिवाखाजाको व्यवस्था गरिएको छ। दिवा खाजाले शिक्षा, स्वास्थय पोषण र सामाजिक सुरक्षाको दृष्टिकोणले केहि महत्वपुर्ण उपलव्धीहरू हासिल गरेको अध्ययन तथा विश्लेषणहरूले देखाएका छन्। यद्यपी नीति तथा नियामक ढाँचा, संगठनात्मक संरचना तथा समन्वय र कार्यक्रम डिजाइन तथा कार्यान्वयनको अवस्था भने सन्तोषजनक देखिदैन। अपर्याप्त बजेटका बावजुत दिवा खाजालाइ स्थानिय उत्पादनसँग जोड्न सकेमा आवश्यक बृहत् तथा सुक्ष्म पौष्टिक तत्व समावेश भएका बहु मेनुहरू स्थानिय स्तरमै तयार गर्न सकिन्छ । यस नगरपालिकामा हाल दिवा खाजा वापतको रकम विद्यार्थीलाइ नै दिने गरिएको देखिन्छ। यसलाइ व्यवस्थित गरी विद्यालयमा नै वालवालिकाले पोषिलो खाजा खाने व्यवस्थाका लागी दिवा खाजालाइ स्थानिय उत्पादनसँग जोडेर आवश्यक बृहत् तथा सुक्ष्म पौष्टिक तत्व समावेश भएका बहु नगरपालिकाबाटे तयार गरी लागु गर्नुपर्ने देखिन्छ।

४.२.३ लक्ष्य

- उपलव्धीमा सुधार गर्नका लागी सिकाइमा सहभागिता बढाउन स्वास्थ्य र पोषणको अवस्थामा सुधार ल्याउने।

४.२.४ उद्देश्य

- बालबालिकालाइ स्वस्थ एवम पोषणयुक्त पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु।
- स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्वन्धि सेवाहरूको गुणस्तर वृद्दि गरी बालबाबलिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाइ उपलव्धिमा सुधार गर्नु।

४.२.५ रणनीतिहरू

- दिवा खाजा कार्यक्रमलाई क्रमशः विस्तार गर्दै आधारभूत तहसम्मका सम्पूर्ण बालाबालिकालाई विद्यालयमा खाजा उपलब्ध गराउने र अभिभावकको संलग्नतामा माध्यमिक तहसम्मका विद्यार्थीका लागि खाजाको प्रबन्ध गर्ने।
- दिवा खाजाको लागि विद्यालयमा आवश्यक पर्ने विभिन्न सुविधाहरू विस्तार गर्ने।
- विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलगअलग शौचालय तथा युरिनल, किशोरीहरूका लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाइको प्रबन्ध र घेराबाराको व्यवस्था गर्ने।
- विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट, बालबालिकाहरूको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि तथा सूक्ष्मपोषक तत्व प्रदायक भिटामिन ए तथा आइरन फोलिक एसिड आदिको वितरण र छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छताका लागी स्यानिटरी प्याड वितरणलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको सहकार्यमा नियमित र प्रभावकारी बनाउने।
- दिवा खाजाको लागि स्थानीय उत्पादनमा आधारित वस्तुहरूलाई प्राथमिकता दिने।
- दिवा खाजा सहितको स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमको स्थायित्व र दिगोपनको लागि तीनै तहका सरकारहरूसँग साझेदारी विकास, निजी सार्वजनिक साझेदारी, अभिभावकहरूको सहभागिता, विकास साझेदारहरूको सहयोगका लागि आवश्यक सहयोगी वातावरण तथा संयन्त्रको विकास गर्ने।
- दिवा खाजालगायत स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाइ र स्वच्छतासम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन साधन, संयन्त्र र प्रक्रियामा पुनरावलोकन गरी थप प्रभावकारी बनाउने।
- दिवाखाजाको रकम समयानुकुल बनाउनका लागी पहल गर्ने।

४.२.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

- विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलतामा अभिवृद्धि तथा सिकाइमा सुधारसहित सुरक्षित तथा रमाइलो सिकाइ वातावरणमा पूर्ण पहुँच तथा सहभागिता भएको हुने।

प्रमुख नतिजाः

- प्रारम्भिक बालविकासदेखि आधारभूत तह कक्षा ८ सम्मका सामुदायिक विद्यालयका सबै बालबालिकाहरूले स्वस्थकर, पौष्टिक र स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा स्थानीय तहमार्फत विद्यालयबाट प्राप्त हुनेछ।
- विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलगअलग शौचालय तथा युरिनल, किशोरीहरूका लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षा कोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाइको प्रबन्ध र घेराबाराको व्यवस्था हुनेछ।

- विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट वितरण तथा प्रतिस्थापन, बालबालिकाहरूको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, भिटामिन ए र आइरन फोलिक, जुकाको औषधि तथा सूक्ष्म पोषक तत्व वितरण र किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छताका लागि स्यानिटरी प्याडको नियमित वितरण हुनेछ ।

दिवा खाजा सहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१	स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी मापदण्ड एवम् कार्यान्वयन ढाँचा विकास	पटक		१				१	
२	विद्यालय तथा स्थानीय तहका लागि दिवा खाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	
३	दिवा खानाका लागि भान्सा तथा भण्डार, भाँडावर्तन तथा आवश्यक सामग्रीको प्रबन्ध	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	
४	स्वस्थकर तथा पौष्टिक दिवा खाजाको प्रबन्ध	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	
५	तालिम प्रचार–प्रसार मेनु तयारी र आवधिक अन्य क्षमता अभिवृद्धि क्रियाकलाप	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	
६	दिवा खाजाको स्थानिय खाजालाइ प्रवर्द्धनका लागि चाहिने खाद्य सामग्री आपूर्तिमा भाग लिने स्थानीय कृषि सहकारी, किसान समूहलाई तालिम तथा सहयोग	पटक		१			१	२	
७	कार्यक्रमको प्रभावकारिता, कार्यकुशलता तथा प्रति एकाइ लागतको अध्ययन तथा तथा विभिन्न मोडालिटीहरूको अध्ययन	पटक		१				१	
८	विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलगअलग शौचालय तथा युरिनल, किशोरीहरूका लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाइको प्रबन्ध र घेराबाराको व्यवस्था	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	
९	कक्षा ६ देखि १२ सम्मका किशोरीहरूलाई महिनावारी स्वच्छताको लागि	निरन्तर	१	१	१	१	१	१	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
	स्यानिटरी प्याडको व्यवस्था								
१०	आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि र सूक्ष्मपोषक तत्व प्रदायक ट्याब्लेटहरू (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड आदि प्रदान)	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	
११	विद्यालयलाई प्राथमिक उपचारको किट प्रदान तथा प्रतिस्थापन	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	
१२	विद्यालयमा स्वास्थ्य, सरसफाइ तथा स्वच्छता, पोषण र किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छतासम्बन्धी शिक्षा	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	
१३	बालविकासमा पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था	निरन्तर							
१४	आधारभूत विद्यालयमा विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध	निरन्तर	√	√	√	√	√		
१५	विद्यालय र कक्षाकोठामा कुहिने र नकुहिने फोहोर व्यवस्थापन	सवै विद्यालय							विद्यालय
१६	विद्यालयमा स्वास्थ्य, खाद्य सुरक्षा, सफाइ र स्वच्छता, पोषण र किशोरीहरूका लागी महिनावारी स्वच्छता सम्वन्धी शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१		स्थानिय तह (शिक्षा र स्वास्थ्य)
१७	विद्यालयमा प्राथमिक उपचारको किट प्रदान तथा प्रतिस्थापन	विद्यालय		१	४	८	६	१९	स्थानिय तह
१८	विद्यालयमा दिवा खाजा स्वास्थ्य र पोषण, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धनका लागी करेसावारी निर्माण	सवै विद्यालय							स्थानिय तह
१९	स्वस्थ, पोषणयुक्त र सफा दिवा खाजा बनाउनका लागी कुक तालिम	पटक		१			१	२	स्थानिय तह
२०	विद्यालय नर्स कार्यक्रम संचालन	विद्यालय			११	११	११	११	संघ

४.३ आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा

४.३.१ परिचय

प्राकृतिक प्रकोप, युद्ध, द्वन्द, महामारी जस्ता विपद्को अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण गर्दै सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपाय सहितका शैक्षिक कार्यक्रमलाई आपतकालिन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको रुपमा लिने गरिन्छ । यसको मुल उद्देश्य विभिन्न कारणले उत्पन्न संकटकालिन अवस्थामा बालबालिका लगायत शिक्षासग सम्बद्य व्यक्तिहरूको जिवन रक्षा, प्रकोपबाट सिर्जित संकटको व्वस्थापन, सामाजिक द्वन्द तथा हिंसा र दुरुपयोगबाट बालबालिकालाई सुरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाद रुपमा क्रियाशिल हुने गरी शैक्षिक कार्यक्रमहरूको तयारी तथा सञ्चालन गर्नु हो । आपतकालिन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षाको अवधारण बालअधिकारको रुपमा स्वीकार गरिएको छ । यसमा प्राकृतिक प्रकोप जोखिम न्यूनिकरण, महामारी, युद्ध, द्वन्द व्यवस्थापन आदि कुराहरू समावेश गरिन्छ ।

नेपालको वर्तमान संविधानले बालबालिकामाथि हुने सबै किसिमका विभेद सजाय र दुराचारलाई निषेध गरेको छ । अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ तथा नियमावली २०७७ ले छात्रवृति, दिवा खाजा, सुविधा विहिनका लागि विशेष सहयोग, मातृभाषामा शिक्षा पाउने अधिकार उल्लेख गरेको छ । विद्यालय शान्ति क्षेत्र ,राष्टिय कार्य ढाँचा र कार्यान्वयन निर्देशिका २०६८ ले विद्यालयलाई ससस्त्र गतिविधि र हिंसाबाट मुक्त गर्ने, दलगत राजनीतिक हस्तक्षेपबाट मुक्त राख्ने , भेदभाव दुव्र्यवहार र शोसनबाट मुक्त राख्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ ।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

नेपालमा विभिन्न समयमा देखिएका ठुला तथा साना विपदहरूले शिक्षालाइ प्रभावित पारिरहेको देखिन्छ । भूकम्प, बाढि पहिरो जस्ता प्राकृतिक विपद्को सामाना गरिरहेको अवस्थामाम कोभिड १९ को विश्वव्यापी महामारीले ठुलो शैक्षिक क्षति गरेको दखिन्छ । यस्ता विपद्को समयमा शिक्षाका वैकल्पीक उपाय सहित शिक्षालाइ निरन्तरता दिनु जरूरी छ । शिक्षालाइ विपद्को समयमा निरन्तरता दिनका लागी सिकाइ सहजिकरण निर्देशिका २०७७ , विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी आकस्मिक कार्ययोजन २०७७ , विद्यालय सञ्चालन कार्यढाँचा, पाठ्वस्तु समायोजन ढाँचा २०७७, एस इ इ नतिजा प्रकाशन तथा प्रमाणिकरण कार्यविधि २०७७ अनुसार शिक्षाका क्रियाकलापहरूलाइ निरन्तरता दिएको देखिन्छ । बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका सल्यानले कोभिड-१९ तथा अन्य महामारीको अवसस्थामा शिक्षण सिकाईलाई निरन्तरता दिन विभिन्न माध्यमको प्रयोग गरेको थियो । विभिन्न माध्यमको प्रयोग गरेर शिक्षालाइ निरन्तरता दिएको भएतापनि यसले विभिन्न चुनौतिहरू झेल्नुपरेको देखिन्छ ।

आपतकालिन अवस्थामा लागु गरीने पाठ्यवस्तु, छुटटै योजना बनाउने की योजनाको हरेक अंगमा यसलाइ समावेश गर्ने, योजना तत्कालिन बनाउने कि दीर्घकालिन, योजनामा संकटका कुनकुन पक्षलाई समावेश गर्ने, अनुमान गर्न नसकिने, घटनालाई योजनामा कसरी समेट्ने आदि यसका थप चुनौतिहरू रहेका छन ।

यसैगरी नेपालको संविधानले सबैलाई अनिवार्य, तथा निशुल्क आभारभूत शिक्षा र माध्यमिक तह सम्म निशुल्क शिक्षाको व्यवस्था र बालबालिकामाथि हुने सबै किसिमका विभेद सजाय र दुराचारलाई निषेध, अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ तथा नियमावली २०७७ ले छत्रवृति, दिवा खाजा, सुविधा विहिनका लागि विशेष सहयोग, मातृभाषामा शिक्षा पाउने अधिकार उल्लेख गरेको छ । विद्यालय शान्ति क्षेत्र ,राष्टिय कार्य ढाँचा र कार्यान्वयन निर्देशिका २०६८ ले विद्यालयलाई ससस्त्र गतिविधि र हिंसाबाट मुक्त गर्ने, दलगत राजनीतिक हस्तक्षेपबाट मुक्त राख्ने , भेदभाव दुर्व्यवहार र शोषणबाट मुक्त राख्ने नीतिगत व्यवस्था आदि अवसरहरू रहेका छन।

४.३.३ लक्ष्य

- विपद्को अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षालाई निरन्तरता दिई उनीहरूको शारीरिक, मानसिक र बौद्धिक विकासमा सहयोग पुर्याउने

४.३.४ उद्देश्य

- औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट सम्भावित विपद्को पूर्व सावधानी र तयारीको वातावरण तयार गर्नु
- सम्भावित विपद्को व्यवस्थापन तथा उत्थानशीलता प्रणाली विकासको लागि भौतिक, मानवीय तथा आर्थिक स्रोतको तयारी गर्नु
- विपद् व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्यढाँचा विकास गर्नु
- अल्पकालीन र दीर्घकालीन पुनर्स्थापना गर्नु

४.३.५ रणनीति

- विपद्को समयमा शिक्षा निरन्तरता गर्ने पूर्वतयारी, व्यवस्थापन, प्रतिकार्यर पुनर्स्थापनासम्बन्धी आवश्यक नीति, मार्गदर्शन तथा कार्यविधिहरू तयार गर्ने
- सम्भावित प्रकोप तथा विपद्सम्बन्धि पूर्वसावधानी, प्रकोपबाट बच्ने उपायहरूको बारेमा जानकारी तथा सिप विकास
- प्रकोपबाट शिक्षा क्षेत्रलाई जोगाउन आवश्यक तयारी
- कोभिड- १९ लगायतका महामरीबाट बच्न पूर्वसावधानी, रोकथाम तथा उपचारको आवश्यक तयारी
- महामारीका समयमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने बैकल्पिक उपायहरूको तयारी
- शिक्षा क्षेत्रमा प्रभाव पार्न सक्ने विपद् वा संकटहरूको पूर्वानुमान तथा त्यसको प्रभावको मूल्याङ्कन तथा विश्लेषण
- संकटासन्नता (Vulnerability) को मूल्याङ्कनका आधारमा पूर्वानुमान तथा प्रतिकार्यको वृहत योजना तयार गर्ने
- विद्यालयस्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गर्ने
- विपद् प्रतिरोधि भौतिक पूर्वाधारको निर्माण तथा पुनर्स्थापना गर्ने
- शैक्षिक सेवा निरन्तरताको लागि आवश्यक हुने यन्त्र उकरण, खाद्यान्न, पोशाक तथा अन्य राहत सामग्रीको प्रबन्ध गर्ने
- विपद् व्यवस्थापनको लागि स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने

- विपद् तथा प्रकोप र शान्ति सुरक्षा र अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सरकारी तथा अर्धसरकारी निकायहरूबिच वडा तहसम्म समन्वय र जिम्मेवारीको संयन्त्र बनाउने
- विपद् व्यवस्थापनको राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सफल अभ्यासलाई स्थानीयकृत गर्ने
- हरित विद्यालय अभियान, जलवायु परिवर्तन, शिक्षा तथा दिगो विकास निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने

४.३.६ मुख्य उपलब्धि, क्रियकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि

- आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाको सुरक्षासहित शिक्षा प्राप्त गर्ने अधकारलाई सुनिश्चित हुने

नतिजा

- विद्यालय र शिक्षा प्रणालीमा विपद् तथा प्रकोप व्यवस्थापनको लागि पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथा पुनर्उत्थान योजना तथा क्षमता विकास हुने
- भौतिक, मानवीय र आर्थिक स्रोत व्यवस्थापन सहित विद्यालय तथा शिक्षा प्रणाली उत्थानशील हुने
- विपद् तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शैक्षिक क्रियकलापहरू निरन्तररुपमा सञ्चालन हुने

आपतकालीन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१	उत्थानसिलताका लागी whole school approach का आधारमा सचेतना विकास गर्ने	पटक	६५	६५	६५	६५	६५	३२५	
२	शिक्षक तथा विव्यस तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	सवै विद्यालय समावेश हुने
३	स्थानीय तहमा संकटासन्नता मूल्याङ्कनका आधारमा योजना निर्माण	पटक	१						
४	निरन्तर र सुरक्षित सिकाइका लागी शिक्षक विद्यार्थी सम्मिलित कार्य समुह निर्माण र परिचालन	वटा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार		विद्यालयले गर्ने
५	स्वास्थ्य सुविधा सहितको स्वास्थ्य शिक्षक कार्यकर्ताको व्यवस्था	जना	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार		विद्यालयको आवश्यकताको आधारमा
६	हरित, सफा, शान्त र सुरक्षित विद्यालय प्रवर्धन	वटा	सबै	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	५८	
७	आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षासँग सम्बन्धीत विभिन्न मापदण्ड, निर्देशिका तथा कार्यविधि एकिकृत गर्ने	पटक	१					१	
८	शिक्षाका सवै उपक्षेत्रमा उल्लेखित आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा गर्न सकिने विधिमा वैकल्पिक उपाय	पटक	१					१	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
	सहित योजना बनाउने								
९	सबै विद्यालयलाइ आगो निभाउने सिलिन्डर प्रदान	विद्यालय	१५	१०	१५	१५	१०	६५	

४.४ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.४.१ परिचय

बालबालिकाहरूलाइ विद्यालयमा भर्ना गर्न विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास भएको हुनुपर्दछ। बालबालिका विद्यालयमा भर्ना हुनका लागि सुरक्षित विद्यालय, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेल्नका लागि खेलमैदान, शौचका लागि शौचालय, सफाइ र पिउनका लागि खानेपानी जस्ता भौतिक पूर्वाधार विद्यालयका आधारभूत संरचना हुन्। एक विद्यार्थीका लागि सुविधाजनक रूपमा पठनपाठनमा सहभागी हुनको निमित्त प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षाका लागि प्रतिविद्यार्थी ०.७५ वर्गमिटर र उच्च आधारभूत तह तथा माध्यमिक तहका लागि प्रतिविद्यार्थी १.०० वर्गमिटर बराबरको क्षेत्रफलको मापदण्ड शिक्षा नियमावली २०५९ को नियममा तोकिएको छ।

भौतिक पूर्वाधार विकास अन्तर्रगत सुरक्षित विद्यालय, पढ्नका लागी कोठा, खेल्नका लागि खेलमैदान, चर्पि, सफाइ र पिउनका लागि खानेपानी जस्ता कुराहरू पर्दछन्। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले विद्यालयहरूरमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, चर्पि, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने, विद्यालय भवन लगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद जोखियुक्त बनाउदै सबै विद्यालयलाइ सुरक्षित एवं बालमैत्री, हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने लगायतका नीतिगत व्यवस्थापन गरिएको छ।

४.४.२ वर्तमान अवस्था

यस बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकामा ६५ वटा सामुदायिक विद्यालयहरू रहेका छन्। यस नगरपालिकामा ४२ वटा पक्की र १३४ वटा कच्ची भवन छन्। ती भवनहरूमा ३९१ वटा कक्षाकोठा रहेका छन् भने ६८ वटा भवन अपुग छन्। एक दुइवटा विद्यालयहरूमा प्रधानाध्यापकको लागी बेग्लै कोठा, अलग्गै कम्प्युटर कोठा, चर्पि र खानेपानीको उचित व्यवस्था, स्टाफ कोठा, पुस्तकालय कोठा, खेलकुद तथा अतिरिक्त क्रियाकलाप कोठा तथा ल्याव कक्षाको व्यवस्था भएपनि सवै विद्यालयमा त्यसो हुन नसक्दा त्यसको उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

संघियता कार्यान्वयन भन्दा अघि तत्कालिन जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरूमा प्राविधिक सहितको व्यवस्थापन तथा शिक्षा विभागबाटै विद्यालयमा भौतिकको काम हुनेगरेको मा हाल कार्यान्वयनको जिम्मेवारी स्थानिय तहमा रहेको छ भने निर्माणको मापदण्ड संघिय तह बाट हुदै अएको छ। जसबाट योजना र कार्याव्यजनमा तालमेल मिल्न सकेको छैन। विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासका सन्दर्भमा एकरूपता नभएको अवस्थामा के कस्ता संरचनाहरू आवश्यक हुन् र ति आवश्यक पूर्वाधार निर्माणको दायित्व संघ, प्रदेश र स्थानिय तह कसले लिने हो भन्ने विषय स्पष्ट गर्नु आवश्यक देखिएको छ।

४.४.३ लक्ष्य

- सबै विद्यालयमा बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री र सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधारको विकास गरी गुणस्तरिय शिक्षा व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नु

४.४.४ उद्देश्य

- विद्यालय शिक्षा पूर्वाधारका लागी आवश्यक मापदण्ड विकास र कार्यान्वयन गर्नु

- गुणस्तरिय र सुरक्षित पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि पारदर्शी एवम् जवाफदेहि प्रणालीको विकास गर्नु

४.४.५ रणनीतिहरू

- विद्यालय शिक्षामा सञ्चालित विद्यालयको तह र विद्यार्थी संख्याका आधारमा आवश्यक पर्ने पूर्वाधारको पुनर्परिभाषित गरिने छ।
- पूर्वाशधार विकासका लागि विद्यार्थी सङ्ख्याको प्रक्षेपन, देशको भूगोल, हावापानी र लागतका आधारमा मापदण्ड विकास तथा अनुशरण गरिने छ।
- विद्यालय पूवार्धार विकासका लागी विकास साझेदार तथा विभिन्न संघसंस्था एवम् निकायहरूसँग स्रोत व्यवस्थापनका लागी लागत साझेदारी गरिने छ।
- एक विद्यालयमा पूर्वाधार विकासका सवै कार्य एकैपटक निर्माण गर्नेगरी विद्यालयको सम्पूर्ण निर्माणको अवधारणा विकास तथा कार्यान्वयन गरिने छ।
- पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय एवम् वातावरणीय पक्षलाइ एकिकृत प्रणालीको विकास गरी संस्थागत क्षमता विकास गरिनेछ।
- सरोकारवाला र अन्तर सरकारविच समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा विद्यमान पुर्वाधार उपयोग एवम जनशक्तिको उपयोग सम्वन्धी नीति तयार गरी कार्यान्वयन गरिने छ।
- सबै विद्यालयलाइ टिनको छाना र कच्चीभवन मुक्त बनाइने छ।

४.४.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

- सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधारको विकास गरी गुणस्तरिय शिक्षा व्यवस्थापनमा सहयोग भएको हुने छ।

प्रमुख नतिजाः

- नगरपालिकाका सबै विद्यालयहरूमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार विकास र विस्तार हुने।
- एक विद्यालय सम्पूर्ण पूर्वाधारको अवधारणा अनुसार पूर्वाधार विकाकस हुने।
- विद्यालयहरूमा अपाङ्गता एवम् छात्रामैत्री संरचना व्यवस्सथा हुने।
- विद्यालयमा बनेका संरचनाहरूको सम्वर्धन तथा मर्मत सम्भारका लागी पद्दतीको विकास हुने।
- सबै विद्यार्थीहरूलाइ सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक पूर्वाधारको स्वरूप तथा भूमिका परिभाषित हुने।
- भौतिक पूर्वाधारको आवश्यकता पहिचान र मापदण्ड सहितको गुरूयोजना तयार हुने।
- पूर्वाधार विकासको लागी श्रोत र जिम्मेवारीको विन्यास सहित कार्यान्वयन प्रारूप विकास हुने।

विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१	पूर्वाधार विकास गुरूयोजना निर्माण गर्ने	पटक	१					१	नगरपालिका
२	विद्यालय शिक्षा अन्तर्रगत विकास एवम् विस्तार गर्नुपर्ने भौतिक पूर्वाधारको र भुमिका परिभाषित गर्ने	पटक	१					१	नगरपालिका नेपालको
३	एक विद्यालय सम्पूर्ण पूर्वाधार अनुरूप भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्ने	विद्यालय	१०	१५	१५	१५	१०	६५	नगरपालिका, संघ, स्थानिय तह, संघसंस्था
४	अपाङ्गमैत्री लैङ्गिक मैत्री संरचनाको विकास	निरन्तर							
५	विद्यालयमा बनेका संरचनाको सम्वर्धन तथा मर्मत सम्भार	विद्यालय	१०	१०	१०	१०	१०	३०	निरन्तर
६	बालविकासमा सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था, बालविकासमा बालमैत्री व्यवस्थापन, बालविकासका पूर्वाधार,पाठ्यक्रम अनुसारको सिकाइ क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाइ तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन गरी न्यूनतम मापदण्डमा सुधार गर्ने	वटा	१०	१५	१५	१५	१०	६५	
७	सवै विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास गर्ने (४० वटा २ चार कोठे भवन र २८ वटा २ कोठे भवर मार्फत १ सय ९२ कक्षाकोठा, सवै विद्यालयमा व्यवस्थित फर्निचर, छात्रा र छात्र छुट्याइएका ३७ वटा शौचालय, २० विद्यालयमा खानेपानी, १६ विद्यालयमा खेल मैदान, २५ विद्यालयमा घेरावार तथा खाजा घर, अतिरिक्त क्रियाकलाप कक्ष सवै सरस्वती मन्दिर, प्रशासनिक कक्ष, स्टाफ कक्ष, हल)	वटा	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	६५	संघ, प्रदेश, स्थानिय तहले पार्श्वचित्रमा उल्लेख विवरण अनुसार गर्ने
८	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा,	निरन्तर							संघ, प्रदेश र

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
	फर्निचर, विद्युत, खानेपानी, खेलमैदान, घेरावार, शौचालय, क्यानटिन, सभाहल, स्टाफ कक्ष, प्रशासनिक कक्ष)								स्थानीय तह
९	उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थामा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, शौचालय, खानेपानी, खेलमैदान, घेराबार, खाजा घर आदि) विकास गर्न सहयोग गर्ने	सङ्ख्या	१	१	२	१	२		
१०	विद्यालयलाइ टिनको छाना मुक्त बनाउने	विद्यालय	५	१०	१०	१५	१५	५५	

४.५ विद्यालयमा सूचना तथा प्रविधि

४.५.१ परिचय

पछिल्लो समयमा सूचना प्रविधिको विकास र प्रयोग ह्वात्तै बढेको छ । सबै नागरिकहरूमा देश विकासका लागि आवश्यक ज्ञान तथा सीप विकास गराउनु र नेपाललाई विश्वव्यापी समुदायमा आवद्ध गराउनु शिक्षाको दीर्घकालिन उद्धेश्य पनि रहेको छ। उसैपनि विश्वमा प्रतिस्पर्धी, श्रमवजारको माग अनुरुपको जनशक्ति उत्पादनको लागि विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा जोड दिनु अपरिहार्य छ । विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधार गरी सहरी तथा ग्रामीण, सुगम तथा दुर्गम र निजी तथा सामुदायिक विद्यालयहरूबीच देखिएको शैक्षिक गुणस्तरको दुरी घटाउन एवम् विश्व ज्ञानभण्डारमा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गरी उनीहरूको सिकाइको दायरा फराकिलो पार्न , विशेष गरी शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा सुधार गर्न, सिकाई सामग्रीको प्रयोगमा पहुँच वढाउन र शैक्षिक प्रशासन र व्यवस्थापनलाई सुदृढ तुल्याउन वर्तमान समयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि अपरिहार्य रहेको छ ।

नेपालको संविधान, २०७२ ले सुचनाको हकमा प्रत्येक नागरिकको आफनो वा सार्वजनिक सरोकारको कुनै पनि विषयको सुचना माग्ने र प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भनि मौलिक हकमा उल्लेख गरेको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागी सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुऱ्याई डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षा सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने सबैका लागी शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाईसुशासनको प्रत्याभूतिका लागी सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई सहयोग पु¥याउनु पर्दछ ।

त्यसैगरी नेपालकोसूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति, २०७२ ले सूचना तथा सञ्चारका संरचनामा पहुँच पुऱ्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ भने शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरू योजना कार्यान्वयन गर्ने लगायतका नीतिहरू उल्लेख गरेको छ । डिजिटल नेपालको कार्यढाँचा, २०७६ ले विद्यालय तथा क्याम्पसहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा, जियोस्प्यासियल र जिआइएस (Geospatial/GIS) शिक्षा प्रदान गर्ने र शिक्षा क्षेत्रको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षासम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने र सबैका लागी सूचना प्रविधिसम्बन्धी साक्षरता प्रदान गरेको छ।

नेपाल सरकारले २०७६ सालमा स्वीकृत गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति र विज्ञान तथा प्रविधि प्रवर्धन नीतिमा पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सम्वन्धी नीतिहरू उल्लेख गरिएको छ । उक्त शिक्षा नीतिमा सबै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थाहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी संरचना तयार गर्ने, कनेक्टिभिटी पुऱ्याउने, तालिम, शिक्षण सिकाइ तथा व्यवस्थपनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नका लागी आवश्यक सामाग्रीको व्यवस्थापन र जनशक्ति संरचना तयार पार्ने जस्ता विषय उल्लेख गरिएको छ ।

शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरू योजना, सन २०१३–२०१७ ले १० हजार विद्यालयमा शिक्षण सकाइका लागी इनटरनेट कनेक्टिभिटीसहित सूचना प्रविधका संरचनाका विकास तथा प्रयोग गर्ने, शिक्षक तथा शिक्षा क्षेत्रको अन्य जनशक्तिका लागी सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगगर्ने; सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल डाटा केन्द्र स्थापना गर्ने, निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने जस्ता कार्यक्रम निर्धारण गरेका थिए। यसैगरी सूचना प्रविधि विषय पाठ्यक्रम समावेश गर्ने,

अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामाग्री तयार गर्ने, सबै स्रोत केन्द्रहरूमा डिजिटल सामाग्री आदानप्रदान गर्न प्लेटफर्म बनाउने, निरन्तर सिकाइको प्रबन्ध गर्ने, सूचना प्रविधि विषयवस्तु पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामाग्री तयार गर्ने, शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणालीलाई डिजिटलाईज गर्ने, स्रोतकेन्द्रलाई सूचना प्रविधिको केन्द्रका रूपमा विकास गर्ने लगायतका कार्यक्रमहरू निर्धारण गरिएका थिए।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

सरकारले आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-८) को पाठ्यक्रम २०७७ मा विज्ञान तथा प्रविधि विषयमा सूचना र विचारहरूको आदानप्रदान, विश्लेषण तथा सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग गर्न सक्ने सक्षमता निर्धारण गरी सूचना तथा सञ्चार प्रविधि ३० कार्य घण्टाको समय निधारण गरेको छ। माध्यमिक तहमा ऐच्छिक विषयका रुपमा कम्प्युटर अध्ययन गर्न सकिन्छ।

बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकामा ४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरूमा प्रोजेक्टरको माध्यमबाट शिक्षण सिकाईमा प्रविधिको प्रयोग गरिएको छ भने केहि विद्यालयमा स्मार्ट बोर्ड समेत छ। सवै विद्यालयहरूमा इन्टरनेट जडानकाको प्रकृया अगाडि बढिरहेको छ । सवै माविहरूमा इन्टरनेट सुविधाका लागि अनुदानको व्यवस्था गरिएको छ। सबै माविहरूमा कम्प्युटर सहायकको ब्यवस्था गरिएको छ।

४.५.३ लक्ष्य

- सूचना तथा सञ्चार प्रविधको प्रयोगले विद्यार्थीको सिकाइ तथा शिक्षा व्यवस्थापनमा सुधार आई गुणस्तरीय शिक्षाको प्रबर्द्धन हुने।

४.५.४ उद्देश्य

- सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार गर्नु
- सबैमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउनु
- शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी प्रभावकारी, पारदर्शी र समतामूलक बनाउनु

४.५.५ रणनीतिहरू

- सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभूत संरचना तथा उपकरणको प्रबन्ध गरिने
- सबै शिक्षकहरूको क्षमता विकासका लागी तालिम संचालन गरिने
- विभिन्न कक्षा र विषयका लागि तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको प्रयोग बढाइने
- शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गसरने
- शैक्षिक स्रोत सामग्रीहरूमा इन्टरनेटको सुविधामार्फत विद्यालय र विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गरिने
- शिक्षाका विभिन्न सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरिने
- सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूमा Digital Learning Center स्थापना गरिने

४.५.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

- विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भई सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुग्नुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार आई सुशासन प्रबर्द्धन हुने

प्रमुख नतिजाः

- सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास भई सबैको पहुँच पुग्ने
- विभिन्न कक्षा र विषयका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीमा विद्यार्थीको सहज पहुँच हुने
- सबै विद्यालयहरूले सिकाइ तथा व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरेको हुने
- सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन हुने
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुने
- सूचना प्रविधिमा आधारित एकीकृत शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढ हुने
- सूचना प्रविधिको प्रयोगले व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार आउने
- अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा सुधार आउने

विद्यालयमा सूचना तथा प्रविधिका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	वटा	१०	१०	१०	१०	५	४५	
२	प्रत्येक विद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था	विद्यालय	१०	१०	१०	१०	३	४३	
३	शिक्षकहरूको क्षमता विकास	शिक्षक प्रतिशत	२०	२०	२०	२०	२०	१००	सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह
४	विद्यालमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता	विद्यालय	५	१०	१०	५	१५	४५	
५	IEMIS व्यवस्थापन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
६	सामुदायिकसिकाइ केन्द्रहरूका परिचालहरूको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१		
७	विद्यालमा इ हाजिरी ब्वस्थापन	वटा	१०	१५	१५	१५	१०	६५	
८	माध्यमिक विद्यालयका अनिवार्य विषयहरूको भर्चुअल कक्षा सञ्चालन	मावि	सवै	सवै	सवै	सवै	सवै		
९	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन	वटा	५	५	५	५	५	२५	
१०	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागी टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागी तालिमको ब्यवस्था	जना	६५	६५	६५	६५	६५	३२५	
११	सवै विद्यालयलाई IEMIS व्यवस्थापन तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानीय तह
१२	प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको लागी रेडियो शिक्षा कार्यक्रम	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१३	प्रविधिमैत्री पढाइका लागी विद्यालयमा स्मार्ट बोर्ड (Intractive Board) सहयोग	वटा	५	५	५	५	५	२५	

परिच्छेद ५
सुशासन तथा व्यवस्थापन

५.१ संस्थागत क्षमता विकास

५.१.१ परिचय

संघियता पछि नेपालको शिक्षा क्षेत्रको संरचना तीनै तहमा कायम गरिएको छ। बदलिदो परिवेशअनुसार शासकीय संरचना, प्रकिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय सरचनाअनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व; शिक्षामा भएको सङ्ख्यात्मक विस्तार; ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास; सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थाग्त संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ। यद्यपी यस योजना निर्माणको अवधि सम्म पनि संघिय शिक्षा ऐन बन्न सकेको छैन।

यस योजना कार्यान्वयनका लागि नगर कार्यपालिका, नगरसभा, नगरपालिका शिक्षा समिति, वडा शिक्षा समिति, नगरपालिका शिक्षा शाखा, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ, विद्यालय तथा शिक्षा शाखा मातहतका विभिन्न समितिहरू मुख्य संयन्त्रका रुपमा रहेका छन्। शिक्षा योजनामा उल्लेख नीति तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालको क्षमता विकास हुन जरुरी हुन्छ। योजनामा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको स्पष्टता बिना सफल कार्यान्वयन हुन सक्दैन। त्यसका लागि सरोकारवाला संयन्त्रको क्षमता विकास हुनुमा यसको औचित्य ठहर्छ।

नेपालको संविधानमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ ज मा स्थानीय तहका २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरिएको छ। विभिन्न ऐन र कानुनमार्फत स्थानीय तहका अधिकारहरूलाई स्पष्ट पारेको छ। नेपालमा शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचनातर्फ दृष्टिगोचर गर्दा सङ्घमा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ। सो अन्तर्गत शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन्। त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग पनि क्रियाशील छन्। साविकमा शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र अन्तर्गतका रहेका २९ शैक्षिक तालिम केन्द्रमध्ये ७ वटा केन्द्र प्रदेश मातहतमा हस्तान्तरण भई प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रका रूपमा क्रियाशील रहेका छन्।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि ऐन बमोजिम तोकिएका २३ वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ राखिएको छ। प्रत्येक स्थानिय तहमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद महाशाखा / शाखाको व्यवस्था गरिएको छ।

५.१.२ वर्तमान अवस्था

बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका अन्तर्गत रहेका शाखाहरूमध्ये शिक्षा, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी काम शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ। एक जना शिक्षा अधिकृत , एक जना प्राविधिक सहायकको दरबन्दीमा काम भैरहेको छ। शिक्षाको कार्यक्रम हेर्ने अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रुपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन। शाखामा जनशक्ति कम हुँदा विद्यालय अनुगमन तथा सुपरीवेक्षणको पाटो प्रभावकारी बन्न सकेको छैन। यस योजना निर्माणको अवधि सम्म पनि संघिय शिक्षा ऐन बन्न सकेको छैन। जसका कारण साझा अधिकार क्षेत्रभित्र रहेका कतिपय समस्याहरू समाधानमा कठिनाइ देखिने गरेको छ।

सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समिति रहेका छन् । सबै विद्यालयहरूमा विद्यालय सहयोगी र माध्यमिक तह सञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालयमा एकएक जना विद्यालय सहायकको व्यवस्थापन गरिएको छ । प्रायजसो विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठक नियमति बसेको देखिन्छ भने शिक्षक अभिभावक सङ्घको बैठक अपेक्षाकृत रुपमा बस्न सकेको पाइदैन । सबै विद्यालयहरूले सामाजिक परीक्षण र अन्तिम लेखा परिक्षण नियमित गर्ने गर्दछन् । विद्यालयमा नागरिक बडापत्र राख्ने, गुनासो सुनुवाइ संयन्त्रको विकास, विविधता व्यवस्थापन, अभिभावक भेला र छलफलजस्ता पक्षमा विद्यालयहरूले उपलब्धिपूर्ण तरिकाले काम गरेको देखिदैन । यसमा योजनाका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणास्तरमा सुधार, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार र समता तथा समावेशिताको प्रवर्द्धन सहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्न खोजिएको छ ।

त्यसका लागि आवश्यक पर्ने क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ । शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि विद्यमान पद्धतिको समीक्षा गरी यस शिक्षा क्षेत्र योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संरचना, क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका चुनौतीहरू पहिचान गरिरएको छ । पहिचान गरिएका चुनौतीहरू सामना गरी सुशासन प्रवर्द्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना, क्षमता र प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको प्रस्ताव पनि गरिएको छ ।

विद्यालय शिक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि सङ्घीय र प्रदेश तहमा निजामती तथा शिक्षा ऐन तथा नियमावलीहरूको निर्माण तथा परिमार्जन नभएकोले कार्यान्यिनमा जटिलता सिर्जना भएको छ । विशेष गरी सङ्घीय शिक्षा ऐन जारी हुन नसकेको कारणले यस पालिकाले कार्यान्वयनमा ल्याएको कानुन अनुसारका शैक्षिक गतिविधि व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन हुन नसकेका गुनासो सरोकरवालाहरूबाट आइरहेका छन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐनबमोजिम तोकिएका २३ ओटा कार्यबाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइले काम गरिरहेका छन् । शिक्षा प्रशासनका निकायहरू एकातिर कामविहिन भएको पाइन्छ भने अर्कोतिर तीनवटै तहका विभिन्न निकायहरूबीचको समन्वय, सहकार्य र सहसम्बन्ध कमजोर भएको देखिन्छ ।

विद्यालय निरीक्षक र स्रोत व्यक्तिले प्रदान गर्दै आएका सेवा समाप्त भइ विद्यालयहरूमा शिक्षक पेशागत सहयोगको पद्दति नै टुटेको अवस्था छ । सरकारका विभिन्न तहहरू विच सहजीकरण र समन्वयका पक्षमा सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता महसुस भएको छ भने नतिजा प्रतिको जवाफदेहितामा सुधार गर्नुपर्ने छ ।

४.२.३ लक्ष्य

स्थानीय तहको शिक्षाको शासकीय प्रबन्धलाई सुदृढ बनाइ नतिजामुखी शिक्षा व्यवस्थापनको प्रबर्द्धन गर्ने

४.२.४ उद्देश्य

- स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अनुसार संस्थागत संरचना बनाउनु,
- तीनै तहका सरकारबीचको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ बनाउनु,
- गुणस्तरको कमजोर नतिजालाई सम्बोधन गर्न जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु,

- जनशक्तिलाई नतिजाप्रति उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउनु,
- कर्मचारी र संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु,

४.२.५ रणनीतिहरू

- स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने,
- संस्थागत संरचना अनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने,
- कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने,
- स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गर्ने,
- प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवार बनाइ क्षमता विकास गर्ने।
- जनशक्तिको प्रेरणात्मक विकासको लागी कार्यक्रम संचालन गर्ने।

४.२.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यलयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास भएको हुने।

प्रमुख नतिजाः

१. शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय कार्यका लागि आवश्यक संरचना तथा जनशक्ति तयार हुने,
२. शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागि हुने सबै निकायको दायित्व र अधिकार स्पष्ट हुने,
३. शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागि हुने सबै निकाय तथा जनशक्तिको क्षमता विकास पद्धति स्थापना भई क्षमता सुधार हुने,
४. सेवा प्रवाह सहभागितामूलक, कार्यसम्पादनप्रति उत्तरदायी, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही, समतामूलक र समावेशी भई कार्यसम्पादन उद्देश्यमूलक, प्रभावकारी तथा कुशल हुने।

संस्थागत क्षमता विकासका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१	शैक्षिक कार्य सम्पादनका लागि आवश्यक कानुनी प्रवन्ध तथा मापदण्ड विकास	संख्या	१	१				२	स्थानिय तह
२	संस्थागत संरचनाहरू गठन, पुनर्गठन तथा भैरहेकाहरूको कार्यसम्पादन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानिय तह
३	प्रधानाध्यापकलाइ कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	विद्यालय							स्थानिय तह
४	शिक्षाका संरचनामा सम्वद्द पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास (विव्यस, सिअसंघ र वडा शिक्षा समिति सम्वद्द पदाधिकारी)	पटक		१	१	१	१	४	स्थानिय तह
५	प्रधानाध्यापक तथा शिक्षा शाखा कर्मचारीको क्षमता विकास तालिम	संख्या		३०		३०		३०	स्थानिय तह, संघ, प्रद्रेश
६	वडा तथा नगर शिक्षा समितको क्षमता विकास तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानिय तह
७	शिक्षा शाखाका कर्मचारी ता संस्थागत संरचनाका पदाधिकारिहरूको क्षमता विकासका लागी तालिम, गोष्ठि, सेमिनार तथा भ्रमण	पटक	१	१	१	१	१	५	स्थानिय तह

५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

५.२.१ परिचय

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्धअन्तर्गत वार्षिक योजना तथाक बजेट तर्जुमा, क्रियाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कनलगायत कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, जनशक्ति, प्रक्रिया र जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्वहरू पर्दछन्। नेपालमा सङ्घीय संरचनाअनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई तीनै तहका सरकार क्रियाशील भएको तीन वर्ष कटिसकेको छ भने केही कानुनी प्रबन्धसहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको छ तापनि राज्य प्रणालीलाई सङ्घीय संरचनाअनुरूप सक्षम बनाउन आवश्यक कार्यान्वयन प्रबन्ध गर्नुपर्नेछ। कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा यसको दिगोपन, प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ।

५.२.२ वर्तमान अवस्था

बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका अन्तर्गत रहेका शाखाहरूमध्ये शिक्षा, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी काम शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ । एक जना शिक्षा अधिकृत, एक जना प्राविधिक सहायकको दरबन्दीमा काम भैरहेको छ । शिक्षा योजना निर्माणपश्चात् सो योजनाको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन कानुन कार्यविधि निर्माण बजेटको सुनिश्चितता तीन तहका सरकारबीचको समन्वय र सहकार्य वार्षिक रणनीतिक योजना र कार्यान्वयन योजना निर्माण, अनुगमन योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तयारी, विभिन्न सरोकारवालाहरूलाई कार्यक्रमहरूको बारेमा प्रबोधीकरण जस्ता कार्यक्रमहरू आवश्यक देखिन्छ। यस शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनको लागी बनगाड कुपिण्डे नगर कार्यपालिका तथा शिक्षा शाखाले मूख्य रूपमा भुमिका निर्वाह गर्नेछन् भने विद्यालय, शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक, वडा कार्यालय, विद्यालय व्यवस्थापन समिती, शिक्षक अभिभावक संघ, वडा शिक्षा समिति, लगायत पालिकाका अन्य विषयगत शाखाहरूको समेत उल्लेख्य भुमिका हुनेछ।

४.२.३ लक्ष्य

- बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रमा सुधार गर्ने।

४.२.४ उद्देश्य

- शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु।

४.२.५ रणनीतिहरू

- सङ्घीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेटसमेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने।
- कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार कानुन, कार्यविधि तथा निर्देशिका तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने।
- कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने।
- एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने।

- विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सङ्घ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने।
- विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक गर्न लगाउने।
- विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्तीकृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने।
- वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चिततासम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागू गर्ने।
- अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत सबै उमेर समूहका सिकारुहरूका लागि साक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, वैकल्पिक शिक्षा तथा आयआर्जन र सिप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै जीवनपर्यन्त सिकाइ केन्द्रका रूपमा समेत कार्य गर्ने।

४.२.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

- शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ।

प्रमुख नतिजाः

- शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ।

स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्धका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१	बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	
२	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास	पटक	१					१	
३	कानुन निर्देशिका मापदण्डको प्रवोधिकरण	पटक	१			१		२	
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा एवम् अध्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५	
५	एकिकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सुदृढीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	
६	शैक्षिक गुणस्तर सुधार सम्वन्धी अन्तर्क्रिया	पटक	१	१	१	१	१	५	
७	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ सम्वन्धी कार्यक्रम संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	
८	सामाजिक परिक्षणको प्रतिवेदनका आधारमा विद्यालयहरूलाइ थप सहजिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	
९	योजनाको आवधिक समिक्षा र अद्यावधिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	

५.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

५.३.१ परिचय

नेपालमा आ.व. २०३२/०३३ देखि विकास आयोजनाहरूको कार्यान्वयनको मुल्याङकन गर्ने व्यवस्थाको सुरुवात भयो । आठौं योजना २०४९/०५४ देखि अनुगमन तथा मुल्याङकन को एउटा पद्धतिको रुपमा मजबुत गर्ने कार्य गरियो । यस योजनामा विगतका अनुगमन तथा मुल्याङकन सम्बन्धी व्यवस्थामा देखिएका कमीकमजोरीहरूमा सुधार गरी संस्थागत व्यवस्था , उच्च राजनैतिक तहको प्रतिबद्धता र उपलब्धि मुल्याङकाको व्यवस्थासहितको बलियो अनुगमन तथा मुल्याङकन प्रणाली लागु गरियो ।

अनुगमन भन्नाले कुनैपनि कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि विशेषतः शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरू के कति रुपमा भए ? त्यसको लक्षित प्रतिफल योजना अनुरुप ठीक सँग भइरहेका छन् वा छैनन ?भनी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने प्रत्येक तहको व्यवस्थापनद्धारा निरन्तर र अद्यावधिक गरी निगरानी राख्ने कार्य हो । मुल्याङकन भन्नाले कुनै शैक्षिक कार्यक्रमको निर्धारित उद्देश्यको सन्दर्भमा त्यसका कार्यहरू कति सान्दर्भिक ,सक्षम ,लाभदायक र प्रभावकारी देखिएका छन भन्नेबारे व्यवस्थित रुपबाट मापन गरी लेखाजेखा गर्ने कार्य हो ।यहाँ भन्न खोजिएको तथ्य अनुगमन तथा मुल्याङकन को मुख्य उद्देश्य गाँउ शिक्षा योजना र विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमले किटान गरेका प्रत्येक सेवा प्रवाह का तहका लक्ष्य तथा उद्देश्य अनुरुपका उपलब्धिहरू पत्ता लगाई ती सुचकका आधारमा निर्णय प्रक्रियालाई सहयोग गरी प्रवाह सुधार गर्नु हो ।

५.३.२ वर्तमान अवस्था

ऐन,नियम अनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्नेर क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मुल्याङकन गर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा भैरहेका छन् । सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मुल्याङकन गरिने छ । सङ्घमा शिक्षा तथा प्रविधि मंत्रालय र शिक्षा विभागले अनुगमन तथा मुल्याङकनका कार्यको समन्वय सञ्चालन गर्नेछन । बनगाड कुपिण्डे नगरपालिकाको नगर शिक्षा योजना सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराइ सो कार्यान्वयन भएनभएको सम्बन्धीत निकायबाट अनुगमन गरिनेछ । अनुगमन प्रकृया तपशिल बमोजिम हुनेछ ।

क्र.स.	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन प्रकृया	जिम्मेवारी	अनुगमन समय	अनुगमन सूचक
१	वडा शिक्षा समिति	अलवोकन, निरक्षण, सुपरिवेक्षण, प्रतिवेदन	संयोजक	मासिक	आगन्तुक पुस्तिका, विद्यालय अनुगमन फाराम, कक्षाकोठा अनुगमन फाराम,
२	नगर शिक्षा समिति		संयोजक	मासिक	
३	वडा कार्यालय		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	मासिक	
४	पालिका		अध्यक्ष, पदाधिकारी र तोकिएका अधिकारी	त्रैमासिक	
५	शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ		एकाइ प्रमुख	वार्षिक	
६	जिल्ला समन्वय समिति		प्रमुख तथा	वार्षिक	

क्र.स.	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन प्रकृया	जिम्मेवारी	अनुगमन समय	अनुगमन सूचक
			पदाधिकारी		प्रतिवेदन
७	शिक्षा अधिकृत वा तोकिएको अधिकारी		शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुख	मासिक	
८	नगरपालिका शिक्षा शाखा		शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुख	मासिक	
९	शिक्षा तथा मानव श्रोत विकास केन्द्र		तोकिएको अधिकारी	वार्षिक	
१०	प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालय			वार्षिक	
११	पालिका स्तरका विज्ञ समूह		शाखा प्रमुख	मासिक	
१२	विव्यस र शिक्षक अभिभावक सङ्घ			नियमित	
१३	नागरिक समाज तथा गैर सरकारी सङ्घ संस्था			मासिक	

५.३.३ लक्ष्य

- शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भई गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित हुने ।

५.३.४ उद्देश्य

- बार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयारी र कार्यान्वयन गर्नु
- स्थानीय तहका शिक्षा शाखा तथा महाशाखाहरूको क्षमता विकास गर्नु
- आवश्यकता अनुसार कानुन, मापदण्ड र निर्देशिका विकास गर्नु
- एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयनका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, समीक्षा गर्ने, र सुधार गर्नु
- शिक्षण सिकाइमा आवश्यक सहयोग तथा अनुभव आदान प्रदानका लागि स्थानीय स्तरमा शिक्षक तथा विज्ञ समूह सम्मिलित शिक्षक सहायता प्रणाली विकास तथा सञ्चालन गर्नु
- विद्यालय तथा सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूले योजना बनाई शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु
- प्रभावकारी तथा कुशल अनुगमन प्रणाली विकास गर्नु
- नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली बनाउनु
- योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्नु
- योजनाको लगानीदेखि प्रभाव तहसम्मको मूल्याङ्कन गरी आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणमा सहयोग गर्नु

५.३.५ रणनीतिहरू

- एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गरिने छ।
- अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गरिने छ।
- शैक्षिक सूचना व्यस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गरिने छ।
- राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त आवश्यकताअनुसार स्थानीय सूचकहरूलाई समेत सूचना प्रणालीमा आवद्ध गरिने छ।
- योजनाकाआगत (Input), प्रक्रिया (Process), परिणाम (Output), उपलब्धि (Outcome) र प्रभाव (Impact) समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गरिने छ।
- प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गरिने छ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गरिने छ।
- कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्याई नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गरिने छ।
- सहभागितामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गरिने छ।
- कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणालीको प्रबन्ध गरिने छ।
- पुरस्कार र दण्ड प्रणालीको विकास गरिने छ।

५.३.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

- प्रभावकारी अनुगमनको माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल भएको हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त भएको हुनेछ।

प्रमुख नतिजाः

- नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुने
- अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुने
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुने
- विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणका नतिजाका आधारमा सुधार गर्ने परिपाटी स्थापित हुने
- विभिन्न कार्यक्रमहरूको उपलब्धि तथा प्रभावको आवधिक मूल्याङ्कन हुने

अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
१	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागी सूचकहरू तयार तथा अद्यावधिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	सङ्घ, स्थानीय तह
२	आफुले कार्यान्वयन गरेका कार्यक्रमहरूको नियमित अनुगमन गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
३	कार्यक्रम कार्यान्वयनको चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	३	३	३	३	३	१५	सङ्घ, प्रदेश र पालिका
४	स्थिति प्रतिवेदन तयार गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	सङ्घ तथा प्रदेश
५	विद्यार्थीको सिकाइ उपलव्धी परिक्षण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	कक्षा ३,५ र ८, १०,१२
६	कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाको पठन सिप परीक्षणका लागि कक्षाकोठामा आधारित पठन सिप परीक्षण (CB-EGRA) सञ्चालन गर्ने	पटक	१ पटक / कक्षा १, २ र ३	१ पटक /कक्षा १, २ र ३	१ पटक /कक्षा १, २ र ३	१ पटक /कक्षा १, २ र ३	१ पटक /कक्षा १, २ र ३	५ पटक /कक्षा १, २ र ३	सङ्घ, स्थानीय तह, NEGRP
७	विद्यालयको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	
८	विद्यालयहरूको सामाजिक परिक्षण	पटक	१	१	१	१	१	१	
९	विद्यालयहरूको लेखा परिक्षण	पटक	१	१	१	१	१	१	
१०	रोष्टर विशेषज्ञहरूको व्यवस्थापन र परिचालन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
११	विज्ञ समुह, विद्यालय सुपरीवेक्षक तथा शिक्षक सिकाइ समुह मार्फत, शिक्षा शाखा मार्फत विद्यालय अनुगमन तथा कक्षा सुपरिवेक्षण	पटक	१२	१२	१२	१२	१२		
१२	प्रधानाध्यापक तथा आधारभूत तह संयोजकबाट	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	
	विद्यालय तथा कक्षाकोठा अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण र प्रतिवेदन								
१३	सिकाइमा आधारित मुल्याङ्कन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१४	प्रमाणमा आधारित मुल्याङ्कनका लागी अभिलेखिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	
१५	स्थानीय तहद्वारा कक्षा अनुगमन	पटक	२	२	२	२	२		

परिच्छेद ६

लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

६.१ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

६.१.१ परिचय

राज्यले सबै नागरिकहरूलाई आधारभूत तह निःशुल्क र अनिवार्य तथा माध्यमिक तह निःशुल्क उपलव्ध गराउने संबैधानिक प्रावधान गरेको छ। आधारभूत तथा माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रमा राखिएको छ। आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा, खुला शिक्षा, दुर शिक्षा, विशेष शिक्षा, सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरूका अतिरिक्त औपचारिक संरचना बाहिरका ट्यूसन कोचिङ सेन्टरहरूको नीति, योजना र समग्र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहने गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले २३ वटा अधिकारहरूको विस्तृतीकरण गरेको पाइन्छ। कार्यक्षेत्रभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूलाई अनुदान उपलव्ध गराउने, लेखापरीक्षण र वित्तिय सुशासन कायम गर्ने दायित्व पालिकाको कार्यक्षेत्रमा रहेकोले सीमित स्रोत साधनलाई मितव्येही, नियमित, प्रभावकारी र पारदर्शी ढँगले व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ।

वित्तिय व्यवस्थापन अन्तर्गत दुईवटा पक्षहरूलाई समेटिएको छ। एकातर्फ योजना कार्यन्वयनको लागि आवश्यक पर्ने वित्तिय स्रोतको आँकलन, प्राप्ति र उपयोगलाई समेटिएको छ भने प्रदेश तथा संघीय सरकारवाट प्राप्त विभिन्न प्रकारका अनुदानहरूलाई विद्यालयहरूमा पुर्याइ तोकिएबमोजिम खर्च, पारदर्शिता वढाउदै समग्र पक्षमा वित्तिय अनुशासन कायम गर्नुपर्नेछ। आर्थिक तथा सामाजिक विकास लागि नगरपालिकाले आन्तरिक तथा वित्तीय हस्तारण भई आएका विभिन्न स्रोतबाट बजेटको सुनिश्चिता गरिएको छ। शिक्षा पूर्वाधारको पनि पूर्वाधार हो भन्ने मान्यतालाई नगरपालिकाले आत्मसात गरी बजेटमा प्राथमिता प्रदान गर्दै आएको छ। सर्सत र निसर्त अनुदानबाट बजेट तथा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने संवैधानिक तथा नीतिगत व्यवस्था रहेको छ।

शिक्षा क्षेत्रको विकास र उन्नयका लागि थुप्रै चुनौती पनि रहेका छन्। सीमित स्रोतसाधन र असिमित आवश्यकताको सम्बोधन गर्नु प्रमुख चुनौती रहेको छ। कमजोर पूर्वाधारको विस्थापन गरी सुविधासम्पन्न पूर्वाधारको निर्माण गर्नु पनि चुनौती रहेको छ। कार्यान्वयन संयन्त्रको क्षमता विकास र सबलीकरण गर्नु पनि अर्को चुनौतीका रूपमा देखापरेको छ। थुप्रै चुनौतीका साथ अवसरहरु पनि छन्। नेपालको संविधान र सोको कार्यान्वनयका लागि बनेका ऐन, नियमावली, नीति तथा कार्यक्रममार्फत प्राप्त अधिकार र संरचनाहरूको विकास हुनु अवसर रहेको छ। शिक्षालाई सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा रहनु पनि शिक्षा क्षेत्रको विकास गर्ने अवसर हो।

६.१.२ वर्तमान अवस्था

विश्वव्यापी रुपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुल बजेटको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने विश्वव्यापी प्रतिवद्धता रहेता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट क्रमश घट्दै गइरहेको पाइन्छ। सर्शत अनुदानको रुपमा प्राप्त हुने केन्द्रिय अनुदानको ९५ प्रतिशत भन्दा वढि रकम शिक्षक तलव भत्ता, छात्रवृत्ति, भौतिक पूर्वाधार, दिवाखाजा र पाठ्यपुस्तक जस्ता शिर्षकहरूमा खर्च हुने गरेको छ। गुणस्तर अभिवृद्धि र क्षमता विकासका लागि स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू केन्द्रित

रहेका छन । विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा एकाई लागत विश्लेषण गर्दा अभिभावकको प्रत्यक्ष लागनीका अतिरिक्त पालिका क्षेत्रमा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिविद्यार्थी लागत १२ हजार २ सय ६६ रहेको छ ।

पञ्चबर्षीय नगर शिक्षा योजना कार्यान्वयनको वित्तिय व्यवस्थापनका मुख्य स्रोत सघींय, प्रदेश र स्थानीय सरकार रहनेछन । अभिभावक र समुदायको भूमिका परिपूरकको रुपमा रहनेछ । शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गर्ने सघं सस्थाहरूलाई विज्ञताका आधारमा क्षेत्रगत रुपमा साझेदारी गर्न सकिनेछ । समग्र वित्तिय व्यवस्थापन अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनका लागि प्रयाप्त वित्तिय स्रोत जुटाउनु,शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालयहरूलाई आवश्यकता क्षेत्रमा स्रोत उपलव्ध गराउने र स्रोत साधनको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत वित्तिय सुशासन कायम गर्ने कार्यहरू प्राथमिकतामा रहेका छन । नतिजामा आधारित स्रोत विनियोजन पद्धति मार्फत विद्यालयहरूलाईनियमित अनुदानका अतिरिक्त एकमुष्ट, मागमा आधारित, कार्यसम्पादनमूलक र प्रोत्साहनमूलक अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ ।

६.१.३ लक्ष्य

- शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच तथा गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि लगानीको सुनिश्चितता हुने

६.१.४ उद्देश्य

- योजना अवधिका लागि शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु
- पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु
- उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्याक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु
- खर्चको प्रक्रिया र दायित्व स्पष्ट गर्नु

६.१.५ रणनीतिहरू

- सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट लगानी गरिने
- आफ्नो तह भित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानीको व्यवस्था गरिने
- स्रोतको उपयोग गर्ने विद्यालयलाई जबाफदेही बनाइने
- वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गरिने
- शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गरिने
- मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिने
- वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने
- विद्यालय संरचना निर्माणमा विद्यालय, अभिभावक तथा शिक्षा सम्वद्द सरोकारवालाहरूको लागत साझेदारी (जनश्रमदान) को लागी सचेतनामूलक कार्यक्रम गरिने

६.१.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- शिक्षामा स्रोतको दिगो व्यवस्थापन भई शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको हुने ।
- वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार भई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ हुने ।

प्रमुख नतिजा:

- वित्तिय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ भएको हुनेछ ।
- उपलब्ध स्रोतको अनुमान र विश्लेषण
    - अपेक्षा र नीतिका आधारमा अनुमान
    - स्रोतको उपलब्धताको अनुमान
- प्रस्तावित कार्यक्रम र बजेट अनुमान
    - प्रस्तावित बजेटमा नपुग स्रोत पुरागर्ने उपाय

६.२ प्रमुख क्रियाकलापहरू र लक्ष्य निर्धारण

शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापमा विभिन्न क्षेत्रबाट ५ वर्षको अवधिमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्र.स.	**वित्तिय श्रोतको व्यवस्थापन**	**कूल बजेट**	**जम्मा हिस्साको प्रतिशत**	**कैफियत**
१	संघिय सरकार	११७०००००००	६८.९६	
२	प्रदेश सरकार	३०००००००	१.७७	
३	स्थानीय सरकार	२००००००००	११.७९	
४	विद्यालय, अभिभावक तथा समुदाय	१००००००००	५.९०	
५	सङ्घ संस्था तथा दातृनिकाय	१००००००००	५.९०	
६	स्थानीय दाता तथा अन्य श्रोत परिचालन	५००००००	०.२९	
७	अपुग रकम	९१५०००००	५.३९	
	जम्मा	**१६९६५००००००**	**१००**	

६.३ वित्तिय योजनाको सारंश

क्र.स.	विद्यालय शिक्षाका मुख्य तथा अन्तर्सम्वन्धित उपक्षेत्र तथा विषयहरू	योजना अवधिको कुल लागत	लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
१	**विद्यालय क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्रहरू**												
क	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	१००८५०	१८२३०	२००३०	२०९३०	२०९३०	२०७३०	४४२५०	५९५०	४५७००	२६२०	२०५५	२७५
ख	आधारभूत शिक्षा	८८०१५०	१६६४००	१७६१५०	१७५५५०	१८००००	१८२०५०	८१५३५०	२७००	४५२२५	५२७५	९८५०	१७५०
ग	माध्यमिक शिक्षा	३७०९५०	६८९४०	७२०१५	७३५६५	७६१६५	८०२६५	३४२३५०	५५०	२४२५०	१३९०	२४००	१०
घ	पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामाग्री र मूल्यांकन	१८४००	२६५०	३२५०	४०००	४२००	४३००	३१००	३००	११२५०	२९५०	८००	०
ङ	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	११९५०	१२५०	२४५०	२६००	२९००	२७५०	२७५०	२००	६६००	७००	१७००	०
च	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ	७२५०	१०५०	१४५०	१६५०	१४५०	१६५०	४५५०	०	२००	१२००	०	१३००
छ	प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा	११११२५	१३२५	१८२५	१७२५	३१२५	३१२५	५९००	०	४७२५	०	५००	०
२	**अन्तरसम्वन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू**												
क	शैक्षिक समता तथा समावेशिकरण	८०००	११५०	१८१०	१५१०	२०६०	१४७०	५०००	०	१९५०	८५०	१२५	७५
ख	दिवा खाजा सहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम	८४३७५	१४४१५	१५२१५	१७७३०	१८०३०	१८९८५	७२५००	५००	४६५०	८००	३९००	२०२५
ग	आपतकालीन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षा	८२७५	१४००	१४००	१८२५	१८२५	१८२५	४३००	०	१३७५	१४५०	११५०	०
घ	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	१६२५५०	२४९५०	३४०५०	३४०५०	३३९५०	३५५५०	९५५००	२४५००	२८८५०	१०००	१२७००	०
ङ	विद्यालयमा सूचना तथा प्रविधि	२७६५०	२८००	५६००	५९५०	६५५०	६७५०	१०१००	१०००	१३१५०	७००	२७००	०
३	संस्थागत संरचना र क्षमता विकास	४८५०	३५०	१०५०	१०५०	१०५०	१३५०	०	०	३५००	१०५०	३००	०

क्र.स.	विद्यालय शिक्षाका मुख्य तथा अन्तर्सम्वन्धित उपक्षेत्र तथा विषयहरू	योजना अवधिको कुल लागत	लक्ष्य(५ वर्ष)					श्रोत आँकलन					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
४	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	६४००	१४००	१४००	१२००	१२००	१२००	२०००	०	३४००	५००	५००	०
५	कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण	१९२५	२२५	४२५	४२५	४२५	४२५	९००	०	९२५	१००	०	०
	कुल जम्मा	१७०४७००	३०६५३५	३३८१२०	३४३७६०	३५३८६०	३६२४२५	१४०८५५०	३५७००	१९५७५०	२०५८५	३८६८०	५४३५
	प्रतिशतमा कूल जम्मा	१००.००%	१७.९८%	१९.८३%	२०.१७%	२०.७६%	२१.२६%	८२.६३%	२.०९%	११.४८%	१.२१%	२.२७%	०.३२%

६.४ क्रियाकलाप अनुसार ५ वर्षको वित्तिय योजना

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
१	विद्यालय क्षेत्रेका मुख्य उपक्षेत्रहरू												
क	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा												
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड, योजना प्रबोधिकरण गर्ने	१५०	०	१५०	०	०	०	०	०	१५०	०	०	०
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन, नयाँ संचालन तथा पुनर्वितरण गर्ने	५०	०	५०	०	०	०	०	०	५०	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्ष
३	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गरी तोकिएको उमेरका सबै बालबालिकाको केन्द्रमा भर्ना र संचालन	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	०	१००	२०	१३०	०
४	बालविकासका बालबालिकाहरू मध्ये अनाथ, असहाय र कार्यगत सिमितता/अपांगता सम्वन्धी प्रारम्भिक पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	५०	५०	५०	१००	०	०
५	बालबालिकाको केन्द्रमा बालबालिका अभिलेखीकरण मूल्यांकन	१७५	३५	३५	३५	३५	३५	१००	०	५०	०	२५	०
६	बालविकासमा बालमैत्री बसाइ व्यवस्सथापन (पिफर्म, कार्पेट, कुशन तथा सिकाइ कुना अनुसारका ऱ्याक र सामाग्री)	५६००	८००	१२००	१२००	१२००	१२००	०	०	४०००	१०००	६००	०
७	अनाथ असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवासीय योजना	१९००	०	०	७००	५००	७००	५००	५००	६००	२००	०	१००
८	पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण र	४००	२००	०	१००	१००	०	०	१००	३००	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	दैनिक कार्यतालिका अनुसार केन्द्र संचालन												
९	बालबालिकाको स्थुल अंग विकासका लागी पूर्वाधार, सिकाइ क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाइ तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन (पिङ, उफ्रने, कुद्रे सामाग्री	६५००	१०००	१५००	१५००	१५००	१०००	०	५००	४०००	१०००	९००	१००
१०	शिक्षकको योग्यता, क्षमता र पेसागत विकास तालिम प्रदान र कक्षाकोठामा प्रयोग	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	०	७००	३००	०	०	०
११	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको लागी आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	३२५	६५	६५	६५	६५	६५	१००	०	१००	५०	५०	२५
१२	स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार बालविकास केन्द्रमा स्थानीय भाषाको प्रयोग	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१३	बालविकासका अभिभावकहरू (वर्तमान तथा भावि अभिभावक,	६५०	१३०	१३०	१३०	१३०	१३०	०	१००	३००	१००	१००	५०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	बालविकास केन्द्र व्यवस्थापन समिति र सरोकारवाला)को लागी अभिभावक शिक्षा संचालन गर्ने												
१४	अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउन पुराना तथा खेर गएका सामाग्री उपलव्ध गराउने व्यवस्था गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१५	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार शिक्षकलाइ मनोसामाजिक परामर्श तालिम उपलब्ध गराउने र शिक्षकले विद्यालयमा परामर्श गर्ने	२००	०	१००	०	१००	०	०	०	१००	५०	५०	०
१६	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी संघसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धिगरी बाल विकास केन्द्रको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्ष
	गुणस्तरमा सुधार गर्ने												
१७	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली IEMIS मार्फत बालबालिकाहरूको अभिलेखिकरण गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१८	सहयोगी (आया) को व्यवस्था	११०००	२२००	२२००	२२००	२२००	२२००	०	०	११०००	०	०	०
१९	प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षाका शिक्षकहरूको तलव (संघ तर्फ)	४७५००	९०००	९२००	९५००	९८००	१००००	४३५००	४०००	०	०	०	०
२०	बालविकास सहजकर्तालाइ मन्टेश्वरी तालिम	४००	०	१००	१००	१००	१००	०	०	२००	१००	१००	०
२१	बाल विकास तथा शिक्षा केन्द्रमा भिडियो तथा अडियोमा आधारित सिकाइको लागि LED टिभि सेट व्ययवस्था गर्ने (प्रविधिमैत्री बालविकासका लागी सामाग्री)	८००	०	४००	४००	०	०	०	०	७००	०	१००	०
२२	प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षाका शिक्षक को सेवा तथा सुविधामा वृद्धी गर्ने (स्थानिय तह)	२३७००	४५००	४६००	४७००	४९००	५०००	०	०	२३७००	०	०	०
	जम्मा (प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा)	१००८५०	१८२३०	२००३०	२०९३०	२०९३०	२०७३०	४४२५०	५९५०	४५७००	२६२०	२०५५	२७५

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
ख	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)												
१	विद्यालय नक्शाङ्कन, समायोजन, पुनर्वितरण तथा नयाँ स्थापना	५००	०	५००	०	०	०	०	०	५००	०	०	०
२	शिक्षक दरवन्दि मिलान तथा पुनर्वितरण	३५०	०	२००	०	०	१५०	०	०	३५०	०	०	०
३	मापदण्डअनुसार (दरवन्दी, विद्यार्थी अनुपात) विद्यालयमा अपुग शिक्षक (स्वयंसेवक, अनुदान, विषयगत) व्यवस्थापन	२५०००	४०००	४५००	५०००	५५००	६०००	०	०	२००००	०	३५००	१५००
४	सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	०	०	५०	१५०	५०
५	प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूका लागि पठन तथा सन्दर्भ सामग्री (Supplementary Reading Materials) को व्यवस्था गर्ने	११००	३००	२००	२००	२००	२००	२००	०	६००	२००	१००	०
६	प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण, वहुकक्षा शिक्षण (एकिकृत पाठ्यक्रम) सम्बन्धी शिक्षक तालिम	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	२००	२००	५००	१००	०	०
७	विपदमा शैक्षिक निरन्तरताको लागी विद्यालय उत्थानशील	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन												
८	विद्यालयमा सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि विद्युतिकरण, आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास, सवै माविमा पेपरलेस (Paperless) डिजिटल कक्षा	१३०००	१५००	५०००	३०००	२५००	१०००	९५००	०	३५००	०	०	०
९	नगरपालिका र विद्यालय तहमा शिक्षकको अनुपस्थितिमा सिकाइ निरन्तरता सहायता प्रणालीको विकास	६००	१००	२००	१००	१००	१००	०	०	३००	०	३००	०
१०	कार्यगत सिमितता/अपांगता सम्वन्धी प्रारम्भिक पहिचान गर्ने र आवश्यकताका आधारमा सहयोगको व्यवस्था	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	२००	०	५०	०	०	०
११	अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा कार्यान्वयनका लागी सवै विद्यार्थीहरूलाइ पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था	१८५००	३५००	३६००	३७००	३८००	३९००	१८५००	०	०	०	०	०
१२	विद्यालयमा सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था	१३००	२००	२५०	२५०	३००	३००	५००	०	३००	३००	१००	१००
१३	विपन्न, दलित, लक्षित	५००	१००	१००	१००	१००	१००	४००	०	७५	२५	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	वर्गका बालबालिकाको शैक्षिक निरन्तरताका लागि निशुल्क ड्रेस, स्टेशनरी तथा छात्रबृत्ति (शैक्षिक सामाग्री) वितरण												
१४	सिकाइका लागि निरन्तर विद्यार्थि मूल्यांकन, सामाग्री, सुधारात्मक शिक्षण अनुदान, कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका विद्यार्थिको पोर्टफोलियो निर्माण	५००	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	०	०	०
१५	शिक्षण सिकाइ सामाग्री, डिजिटल सिकाइ सामाग्री तथा वुक कर्नर व्यवस्थापनका लागी अनुदान	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	०	०	०	०
१६	व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली/पालिका स्तरिय परिक्षा प्रणाली	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	०	०	४०००	०	१०००	०
१७	एकिकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली IEMIS व्यवस्थापन, सत्यापन तथा अपडेट	२०००	४००	४००	४००	४००	४००	१२००	०	७००	०	१००	०
१८	अनाथ असहाय र कार्यगत सिमितता/अपांगता भएका तर विद्यालय पुग्न	३२००		५००	७००	१०००	१०००	१०००	०	२०००	२००	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	नसक्ने बालबालिकाका लागि आवासिय योजना सहित पालिकाको एक विद्यालयमा आवासिय कार्यक्रम संचालन												
१९	विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृढिकरण एवम कार्यसम्पादनमा आधारित अनुदान	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	०	०	०	०	०
२०	विव्यस, शिअसंघका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	६५०	०	२५०	१००	०	०
२१	अभिभावक अभिमुखिकरण र सहभागिता	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	०	०	५००	३००	२००	०
२२	सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूलाइ निशुल्क सेनेटरी प्याड व्यवस्थापन	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	०	०	०	०	०
२३	प्रारम्भिक कक्षाका शिक्षकहरूलाइ अंग्रेजी शिक्षण सम्वन्धी तालिम	३००	०	३००	०	०	०	०		३००	०	०	०
२४	कक्षा १ देखि ३ मा बालमैत्री र छापायुक्त कक्षाकोठाको ब्यवस्था	३६००	५००	८००	८००	९००	६००	०	०	२०००	१०००	६००	०
२५	कक्षा १ देखि ३ सम्मको बालवालिकाका लागि बालमैत्री बसाई व्यवस्थापन (कार्पेट, कुशन, पिफर्म र लो	३६००	५००	८००	८००	९००	६००	०	०	२०००	१०००	६००	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	टेवुल)												
२६	विद्यालय संचालन तथा व्यवस्थापन अनुदान	२०००	४००	४००	४००	४००	४००	२०००	०	०	०	०	०
२७	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागी टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन	३०००	४००	७००	७००	७००	५००	५००	०	१५००	५००	५००	०
२८	आधारभूत तहका शिक्षकहरूको तलवभत्ता अनुदान	७७२०००	१५००००	१५२०००	१५४०००	१५६०००	१६००००	७७२०००	०	०	०	०	०
२९	शुक्रबार विद्यालयमा तथा त्रैमासिक वा अर्धवार्षिक रूपमा पालिका स्तरिय ECA/CCA क्रियाकलाप संचालन तथा विद्यालयमा खेलकुद तथा अन्य शैक्षिक सामाग्री सहयोग	२७००	५००	५००	५००	६००	६००	०	०	१४००	७००	५००	१००
३०	आधारभूत तहको माथिल्लो कक्षा (६-८) को लागी विषयगत प्रयोगशाला व्यवस्थापन	१७००	०	२००	६००	१००	८००	१०००	०	७००	०	०	०
३१	शिक्षकहरूका लागी मनेसामाजिक परामर्श तालिम (मानसिक स्वास्थ्य, स्वहेरचाह र तनाव व्यवस्थापन)	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	०	२००	४००	३००	१००	०
३२	सबैलाइ शिक्षाको पहुँचमा	३५००	०	०	५००	१५००	१५००	१०००	१५००	५००	०	५००	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	ल्याएर नमुनाको रूपमा विकास गर्न एक पालिका एक आवासिय विद्यालय कार्यक्रम संचालन गरी एउटा विद्यालयलाइ आवासिय विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने												
३३	सिकाइ उपलव्धी कम भएका विद्यालर्थीलाइ उपचारात्मक कक्षा	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	०	०	८००	३००	४००	०
३४	विद्यालयमा पिङ, डिकिच्याउँ, चिप्लेटी, टायर लगायतका सामाग्रीको सहायतामा रमणिय पार्क निर्माण	२४००	०	१२००	०	१२००	०	०	८००	१०००	०	६००	०
३५	विद्यालयमा विद्यार्थी नियमितताको लाइ अभिभावकलाइ फलोअप कार्ड	१८००	५००	३००	३००	३००	४००	०	०	१०००	२००	६००	०
	जम्मा (आधारभूत शिक्षा)	८८०१५०	१६६४००	१७६१५०	१७५५५०	१८००००	१८२०५०	८१५३५०	२७००	४५२२५	५२७५	९८५०	१७५०
ग	माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)												
१	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने नगरपालिका शिक्षा ऐन र नियमावली लगायत कानुन, कार्यविधि, निर्देशिकाहरू तर्जुमा गर्ने	५००	०	५००	०	०	०	०	०	५००	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्ष
२	विद्यालय सेवा क्षेत्रको सिमांकन गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकीन गर्ने र सिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमा नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना	५०	०	५०	०	०	०	०	०	५०	०	०	०
३	माध्यमिक शिक्षामा विज्ञान प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित शिक्षा (STEAM) जस्ता विषयको सिकाइलाई अन्तरसम्वन्धित गर्ने र विज्ञान, गणित तथा कम्प्युटर विज्ञान विषय अध्ययनका लागि अवसर बढाउने	२००	०	५०	५०	५०	५०	२००	०	०	०	०	०
४	विद्यालयमा शिक्षक विद्यार्थीको नियमितताको लागि कक्षाकोठाभित्र मूल्यांकन साधनको व्यवस्था गर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	१५०	०	०	०	१००	०
५	परियोजना कार्यलाइ प्राथमिकता दिन शैक्षिक भ्रमण	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	०	०	१०००	०	१५००	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
६	प्रविधि तथा व्यवहारकुशल सिपहरूको एकिकरण तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्वन्धी शिक्षक क्षमता विकास तालिम	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	२००	२००	५००	१००	०	०
७	विव्यस, पिटीए पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास र अभिमुखिकरण	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	१००	१००	०	५०	०
८	विद्यालय शिक्षालाइ प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने आकस्मिक व्यवस्थापन योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन र अद्यावधिक	१५०	५०	२५	२५	२५	२५	०	०	५०	०	१००	०
९	सिकाइका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा वृद्धि गर्न आवश्यक संरचना, सामाग्री तथा क्षमता विकास तथा पुनर्ताजगी	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	१५००	२००	५००	२००	१००	०
१०	विभिन्न किसिममा अपांगता भएका विद्यार्थीलाइ सहयोग	२००	४०	४०	४०	४०	४०	५०	५०	५०	५०	०	०
११	निःशुल्क शिक्षाको	५६००	१०००	१०००	११००	१२००	१३००	५६००	०	०	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	सुनिश्चितताको लागी पाठ्यपुस्तक वितरण												
१२	विपन्न, दलित, लक्षित वर्गका बालबालिका लगायतको लागि ड्रेस, स्टेशनरी तथा छात्रबृत्ति	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	१००	०	१००	४०	०	१०
१३	सिकाइ सामाग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	७५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	०	०	०	०	०
१४	कक्षाकोठामा आधारित मूल्यांकनलाइ शिक्षण सिकाइ प्रकृयामा एकीकृत गर्ने गरी सुधार तथा प्रयोग	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१५	छात्राहरूलाइ निशुल्क सेनेटरी प्याड व्यवस्थापन	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	०	०	०	०	०
१६	विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृढिकरण एवम कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान	२०००	४००	४००	४००	४००	४००	२०००	०	०	०	०	०
१७	शुक्रबार विद्यालयमा तथा त्रैमासिक वा अर्धवार्षिक रूपमा पालिका स्तरिय ECA/CCA क्रियाकलाप संचालन तथा विद्यालयमा खेलकुद तथा अन्य शैक्षिक सामाग्री सहयोग	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	०	०	५००	२००	३००	०
१८	प्रति विद्यार्थि लागत	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	०	०	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	अनुसार सिकाइ सामाग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामाग्री व्यवस्थाका लाग विद्यालयलाइ अनुदान												
१९	माध्यमिक तहका शिक्षकका लागि तलवभत्ता अनुदान	३२२०००	६००००	६२०००	६४०००	६६०००	७००००	३२२०००	०	०	०	०	०
२०	माध्यमिक शिक्षामा सवैको पहँच सुनिश्चित गर्न स्कुल वस तथा होस्टेल संचालन	३०००		५००	५००	१०००	१०००	२५००	०	५००	०	०	०
२१	मापदण्डअनुसार विद्यालयमा अपुग शिक्षक (स्वयंसेवक, अनुदान, विषयगत) व्यवस्थापन	१००००	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	०	०	१००००	०	०	०
२२	विद्यालय शिक्षक, विद्यालय नर्स तथा प्धानाध्यापकहरूका लागी वृहत्तर यौनिकता शिक्षा सम्वन्धि तालिम	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	३००	०	२००	५००	०	०
२३	सबै माध्यमिक विद्यालयमा पुस्तकालय व्यवस्थापन	१२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	५००	०	२००	३००	२५०	०
२४	विद्यालयले हरेक वर्ष शैक्षिक भ्रमण गर्ने	१००००	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	०	०	१००००	०	०	०
	जम्मा (माध्यमिक शिक्षा)	३७०९५०	६८९४०	७२०१५	७३५६५	७६१६५	८०२६५	३४२३५०	५५०	२४२५०	१३९०	२४००	१०
घ	पाठ्यक्रम, पाठ्यसामाग्री र मूल्यांकन												

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्ष
१	राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ कार्यान्वयन तथा पाठ्क्रम अभिमुखिकरण	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	३००	०	५००	१००	१००	०
२	शिक्षक तालिम र तालिम पश्चात मेन्टोरिङ सहितको फलोअप अनुगमन	७५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	३००	०	३००	१५०	०	०
३	पालिका तथा विद्यालयमा शिक्षक पेशागत सहयोग संयन्त्रको स्थापना तथा कार्यान्वयन	५००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	०	२००	१००	०	०
४	कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्यांकन	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	०	३००	२००	०
५	पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा सूचना प्रविधिको प्रयोग	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	सवै बालबालिकालाइ निशुल्क पाठ्यपुस्तक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
७	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामाग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	०	०	२५००	०	०	०
	नमुना पाठ्यपुस्तक विकास तथा परिक्षण	३०००	०	५००	५००	१०००	१०००	०	०	३०००	०	०	०
	पाठ्यक्रम तथ पाठ्यसामाग्री अभिमुखिकरण	२००	१००	१००	०	०	०	०	०	२००	०	०	०
८	विज्ञ समुह सहितको विद्यालय सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन	५००	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	०	०	०
९	कक्षागत तथा विषयगत सिकाइ तथा शैक्षिक	१७००	०	०	७००	५००	५००	०	०	११००	३००	३००	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	सामाग्रीको व्यवस्थापन र प्रयोग, पढाइ मैत्री शैक्षणिक सामग्री खरिद, सङ्कलन, निर्माण तथा प्रयोग जस्तै: विसङ्केतन किताब, ठूलो किताब, बाहखरी चार्ट, वर्ण तथा झ्याले पत्ती, शब्द चित्र पत्ती र अन्य सामग्रीको ब्यवस्था												
१०	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तालिम तथा प्रयोग तथा कक्षाकोठामा शैक्षिक सामाग्री व्यवस्थित गर्ने	८००	०	२००	२००	२००	२००	०	०	४००	४००	०	०
११	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन मार्गदर्शन, शिक्षक निर्देशिका, मूल्यांकन निर्देशिका, अक्षरांकन पद्दति सहयोगी पुस्तिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको विद्यालयमा उपलब्धता तथा उल्लेखित सामाग्रीको सिकाइमा अन्तर्सम्वन्ध पहिचान गरि शिक्षकले	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	५००	३००	४००	३००	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्ष
	सिकाउनुपर्ने।												
१२	अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षाको कार्यान्वयन, नगरपालिकामा पाठ्यक्रमको विकास, कार्यान्वयन, परिक्षा, मूल्यांकन, अनुगमन लगायतका प्राविधिक सहयोगका लागी स्थानिय विज्ञ सम्मिलित प्राविधिक संयन्त्रको विकास	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	०	२५०	०	०	०
१३	शिक्षण सिकाइमा डिजिटल अन्तर्क्रियात्मक सामाग्रीको प्रयोग	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१४	तहगत सक्षमता पुरा नगरेका र बढीमा दुइ विषयमा न्यूनतम सक्षमता हासिद गर्न नसकेका विद्यार्थीलाइ विशेष मूल्यांकन (मौका परिक्षा) गरिने संयन्त्रको विकास	४००	५०	५०	१००	१००	१००	०	०	४००	०	०	०
१५	कक्षागत र विषयगत शैक्षिक सामाग्री, निर्माण, व्यवस्थापन र प्रयोग	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	२००		६००	२००	०	०
१६	पाठ्यक्रम र सिकाइ सामाग्रीको प्रवर्द्दनका लागी तहगत र विषयगत पढाइ मेला तथा विज्ञान तथा प्रविधिको लागी	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	०	०	८००	५००	२००	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	विज्ञान मेला प्रदर्शनी												
१७	विशिष्टिकरण तालिका निर्माण तालिम र प्रयोग	३००	१००	०	१००	०	१००	१००	०	२००	०	०	०
१८	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य मार्फत शिक्षण, मूल्यांकन र सहजिकरण	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	५००	०	२००	३००	०	०
१९	प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य मार्फत शिक्षण, मूल्यांकन र सहजिकरण	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	५००	०	२००	३००	०	०
	जम्मा (पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामाग्री र मूल्यांकन)	१८४००	२६५०	३२५०	४०००	४२००	४३००	३१००	३००	११२५०	२९५०	८००	०
ङ	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास												
१	असल अध्यासको लागी अन्तरविद्यालय, अन्तर जिल्ला तथा अन्तरदेशिय अवलोकन भ्रमण (अनुभव साटासाट)	२२००	२००	५००	५००	५००	५००	०	०	१५००	०	७००	०
२	कार्य सम्पादनमा आधारित दण्ड र प्रोत्साहनको निति, प्रोत्साहन र सुविधाको लागी वार्षिक रूपमा कार्यक्रम गर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	१००	५०	५०	०
३	सवै स्थायी शिक्षककोअनिवार्य	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	३००	०	२००	०	५००	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्ष
	स्वास्थ्य विमाको लागी प्रोत्साहन												
४	शिक्षण सिकाइमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न परिक्षाको नतिजा विश्लेषण गर्ने तथा सुधार योजना बनाएर कार्यान्वयन गर्ने (प्रअ वैठक तथा विषयगत शिक्षक वैठक मार्फत)	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	२५०	०	२५०	०
५	शिक्षक पेशागत सहयोग कार्यविधिका आधारमा सिकाइका लागी शिक्षकको इ-संजाल बनाएर क्रियाशिल बनाउने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	शिक्षकलाइ परामर्श कार्य गर्न, अध्ययन अनुसन्धान, अनुगमन, सुपिरवेक्षणको लागी विज्ञ समुह परिचालन गरी पेशागत सहयोग गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
७	शिक्षक मेन्टरिङ/कोचिङका लागी कार्यक्रम संचालन गरेर शिक्षक पेशागत सहयोग विकास गर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	०	२००	५०	०	०
८	विद्यालय तथा पालिका स्तरमा कक्षामा	७००	१००	१००	१००	२००	२००	०	०	५००	२००	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्ष
	शिक्षकहरूलाइ पेशागत सहयोग गर्न शिक्षण सिकाइ समुह वैठक/घुम्ती वैठक संचालन गर्ने												
९	आवश्यकताका आधारमा शिक्षक पेशागत सहयोग तालिम संचालन गर्ने	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	४००	०	४००	२००	०	०
१०	शिक्षिक दरवन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
११	पालिकाले प्रअ र प्रअले शिक्षकहरूसँग करार सम्झौता मार्फत सिकाइ उपलव्धीमा सुधार ल्याउने सम्भव हुने विद्यालयमा शिक्षकले विद्यार्थिसँग पनि गर्ने	२००	०	१००	२५	२५	५०	०	०	२००	०	०	०
१२	कक्षा १ देखी ३ सम्म क्रमिक सिकाइ रणनीतिमा आधारित शिक्षण सिकाइ कार्य सञ्चालनका लागी तालिमको ब्यवस्था	४००	०	०	२००	२००	०	०	२००	२००	०	०	०
१३	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री (No cost Low cost) निर्माणका लागि तालिम वा कार्यशालाको ब्यवस्था	४००	०	२००	०	२००	०	०	०	३००	१००	०	०
१४	शिक्षकहरूलाइ पुर्नताजगी तालिमको ब्यवस्था	४००	०	०	०	२००	२००	०	०	३००	१००	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
१५	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागी टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागी तालिमको ब्यवस्था	६००	०	०	३००	०	३००	३००	०	३००	०	०	०
१६	शिक्षक पेसागत सहयोग सम्बन्धी प्रावधान कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रणाली विकासगर्ने (जस्तै)प्रधानाध्यापक/ आधारभूत संयोजक/अनुभवी शिक्षक परिचालनविज्ञ समूह गठन र परिचालनशिक्षक सिकाइ समूह गठन र परिचालनवैकल्पिक विधिको प्रयोग	५००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	०	३००	०	०	०
१७	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने र निरन्तरताका लागी निम्न काम गर्ने शिक्षकलाई शिक्षण कार्य प्रभावकारी बनाउन प्राज्ञिक तथा प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउने प्राविधिक सहयोगकर्ताका लागीतालिमको ब्यवस्था गर्ने प्राविधिक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	सहयोगकर्ताबाट नियमित कक्षा अवलोकनको ब्यवस्था गर्ने पृष्ठपोषण/सुझाव तथा सहयोगका लागि कोचिङकोब्यवस्था गर्ने शिक्षकहरुको नियमित समीक्षा बैठक सञ्चालन, अन्तरक्रिया र छलफलको ब्यवस्था गर्ने दिगो र प्रभावकारी रुपमा शिक्षकलाई पेसागत सहयोग प्रदान गर्नेप्रणाली विकास र निरन्तरताको सुनिश्चितता गर्ने												
१८	पालिकाबाट क्षमतावान, दक्ष तथा योग्य शिक्षक पारदर्शि ढंगले छनौट गर्नका लागी प्रश्न वैंकको निर्माण र परिमार्जन	३००	१००	५०	५०	५०	५०	०	०	३००	०	०	०
१९	शिक्षकको दैनिक कार्य टिपोटको लागि शिक्षक डायरी निर्माण र प्रयोग	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	०	२५०	०	०	०
२०	बहुकक्षा शिक्षण संचालन गर्ने विद्यालयलाइ अनुदान	२०००	०	५००	५००	५००	५००	१५००	०	५००	०	०	०
२१	अस्थाइ तथा विद्यालय श्रोतबाट नियुक्त शिक्षकहरूको व्यवस्थापनका लागी	१५०	०	७५	०	७५	०	०	०	१५०	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	उपयुक्त मापदण्ड तथा निर्देशिकाको तयारी गर्ने ।												
२२	विद्यार्थीको सिकाइ सुनिश्चित गर्न शिक्षकले काममा विताउने समय शुनिश्चित गर्ने । (प्रअलाइ जिम्मेवार बनाउने, कक्षामा विताएको समयको लगवुक बनाउन सकिने)	३५०	०	७५	७५	१००	१००	०	०	३५०	०	०	०
२३	शिक्षकहरूको क्षमता विकासकालागी विभिन्न अतिरिक्त क्रियाकलाप संचालन गर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	०	१५०	०	१००	०
२४	शिक्षकहरूको क्षमता विकासकालागी विभिन्न अतिरिक्त क्रियाकलाप संचालन गर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	०	१५०	०	१००	०
	जम्मा (शिक्षक व्यवस्थापन र विकास)	११९५०	१२५०	२४५०	२६००	२९००	२७५०	२७५०	२००	६६००	७००	१७००	०
च	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ												
१	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजिवन सिकाइ र यसका आगामी मार्ग सम्वन्धमा अवधारणागत स्पष्टताका लागी विज्ञ समुहबाट अवधारणा पत्र तयार गराइ	२००	०	२००	०	०	०	२००	०	०	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्ष
	अभिमुखिकरण गर्ने												
२	निरक्षरहरूको विवरण संकलन र आजिवन सिकाइका सरोकारवालाहरूको खण्डिकृत तथ्यांकहरूको डाटावेस तयार गर्ने तथा निरक्षरहरूलाइ साक्षर बनाउने र साक्षरलाइ साक्षरोत्तर बनाउने	२००	०	२००	०	०	०	२००	०	०	०	०	०
३	सामुदायिक पुस्कालयको व्यवस्थापन गरी सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सँग आवद्द गर्ने	४००	०	०	२००	०	२००	२००	०	२००	०	०	०
४	सामुदायिक केन्द्रमा सुचना तथा संचारप्रविधि मैत्री उपकरणको व्यवस्थाका लागी अनुदान	२०००	४००	४००	४००	४००	४००	२०००	०	०	०	०	०
५	सामुदायिक केन्द्रमा संयोजक र आवश्यकता अनुसार सहयोगीको व्यवस्था गर्ने	७५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	०	०	०	०	०
६	संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा समन्वय संयन्त्र विकास गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
७	सरकारी तथा गैर सरकारी निकाय तथा स्थानीय तहमा रहेका समुदायमा	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	०	०	०	१२००	०	१३००

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	आधारित संस्थासँग साझेदारी र सहकार्य गरी कार्यक्रम संचालन गर्ने												
८	अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, खुला विद्यालय लगायतका संस्थाहरूको संस्थागत विकास र संचालनका लागी अनुदान उपलव्ध गराउने	६००	०	०	२००	२००	२००	६००	०	०	०	०	०
९	जेष्ठ नागरिक, श्रमिक, गृहणी महिला, पुनर्स्थापित लगायतका लागी आवश्यकतामा आधारित निरन्तर सिकाइ प्रवर्धन गर्ने	६००	०	०	२००	२००	२००	६००	०	०	०	०	०
	जम्मा (अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ)	७२५०	१०५०	१४५०	१६५०	१४५०	१६५०	४५५०	०	२००	१२००	०	१३००
छ	प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा												
१	बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापनाका लागी सहजिकरण	२०००	०	०	०	१०००	१०००	१०००	०	१०००	०	०	०
२	प्राविधिक धार संचालन भएका विद्यालयमा प्रयोगशाला व्यवस्थापन सहयोग	३५००	५००	५००	५००	१०००	१०००	२०००	०	१०००	०	५००	०
३	सामुदायिक विद्यालयमा	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	०	०	१०००	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा कार्यक्रम संचालन तथा संचालन भएका विद्यालयमा थप विषय संचालनका प्रोत्साहन, आवश्यक समन्वय र सहजिकरण												
४	छोटो अवधिका सिपमूलक तालिमहरू संचालन	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	२०००	०	५००	०	०	०
५	प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा सम्वन्धी पालिका स्तरिय नीतिको तर्जुमा	२००	०	२००	०	०	०	०	०	२००	०	०	०
६	युवालाइ खोज र नवप्रवर्तनका लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरू संचालन	५००	०	१००	२००	१००	१००	२५०	०	२५०	०	०	०
७	प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गरेका युवाहरूलाइ उद्यमशिलता विकासको लागि सहयोग	८००	०	२००	२००	२००	२००	५००	०	३००	०	०	०
८	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रदायक संस्थाहरूको अनुगमन, नियमन र व्यवस्थापन	५००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	०	४००	०	०	०
९	प्राविधिक धार संचालन भएका विद्यालयमा पढ्दै	१२५	२५	२५	२५	२५	२५	५०	०	७५	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	सिक्दै र कमाउदै गर्नका लागी पालिकाबाट अनुदान												
९	प्राविधिक शिक्षा अध्यापनरत प्रशिक्षक र सहायक प्रशिक्षकलाइ सीप विकास तालिमको व्यवस्था	२००	०	०	०	२००	०	०	०	२००	०	०	०
	जम्मा (प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा)	११११२५	१३२५	१८२५	१७२५	३१२५	३१२५	५९००	०	४७२५	०	५००	०
२	अन्तरसम्वन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू												
क	शैक्षिक समता तथा समावेशिकरण												
१	स्थानीय तहहरूमा जोखिममा परेका बालबालिका तथा व्यक्तिको तथ्यांक वडा वाल संरक्षण समिति तथा नगर वाल संरक्षण समिति मार्फत संकलन गरी उनिहरूको अवस्था, सिकाइ आवश्यकता पहिचान गर्ने संयन्त्र विकास गर्ने र सहयोग गर्ने ।	३००	०	१००	१००	५०	५०	०	०	१००	१५०	०	५०
२	विद्यालय बाहिर रहेका तथा शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित हुनका कारण	२५०	०	६०	६०	६०	७०	०	०	१५०	१००	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्ष
	पहिचान गरी वैयक्तिक आवश्यकता अनुसारको वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रमहरू तथा सहायता पद्दती तर्जुमा गरी कार्यान्वियन गराउने।												
३	विद्यालय बाहिर रहेको सवै बालबालिकालाइ विद्यालय भित्र ल्याउन तथा अध्ययनमा निरन्तरताको सुनिश्चित गर्न जनसहभागिता सहितको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	०	१५०	५०	५०	०
४	विशेष लक्षित समूहका विद्यार्थीहरूको आवश्यकता र सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रम तथा अवसर लागतसँग तादाम्य गरी छात्रवृत्ति दिने व्यवस्था मिलाउने	२००	०	५०	५०	५०	५०	०	०	१००	७५	२५	०
५	सबै आधारभूत विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर, शौचालय जस्ता भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधार कार्यगत सिमितता/अपांगता एवं	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	लैङ्गीकमैत्री बनाउने।												
६	बालबालिकालाइ अध्ययनको निरन्तरताका लागी दिवा खाजा व्यवस्था लगायतका विभिन्न प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्दै बालकेन्द्रित शिक्षण, बालमैत्री शैक्षणिक वातावरण, शिक्षक विद्यार्थीबिच सुमधुर सम्वन्ध विकास, सिकाइमुखि शिक्षण पद्दति, कक्षाकोठा, सम्मानपूर्ण व्यवहार जस्ता उपायहरूको अवलम्वन गर्ने।	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
७	शिक्षकहरूलाइ समावेशि शिक्षा र लैंगिक तथा सामाजिक समावेशिकरण सम्वन्धि तालिम दिने	८००	०	२००	२००	२००	२००	०	०	४००	४००	०	०
८	पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सामाग्रीलाइ अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिक उत्तरदायी बनाउदै सबै बालबालिकाको सिकाइ सुनिश्चित गर्ने।	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
९	आजिवन सिकाइ तथा निरन्तर शिक्षाका सहभागिहरूको	२००	०	१००	०	१००	०	२००	०	०	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	आवश्यकता अनुसारको सिकाइ सहजीकरण सामाग्रीको व्यवस्था गर्ने तथा कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहका शैक्षिक व्यवस्थापक तथा सहजकर्ताहरूको क्षमता विकास गर्ने।												
१०	पाठ्यतक्रमलाइ स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, इतिहास, ज्ञान तथा सिप समावेश गर्ने र सिकाइलाइ जीवनोपयोगी सिपसँग आवद्द गर्ने।	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
११	स्थानीय तहबाट आधारभूत शिक्षाका उमेर समूहका सवै बालबालिकाहरूलाइ विद्यालय भर्ना गर्ने व्यवस्था मिलाइ अनिवार्य शिक्षा सुनिश्चित भएको सार्वजनिक घोषणा गर्ने व्यवस्था मिलाउने।	५००	०	०	०	५००	०	०	०	५००	०	०	०
१२	विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चित गर्न यस सम्वन्धी शिक्षा तथा संयन्त्र स्थापना गर्ने।	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
१३	पाठ्यक्रम, पाठ्यसामाग्री, विद्यालय वातावरण तथा सिकाइ प्रकृयालाइ समता र समावेशिताका दृष्टिले परीक्षण तथा सुधार गर्ने ।	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१४	जोखिममा परेका बालबालिका पहिचान गरि विद्यालयमा ल्याएर विभिन्न प्रोत्साहन मार्फत विद्यालयमा टिकाउने	२००	०	५०	५०	५०	५०	०	०	१००	५०	२५	२५
१५	सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरी विद्यालय शान्तिक्षेत्र घोषणा गरी नियमित पठनपाठन हुने बनाउने	४००	२००	२००	०	०	०	०	०	४००	०	०	०
१६	लक्षित समुहका बालबालिकाहरूलाइ छात्रवृत्ति	४९००	९००	१०००	१०००	१०००	१०००	४८००	०	५०	२५	२५	०
	जम्मा -शैक्षिक समता तथा समावेशिकरण_	८०००	११५०	१८१०	१५१०	२०६०	१४७०	५०००	०	१९५०	८५०	१२५	७५
ख	दिवा खाजा सहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम												
१	स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी मापदण्ड एवम् कार्यान्वयन ढाँचा विकास	२००		२००	०	०	०	०	०	२००	०	०	०
२	विद्यालय तथा स्थानीय	५००००	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००	५००००	०	०	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्ष
	तहका लागि दिवा खाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन												
३	दिवा खानाका लागि भान्सा तथा भण्डार, भाँडावर्तन तथा आवश्यक सामग्रीको प्रबन्ध	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	०	०	०	०	२०००	५००
४	स्वस्थकर तथा पौष्टिक दिवा खाजाको प्रबन्ध	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	२५०	२५०	०	०
५	तालिम प्रचार–प्रसार मेनु तयारी र आवधिक अन्य क्षमता अभिवृद्धि क्रियाकलाप	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	४००	०	१००	०
६	दिवा खाजाको स्थानिय खाजालाइ प्रवर्द्धनका लागि चाहिने खाद्य सामग्री आपूर्तिमा भाग लिने स्थानीय कृषि सहकारी, किसान समूहलाई तालिम तथा सहयोग	४५०	०	२००	०	०	२५०	०	०	४५०	०	०	०
७	कार्यक्रमको प्रभावकारिता, कार्यकुशलता तथा प्रति एकाइ लागतको अध्ययन तथा तथा विभिन्न	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	मोडालिटीहरूको अध्ययन												
८	विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलगअलग शौचालय तथा युरिनल, किशोरीहरूका लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाइको प्रबन्ध र घेराबाराको व्यवस्था	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	०	०	१५००	०	१०००	०
९	कक्षा ६ देखि १२ सम्मका किशोरीहरूलाई महिनावारी स्वच्छताको लागि स्यानिटरी प्याडको व्यवस्था	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	०	०	०	०	०
१०	आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि र सूक्ष्मपोषक तत्व प्रदायक ट्याब्लेटहरू (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	०	०	०	०	०	१०००

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्ष
	आदि प्रदान)												
११	विद्यालयलाई प्राथमिक उपचारको किट प्रदान तथा प्रतिस्थापन	५००	१५०	१५०	६५	६५	७०	०	०	२००	२००	१००	०
१२	विद्यालयमा स्वास्थ्य, सरसफाइ तथा स्वच्छता, पोषण र किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छतासम्बन्धी शिक्षा	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	२००	१००	०	२००
१३	बालविकासमा पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था	९२००	१५००	१७००	१८००	२०००	२२००	९२००	०	०	०	०	०
१४	आधारभूत विद्यालयमा विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१५	विद्यालय र कक्षाकोठामा कुहिने र नकुहिने फोहोर व्यवस्थापन	३२५	६५	६५	६५	६५	६५	०	०	५०	५०	२००	२५
१६	विद्यालयमा दिवा खाजा स्वास्थ्य र पोषण, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धनका लागी करेसावारी निर्माण	३०००	२००	४००	६००	८००	१०००	५००	५००	१०००	२००	५००	३००
१७	स्वस्थ, पोषणयुक्त र सफा दिवा खाजा बनाउनका लागी कुक तालिम	४००	०	०	२००	०	२००	०	०	४००	०	०	०
१७	विद्यालय नर्स कार्यक्रम संचालन	७८००	०	०	२५००	२६००	२७००	७८००	०	०	०	०	०
	जम्मा (दिवा खाजा सहित	८४३७५	१४४१५	१५२१५	१७७३०	१८०३०	१८९८५	७२५००	५००	४६५०	८००	३९००	२०२५

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम)												
ग	आपतकालीन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षा												
१	उत्थानसिलताका लागी whole school approach का आधारमा सचेतना विकास गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	०	२५०	२५०	०
२	शिक्षक तथा विव्यसलाइ जोखिम न्युनिकरण तालिम, विद्युतिय दुर्घटनाबाट बच्न उचित सावधानी र सुरक्षा सीपको तालिम सवै विद्यार्थी र शिक्षक कर्मचारीलाइ दिइने।	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	५००	०	४००	६००	०	०
३	स्थानीय तहमा संकटासन्नता मूल्यांकनका आधारमा योजना निर्माण	१७५	०	१००	२५	२५	२५	०	०	७५	१००	०	०
४	निरन्तर र सुरक्षित सिकाइका लागी शिक्षक विद्यार्थी सम्मिलित कार्य समुह निर्माण र परिचालन	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	०	१००	४००	०
५	स्वास्थ्य सुविधा सहितको स्वास्थ्य शिक्षक कार्यकर्ताको व्यवस्था	३५००	०	५००	१०००	१०००	१०००	३५००	०	०	०	०	०
६	हरित, सफा, शान्त र	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	०	०	५००	०	५००	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	सुरक्षित विद्यालय प्रवर्धन, निमावि र माविमा करेसावारी र वगैचा												
७	पक्की भवन निर्माण भएका सबै विद्यालयहरूमा अनिवार्य १ सेट विपदसँग सम्वन्धित सुरक्षा उपकरण र Fire extinguisher उपलव्ध गराइ संचालन सम्वन्धमा कर्मचारीलाइ तालिम दिने।	५००	५००	०	०	०	०	०	०	१००	४००	०	०
८	शिक्षाका सवै उपक्षेत्रमा उल्लेखित योजनाहरू आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा गर्न सकिने विधिमा वैकल्पिक उपाय सहित योजना बनाउने	१००	१००	०	०	०	०	०	०	१००	०	०	०
९	संकटपुर्ण अवस्थामा अनलाइन, अफलाइन तथा संचारमाध्यमको उपयोग गरी सिकाइलाइ निरन्तरता	५००	१००	१००	१००	१००	१००	३००	०	२००	०	०	०
	जम्मा (आपतकालीन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षा)	८२७५	१४००	१४००	१८२५	१८२५	१८२५	४३००	०	१३७५	१४५०	११५०	०
घ	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास												

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्ष
१	पूर्वाधार विकास गुरूयोजना निर्माण गर्ने	५००	५००	०	०	०	०	०	०	५००	०	०	०
२	विद्यालय शिक्षा अन्तर्गत विकास एवम् विस्तार गर्नुपर्ने भौतिक पूर्वाधार र भुमिका परिभाषित गर्ने	२००	२००	०	०	०	०	०	०	२००	०	०	०
३	एक विद्यालय सम्पूर्ण पूर्वाधार अनुरूप भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्ने	१००००	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	३०००	३०००	३०००	०	१०००	०
४	अपाङ्गमैत्री लैङ्गिक मैत्री संरचनाको विकास	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५	विद्यालयमा बनेका संरचनाको सम्वर्धन तथा मर्मत सम्भार	३५००	५००	५००	५००	१०००	१०००	०	१०००	१०००	५००	१०००	०
६	बालविकासमा सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था, बालविकासमा बालमैत्री व्यवस्थापन, बालविकासका पूर्वाधार,पाठ्यक्रम अनुसारको सिकाइ क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाइ तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन गरी न्यूनतम मापदण्डमा सुधार गर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	०	२५०	०	०	०
७	सवै विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास	१४००००	२००००	३००००	३००००	३००००	३००००	९००००	२००००	२००००	०	१००००	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्ष
	गर्ने (४० वटा २ चार कोठे भवन र २८ वटा २ कोठे भवर मार्फत १ सय ९२ कक्षाकोठा, सवै विद्यालयमा व्यवस्थित फर्निचर, छात्रा र छात्र छुट्याइएका ३७ वटा शौचालय, २० विद्यालयमा खानेपानी, १६ विद्यालयमा खेल मैदान, २५ विद्यालयमा घेरावार तथा खाजा घर, अतिरिक्त क्रियाकलाप कक्ष सवै सरस्वती मन्दिर, प्रशासनिक कक्ष, स्टाफ कक्ष, हल)												
८	बालविकासमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, विद्युत, खानेपानी, खेलमैदान, घेरावार, शौचालय, क्यानटिन, सभाहल, स्टाफ कक्ष, प्रशासनिक कक्ष)	३२००	१०००	५००	५००	२००	१०००	१०००	०	१५००	५००	२००	०
९	उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थामा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा,	२४००	२००	५००	५००	२००	१०००	१०००	०	१४००	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	फर्निचर, शौचालय, खानेपानी, खेलमैदान, घेराबार, खाजा घर आदि) विकास गर्न सहयोग गर्ने												
१०	विद्यालयलाइ टिनको छाना फ्रि बनाउने	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	५००	५००	१०००	०	५००	०
	जम्मा (विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास)	१६२५५०	२४९५०	३४०५०	३४०५०	३३९५०	३५५५०	९५५००	२४५००	२८८५०	१०००	१२७००	०
ङ	विद्यालयमा सूचना तथा प्रविधि												
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार, हरेक विद्यालयमा विद्तिय हाजिरी	४५००	५००	१०००	१०००	१०००	१०००	२०००	०	२०००	२००	३००	०
२	प्रत्येक विद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था र निरन्तरता	१४००	२००	२००	३००	३००	४००	५००	०	७००	०	२००	०
३	शिक्षकहरूको ICT बारे क्षमता विकास तालिम (हार्डवेर र सफ्टवेर तालिम)	८००	०	२००	२००	२००	२००	६००	०	२००	०	०	०
४	विद्यालयमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री (Intractive Board) को उपलब्धता	८५००	५००	२०००	२०००	२०००	२०००	३०००	१०००	४०००	०	५००	०
५	IEMIS व्यवस्थापन	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	सामूदायिक सिकाइ	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	केन्द्रहरूको क्षमता विकास												
७	विद्यालमा इ हाजिरी व्यवस्थापन	९५०	४००	४००	५०	५०	५०	०	०	९५०	०	०	०
८	माध्यमिक विद्यालयका अनिवार्य विषयहरुको भर्चुअल कक्षा संचालन	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	३००	०	२००	०
९	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१०	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागी प्रारम्भिक कक्षामा टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागी तालिमको ब्यवस्था	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
११	सवै विद्यालयलाई IEMIS व्यवस्थापन तालिम	२०००	४००	४००	४००	४००	४००	१०००	०	१०००	०	०	०
१२	प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको लागी रेडियो शिक्षा कार्यक्रम	२०००	२००	३००	४००	५००	६००	०	०	१०००	५००	५००	०
१३	प्रविधिमैत्री पढाइका लागी विद्यालयमा स्मार्ट बोर्ड (Intractive Board) सहयोग	७०००	५००	१०००	१५००	२०००	२०००	३०००	०	३०००	०	१०००	०
	जम्मा (विद्यालयमा सूचना तथा प्रविधि)	२७६५०	२८००	५६००	५९५०	६५५०	६७५०	१०१००	१०००	१३१५०	७००	२७००	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
३	संस्थागत संरचना र क्षमता विकास												
१	शैक्षिक कार्य सम्पादनका लागि आवश्यक कानुनी प्रवन्ध तथा मापदण्ड विकास	४००	०	२००	२००	०	०	०	०	४००	०	०	०
२	संस्थागत संरचनाहरू गठन, पुनर्गठन तथा भैरहेकाहरूको कार्यसम्पादन गर्ने	२००	०	५०	५०	५०	५०	०	०	१००	१००	०	०
३	प्रधानाध्यापकलाइ कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४	शिक्षाका संरचनामा सम्वद्द पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास (विव्यस, सिअसंघ र वडा शिक्षा समिति सम्वद्द पदाधिकारी)	८००	०	२००	२००	२००	२००	०	०	४००	४००	०	०
५	प्रधानाध्यापक तथा शिक्षा शाखा कर्मचारीको क्षमता विकास तालिम	४००	०	२००	०	२००	०	०	०	४००	०	०	०
६	वडा तथा नगर शिक्षा समितको क्षमता विकास तालिम	४५०	५०	१००	१००	१००	१००	०	०	२००	२५०	०	०
७	शिक्षा शाखाका कर्मचारी ता संस्थागत संरचनाका पदाधिकारिहरूको क्षमता	२६००	३००	३००	५००	५००	१०००	०	०	२०००	३००	३००	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	विकासका लागी तालिम, गोष्ठि, सेमिनार तथा भ्रमण												
	जम्मा (संस्थागत संरचना र क्षमता विकास)	४८५०	३५०	१०५०	१०५०	१०५०	१३५०	०	०	३५००	१०५०	३००	०
४	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध												
३	बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास	२००	२००	०	०	०	०	०	०	२००	०	०	०
५	कानुन निर्देशिका मापदण्डको प्रवोधिकरण	२००	०	२००	०	०	०	०	०	२००	०	०	०
६	विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा एवम् अध्यावधिक	२०००	४००	४००	४००	४००	४००	२०००	०	०	०	०	०
७	एकिकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सुदृढीकरण	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८	शैक्षिक गुणस्तर सुधार सम्वन्धी अन्तर्क्रिया	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	०	०	१५००	५००	५००	०
९	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ सम्वन्धी कार्यक्रम संचालन	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	५००	०	०	०
१०	सामाजिक परिक्षणको प्रतिवेदनका आधारमा विद्यालयहरूलाइ थप सहजिकरण	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	५००	०	०	०
११	योजनाको आवधिक	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	५००	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	समिक्षा र अद्यावधिक गर्ने												
	जम्मा (स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध)	६४००	१४००	१४००	१२००	१२००	१२००	२०००	०	३४००	५००	५००	०
५	कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण												
१	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागी सूचकहरू तयार तथा अद्यावधिक गर्ने	१२५	२५	२५	२५	२५	२५	०	०	१२५	०	०	०
२	आफुले कार्यान्वयन गरेका कार्यक्रमहरूको नियमित अनुगमन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	०	३००	०	०	०
३	कार्यक्रम कार्यान्वयनको चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४	स्थिति प्रतिवेदन तयार गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	०	०	०
५	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी परिक्षण तथा नतिजाको विश्लेषण	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाको पठन सिप परीक्षणका लागि कक्षाकोठामा आधारित पठन सिप परीक्षण (CB-EGRA) संचालन गर्ने	४००	०	१००	१००	१००	१००	२००	०	१००	१००	०	०
७	विद्यालय तथा शिक्षकको कार्यसम्पादन गर्ने।	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
८	विद्यालयमा गरिने सामाजिक परिक्षणलाइ प्रभावकारी र नियमित बनाउने।	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
९	विद्यालयहरूको लेखा परिक्षण	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१०	रोष्टर विशेषज्ञहरूको व्यस्थापन	२००	०	५०	५०	५०	५०	०	०	२००	०	०	०
११	विज्ञ समुह, विद्यालय निरक्षक तथा शिक्षक सिकाइ समुह मार्फत, शिक्षा शाखा मार्फत विद्यालय अनुगमन तथा कक्षा सुपरिवेक्षण	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१२	प्रधानाध्यापक तथा आधारभूत तह संयोजकबाट विद्यालय तथा कक्षाकोठा अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१३	सिकाइमा आधारित मुल्याङ्कनका लागी शिक्षण	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१४	प्रमाणमा आधारित मुल्याङ्कनका लागी अभिलेखिकरण	२००	०	५०	५०	५०	५०	०	०	२००	०	०	०
१५	स्थानीय तहद्वारा कक्षा अनुगमन	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा (कार्यान्वयन, अनुगमन तथा	१९२५	२२५	४२५	४२५	४२५	४२५	९००	०	९२५	१००	०	०

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	अनुमानित बजेट (५ वर्ष) रू हजारमा					श्रोत आँकलन (रू हजारमा)					
			१	२	३	४	५	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	गैसस	विद्यालय/ जनसहभागिता	अन्य
	मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण)												
	कुल जम्मा	१७०४७००	३०६५३५	३३८१२०	३४३७६०	३५३८६०	३६२४२५	१४०८५५०	३५७००	१९५७५०	२०५८५	३८६८०	५४३५
	प्रतिशतमा	१००.००%	१७.९८%	१९.८३%	२०.१७%	२०.७६%	२१.२६%	८२.६३%	२.०९%	११.४८%	१.२१%	२.२७%	०.३२%

सन्दर्भ सामग्रीहरू

- नेपालको संविधान २०७२
- विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना SESP
- विद्यालय क्षेत्र विकास योजना SSDP
- स्थानिय तह योजना निर्माण मार्गदर्शन २०७९
- राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६
- प्रारम्भिक वालविकास सम्बन्धि न्यूनतम मापदण्ड २०६७ पहिलो संशोधन, २०७५
- लागत सहभागिता मापदण्ड, २०७७
- फल्यास रिपोर्ट, २०७८
- शिक्षक पेसागत सहयोग व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७७ र मार्गदर्शन २०७७
- पन्धौं योजना २०७६-२०७७ देखि २०८०-२०८१
- शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण कार्यढाँचा २०७७
- स्थानिय तहको योजना तर्जुमा दिगदर्शन २०७५
- अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन २०७५
- बालविकास रणनीति २०७७-२०८८
- विद्यालय अनुदान व्यवस्थापन निर्देशिका २०७५
- शिक्षक पेसागत सहयोग सम्वन्धि व्यवस्थापन कार्यविधि २०७७
- गुनासो सुनुवाइ कार्यविधि २०७७
- अक्षरांकन निर्देशिका २०७८
- विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी आकस्मिक कार्ययोजना २०७७
- विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति, २०७५